

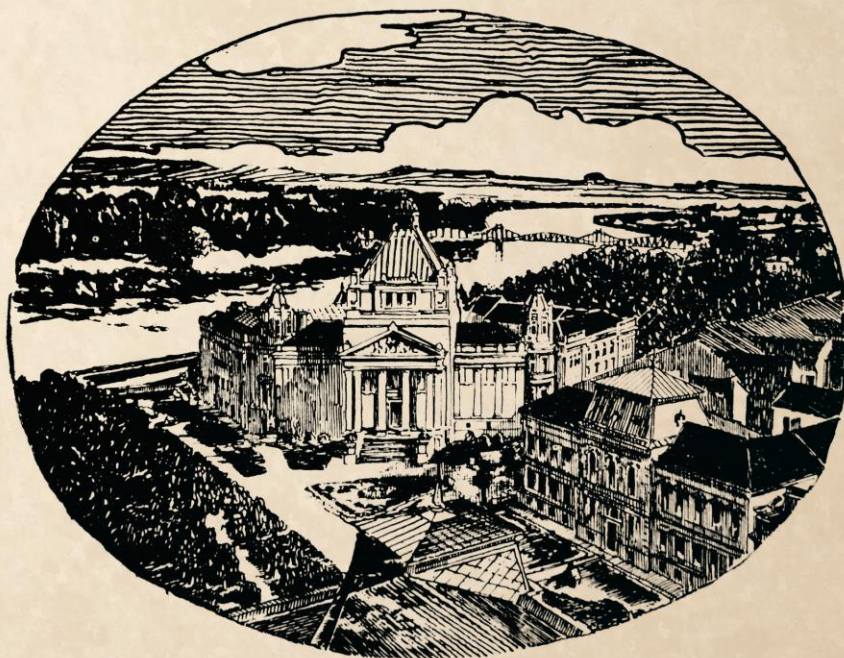

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
Alexandru D. Xenopol
ARAD

ATENEU ARĂDEAN

REVISTĂ DE CULTURĂ

2020

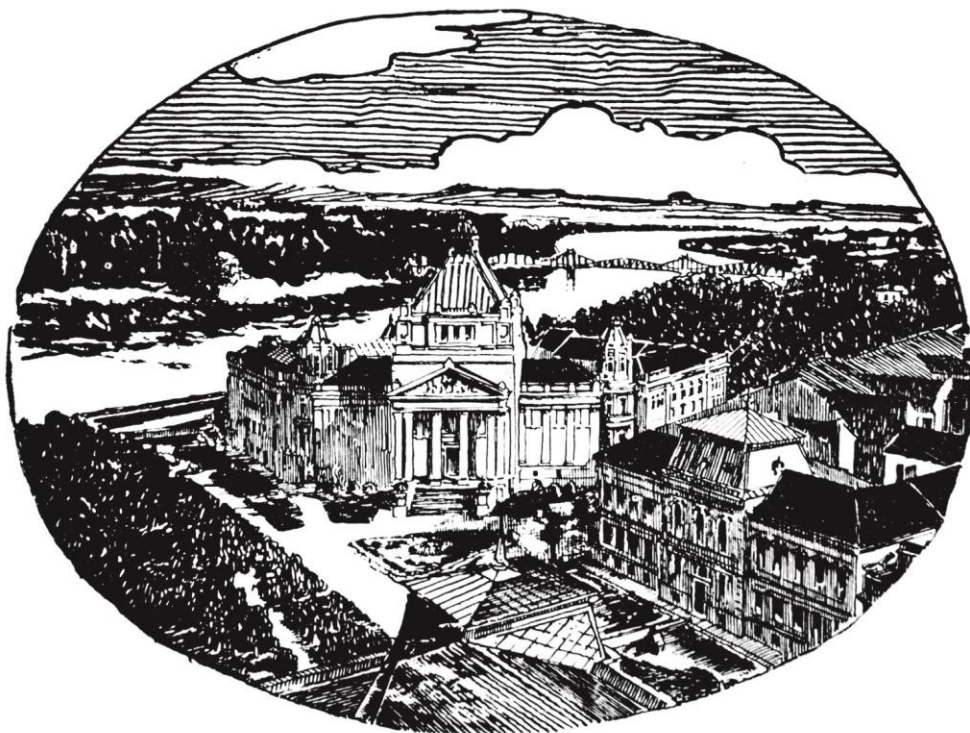
Nr. 2
2021

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
Alexandru D. Xenopol
ARAD

ATENEU ARĂDEAN

REVISTĂ DE CULTURĂ

2020

Nr. 2
2021

ATENEU ARĂDEAN

Nr. 2, 2021

**Periodic de cultură editat de Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad.
Apare trimestrial.**

REDACTOR-ȘEF: dr. Doru Sinaci

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: prof. Ioana Nistor

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: prof. Lucia Bibarț

CONSILIUL EDITORIAL:

PREȘEDINTE: conf. univ. dr. Sorin Bulboacă

**VICEPREȘEDINTE: Cristina Duma, șef-serviciu Comunicarea colecțiilor, animație
culturală și relații publice**

MEMBRI:

prof. Florica R. Câdea

prof. dr. Gabriela Adina Marco

prof. dr. Maria Pantea

prof. dr. Gabriel Casap

prof. dr. Sebastian-Dragoș Bunghez

prof. Horia Truță

prof. Ioan Tuleu

Tehnoredactare computerizată: Gombos Wilhelm Doru

Contact:

Strada Gheorghe Popa de Teiuș, nr. 2-4, C.P. 310022

Telefon: 0257.256.510

Fax: 0257.270.725

**Articolele propuse spre publicare vor fi trimise în format Microsoft Word, alături
de imagini vizuale (.jpg) atașate individual, la următoarele adrese de e-mail:**

director@bibliotecaarad.ro

luciabibart@gmail.com

ioananistor2003@yahoo.com

CUPRINS

BIBLIOTECA. CARTE. SCRIS. TIPAR.....	6
<i>DORU SINACI.....</i>	<i>7</i>
PLEDOARIE PENTRU ATENEU	7
<i>TOKÁCS-MÁTHÉ MÓNICA, ADRIANA CZIBULA.....</i>	<i>9</i>
PRIMA MONOGRAFIE TIPĂRITĂ A ARADULUI.....	9
<i>IOANA NISTOR .....</i>	<i>12</i>
ÉTIENNE-GABRIEL PEIGNOT (1767-1849) ERUDIT AL ȘTIINȚEI CĂRȚII	12
<i>TOKÁCS-MÁTHÉ MÓNICA, ADRIANA CZIBULA.....</i>	<i>20</i>
„KOCHBUCH” – CARTEA DE BUCATE MANUSCRISĂ A CONTESEI MARIA JULIANA VON WILDENSTEIN SAU DESPRE... REȚETE DULCI DIN ANUL 1712	20
<i>FLORIN LUCIAN COITA .....</i>	<i>26</i>
LEGĂTURA DINTRE STAREA MUZICALĂ ȘI OPERA DE ARTĂ SAU... DE CE SĂ INTRI ÎN SECȚIA ARTĂ ȘI MULTIMEDIA „SABIN DRĂGOI” A BIBLIOTECII JUDEȚENE DIN ARAD!.....	26
PATRIMONIUL CULTURAL.....	28
<i>HORIA TRUȚĂ.....</i>	<i>30</i>
ALMA MATER.....	30
<i>IOANA NISTOR .....</i>	<i>31</i>
15 IANUARIE 2021 ZIUA CULTURII NAȚIONALE.....	31
ISTORIE	32
<i>NICOLAE NICOARĂ-HORIA .....</i>	<i>34</i>
BIOGRAFII UITATE: ALEXANDRU D. XENOPOL ȘI ARADUL	34
<i>ANTON ILICA .....</i>	<i>39</i>
BOGDAN DORU, PREPARANDIA DIN ARAD ÎN CONȘTIINȚA CULTURAL-ISTORICĂ A EPOCII SALE (1812-2012)	39
<i>GABRIEL CĂȘAP.....</i>	<i>44</i>
ISTORIA ECONOMICĂ A ARADULUI – ÎNTRE DEMERS ȘTIINȚIFIC ȘI VOCAȚIA PATRIMONIALIZĂRII	44
ȘTIINȚĂ - EDUCAȚIE	48
<i>MARIA BULBOACĂ .....</i>	<i>50</i>
AUTOBIOGRAFIE ȘI FICȚIUNE ÎN OPERA LUI MIRCEA ELIADE	50
<i>RODICA OROS .....</i>	<i>56</i>
ȘI TOTUȘI, ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC.....	56
CREDINȚĂ	58
<i>TIBERIU ARDELEAN .....</i>	<i>60</i>
DESPRE CÂNTAREA BISERICESCĂ ÎN COMUN ȘI CÂNTAREA CORALĂ SACRĂ LOCALĂ.....	60

<i>AL. FLORIN ȚENE</i>	69
ROLUL CLERULUI ÎN REALIZAREA MICII UNIRII A ȚĂRILOR ROMÂNE DE LA 1859 ȘI A ELABORĂRII LEGII PRESEI DIN TIMPUL DOMNIEI LUI GRIGORE ALEXANDRU GHICA	69
LITERATURĂ. PROZĂ. POEZIE. CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ	78
<i>GHEORGHE SCHWARTZ</i>	80
PROZA DE SÂMBĂȚĂ.....	80
<i>ROMULUS BUCUR</i>	83
BUNICA AVEA	83
NEVASTĂ-MEA, MUZA	83
MAȘINA DE SCRIS	84
<i>IOAN EMANUEL GRUIA</i>	85
CĂRUȚELE LUI SADUC.....	85
MELANCOLIE.....	85
ROATA LUI KADOTRUN	85
<i>DAGMAR MARIA ANOCA</i>	86
LITERATURA SLOVACILOR DIN ROMÂNIA	86
<i>FLORICA R. CÂNDEA</i>	97
SCRIITORI DE LA SALON.....	97
<i>ANCA GIURA</i>	101
„O ZI DIN VIAȚA MEA FĂRĂ DURERE” DE MARTA PETREU, IAȘI, EDIT. POLIROM, 2012	101
<i>GABRIELA-ADINA MARCO</i>	102
PETRU ȘTEȚCU, CRISTINA DUMA, COMUNICAREA VERBALĂ ȘI NONVERBALĂ ARAD : CONCORDIA, 2019, 547 P.	102
ARTE	104
<i>NICOLAE NICOARĂ-HORIA</i>	106
MARCEL OLINESCU (4/17 SEPTEMBRIE 1896 - 15 FEBRUARIE 1992).....	106
<i>LUCIA BIBARȚ</i>	109
OVIDIU MAITEC. DIALOG ÎNTRE ARHAIC ȘI MODERN	109
<i>GEORGE SABĂU</i>	112
KINEMA IKON LA 50 DE ANI	112
INEDIT	116
<i>IOAN TULEU</i>	118
SFÂNTUL ILIE ADUCE PLOAIA.....	118
<i>MARIA TRUȚĂ</i>	119
„MARATONUL DE POVEȘTI”	119
<i>MARIUS STOICA</i>	121
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „A. D. XENOPOL” ARAD APLICAȚIA PENTRU MOBIL	121

**BIBLIOTECA.
CARTE. SCRIS. TIPAR.**

DORU SINACI

Manager

Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad

PLEDOARIE PENTRU ATENEU

După alungarea turcilor din Banat de către habsburgi, acest teritoriu – eliberat, în vremea dominației otomane, de posesiunile și privilegiile nobiliare sau monahale – va cunoaște o perioadă de reforme profunde. Acum are loc și trecerea de la „mica” la „marea Europă”, astfel că bătrânul nostru continent își redimensionează frontierele, pregătindu-se, din punct de vedere cultural, să întâmpine „epoca luminilor”.

Prin părțile noastre, *absolutismul luminat* se va împleti cu *reformismul*, dând astfel naștere aceluia „*iluminism târziu*”¹, curent ce va determina apariția unei elite culturale „*de limbă și simțire românească*”². Ca perioadă de timp, iluminismul bănățean și crișean se va manifesta între anii 1790-1815, iar Aradul se va impune ca epicentru al acestei mișcări, îndeosebi datorită faptului că aici funcționa *Episcopia Ortodoxă*, ce avea sub jurisdicția ei inclusiv Oradea Mare și Timișoara, precum și

Preparandia (fondată în anul 1812), instituție ce pregătea învățători și preoți pentru întreaga parte de vest a actualei României. Elita intelectuală românească formată în această perioadă va fi cea care se va așeza în fruntea românilor bănățeni și crișeni, conducându-i către afirmarea aspirațiilor naționale moderne, în acord cu marile mișcări europene ce se afirmau către mijlocul secolului al XIX-lea.

În anul 1820, la *Preparandia* arădeană vine, prin concurs, profesorul Alexandru Gavra³. Născut la 18 decembrie 1797, în Oradea, Alexandru Gavra va funcționa ca profesor la *Preparandie* vreme de peste cinci decenii (1824-1877), fiind nu doar unul dintre cei mai longevivi dascăli, ci și sufletul mișcării culturale din aceste părți ale românismului. „*În zăcimea a 4-a a veacului al 19-lea*”, românii ardeleni se găseau încă într-o stare vizibilă de înapoiere culturală față de celelalte popoare din Monarhia Habsburgică, astfel că profesorul Alexandru Gavra inițiază, în anul 1828, un memoriu prin care solicită colegiului profesoral preparandial să înzestreze școala cu o tipografie, pentru a se putea tipări atât de necesarele cărți în limba română.⁴ Memoriul rămâne nesoluționat, dar Alexandru Gavra începe să colecționeze manuscrise românești în vederea publicării acestora.

Primul scriitor cu care va intra în contact este Ioan Barac, nepotul episcopului Nestor Ioanovici, care vine, în anul 1830, la

¹ Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, Editura Facla, 1986, p. 12.

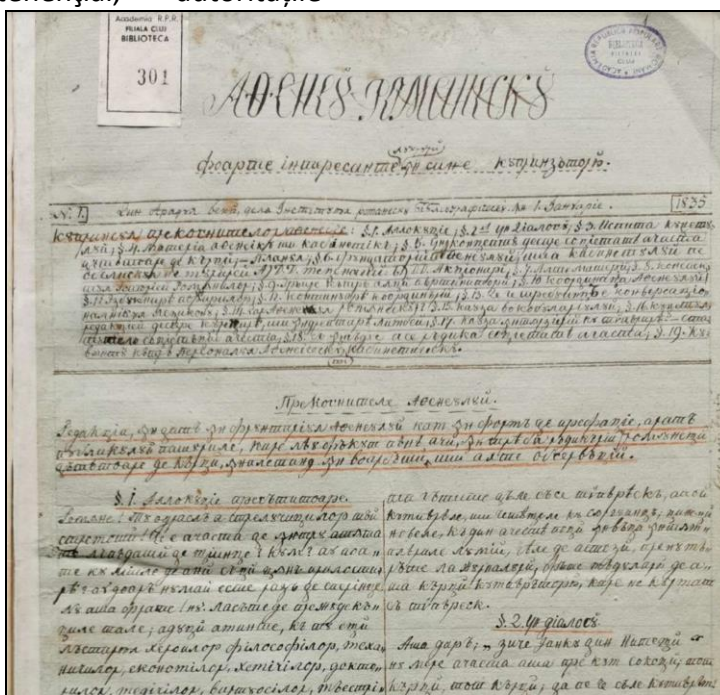
² Cornelia Bodea, *Moise Nicoară (1784-1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana, partea I (1825)*, Arad, Editura Diecezana, 1943, pp. 50-54.

³ Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, Editura Consistoriului, 1922, p. 45.

⁴ *Ibidem*, p. 57; vezi și Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1971, p. 237.

Arad pentru a-și vizita unchiul bolnav și care îi lasă lui Alexandru Gavra mai multe manuscrise, pe care profesorul arădean urma să le tipărească la Buda. Planul editorial al lui Alexandru Gavra viza înființarea unei „ortăcii bibliograficești”, denumită *Ateneul cunoștințelor, cabinetul muzelor române*. Deși Alexandru Gavra înaintează proiectul *ortăciei bibliograficești* forurilor competente încă din anul 1833, Consiliul Locumtenențial, autoritățile

comitatense arădene și forurile ecleziastice sârbești tergiversează avizarea acestuia până în anul 1842, când proiectul este respins pe motiv că nu mai este actual. Numai că, în acest răstimp, profesorul Alexandru nu stă cu mâinile în sân, ci organizează una dintre cele mai îndrăznețe și mai ample mișcări de trezire a conștiinței naționale.

Proiect de gazetă. Ateneu Românesc. 1843 - Alexandru Gavra.

Sursă: <https://digital.bibliotecaarad.ro/>

Astfel, reunește printre fondatorii „ortăciei bibliograficești” un număr de 40 de fruntași din toate teritoriile locuite de români: din Muntenia, pe librarul bucureștean Iosif Romanov, din Moldova, pe Damaschin Bojincă, din Basarabia, pe poetul Costache Stamate, din Ardeal, pe episcopul ortodox Vasile Moga, din Ungaria, pe episcopul greco-catolic Samuil Vulcan și pe consilierul Cernovici de Macea, de la

Pesta, pe latifundiarul Grabovschi (unchiul lui Andrei Șaguna), iar de la Arad, pe colegul său de catedră, profesorul Gherasim Raț, cel care va deveni episcopul „*Eparhiei Greco-Orientale a Aradului, Ienopolei, Orăzii Mari și părților adnexe ale Banatului timișan*”, de numele căruia se va lega și scoaterea cărților de limbă slavonă din biserici și înlocuirea acestora cu tipărituri în limba română, scrise cu caractere latine. Tot din

zona Aradului, este amintit și „*localnicul Ghiba*”, gospodar înstărit și cunoscător de carte, cel mai probabil din Pâncota.

În același timp, Alexandru Gavra inițiază și tipărirea unei reviste care să popularizeze activitatea „*ortăciei bibliograficești*”, revistă pe care inimosul dascăl arădean o denumește „*Ateneul românesc*”⁵. Primul număr al revistei urma să apară la 1 ianuarie 1835, într-un tiraj de 1.000 sau chiar 2.000 de exemplare, conținând scrieri politice, economice, culturale, educative, științifice și istorice, precum și informații despre drumurile de fier, foamete, modă, cutremure etc.⁶

Deoarece „*Ateneul*” preconizat de către profesorul preparandial Alexandru Gavra nu a mai văzut lumina tiparului, deoarece ierarhia ortodoxă sârbească s-a opus acestui demers de luminare a românilor din Banat-Crișana, Biblioteca Județeană „*Alexandru D. Xenopol*” Arad și-a propus să reia această valoroasă inițiativă publicistică din anul 1835, sub forma prezentei reviste.

BIBLIOGRAFIE

Bocșan, Nicolae, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, Editura Facla, 1986.

Bodea, Cornelia, „Acum o sută de ani”, în *Hotarul* (Arad), anul IV, 1937, nr. 9-11, pp. 291-297; anul V, 1938, nr. 5, pp. 201-204, nr. 6-8, pp. 255-267.

Idem, „Alexandru Gavra, întemeietor al «Societății bibliograficești» (1833) și al revistei «Ateneul românesc» (1835)”, în „*Studia Universitas Babes-Bolyai*”, series *Philologia* (Cluj-Napoca), 1968, fasciculus 1, pp. 3-30.

Idem, *Moise Nicoară (1784-1861) și rolul său în lupta pentru emanciparea național-religioasă a românilor din Banat și Crișana*, partea I (1825), Arad, Editura Diecezana, 1943.

Botiș, Teodor, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, Editura Consistoriului, 1922.

Marica, George Em., Hajós, Iosif, Mare, Călina, Rusu, Constantin, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, Editura Politică, 1968.

Pervain, Iosif, *Studii de literatură română*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1971.

---

⁵ George Em. Marica, Iosif Hajós, Călina Mare, Constantin Rusu, *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, Editura Politică, 1968, pp. 228-229; vezi și Cornelia Bodea, „Alexandru Gavra, întemeietor al «Societății bibliograficești» (1833) și al revistei «Ateneul românesc» (1835)”, în „*Studia Universitas Babes-Bolyai*”, series *Philologia* (Cluj-Napoca), 1968, fasciculus 1, pp. 3-30; vezi și Cornelia Bodea, „Acum o sută de ani”, în *Hotarul* (Arad), anul IV, 1937, nr. 9-11, pp. 291-297; anul V, 1938, nr. 5, pp. 201-204, nr. 6-8, pp. 255-267.

⁶ Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 190.

**TOKÁCS-MÁTHÉ MÓNIKA,
ADRIANA CZIBULA**

Secția Colecții Speciale

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

**PRIMA MONOGRAFIE TIPĂRITĂ
A ARADULUI**

Pe rafturile Secției Colecții Speciale a Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad se află o carte micuță și modestă alături de multe alte cărți.

Cărticica, cu coperte de carton cândva de culoare aurie, se numește „**A régi Orod vagy-is o mostani Aradnak dólgai**” (= „Problemele Aradului, adică ale vechiului Orod”) și a fost scrisă de Perecsényi Nagy Laszló, apoi publicată la Oradea, în tipografia lui Tichy János, în anul 1814.

Culoarea aurie, vizibilă doar pe verso-ul copertii, trădează dorința celui care a publicat lucrarea de a-i conferi prețiozitate nu numai prin conținut ci și prin aspect. Valoarea acestei cărți, mai ales pentru arădeni, constă în faptul că este prima **monografie tipărită** a comitatului Arad.

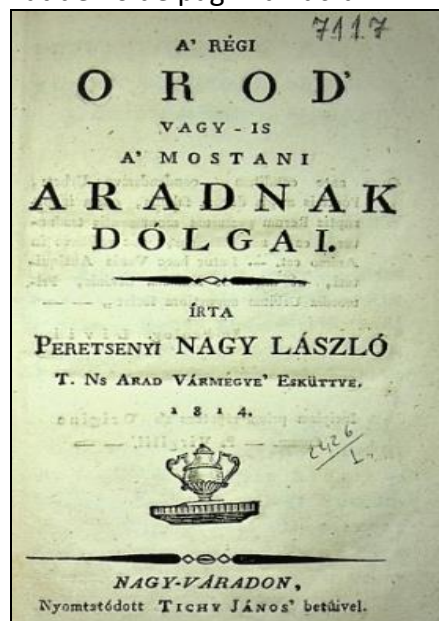
Prima monografie a fost scrisă de Bél Mátyás (variante de nume: Matthias Bel; Matej Bel; Matthias Belius; 1684 – August 29, 1749) în anul 1728 și se află la Arhiepiscopia romano-catolică din Esztergom (Ungaria) sub formă de copie a manuscrisului, după cum aflăm dintr-un

articol al istoricului arădean Kovách Géza dar poate ar fi indicată și consultarea Catalogului manuscriselor lui Bél Mátyás, apărut în anul 1984, la Budapesta.

Următoarea încercare de a scrie o monografie a comitatului îi aparține lui Peretsenyi (sau Perecsényi) Nagy Laszló (1771-1827, Ineu), care scrie, în anul 1805, la Almaș (jud. Arad), monografia Aradului (170 pagini manuscrite).

Lucrarea terminată își aștepta editorul dar susținerea financiară necesară a fost refuzată de prefectul de atunci al comitatului, Wenckheim József. Astfel, în anul 1807, Perecsényi Nagy Laszló depune manuscrisul la Muzeul Național din Budapesta.

Prin neglijarea sănătății și a propriului trai și datorită perseverenței sale, autorul reușește să publice în anul 1814, la Oradea, probabil pe cheltuiala proprie, un rezumat de 76 de pagini al lucrării.

Perecsényi Nagy Laszló, „A régi Orod vagy-is o mostani Aradnak dólgai” (= „Problemele Aradului, adică ale vechiului Orod”), volum publicat la Oradea, în tipografia lui Tichy János, în anul 1814.

Această publicație prețioasă pentru arădeni se găsește astăzi în Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol”.

Cartea este de un format mic, 18x11 cm, ce începe cu o dedicație pentru edilii orașului Arad și cu prefața autorului. Din prefața scrisă într-o limbă maghiară arhaică, rezultă că autorul dorește să prezinte localitatea Orod-ul vechi (istoria, geografia și originea numelui), precum și personalitățile importante de-a lungul istoriei, date despre cetățile, bisericile, școlile, apele, inundațiile și vinurile județului.

Volumul este compus din 32 de paragrafe cu descrieri succinte tocmai pentru că publicația este un extras.

Primele paragrafe descriu posibilele variante etimologice ale toponimelor Arad și Orod, precum și originea celor 5 movile din Glogovăț (loc. Vladimirescu).

În următoarele paragrafe, în ordine cronologică (începând din secolul al XIII-lea), autorul amintește personalitățile istorice și contemporane ale comitatului, domeniile lor precum și localitățile comitatului. Acordă atenție domeniilor eparhiale și parohiale din comitat și trece în revistă mitropolii ortodocși sârbi. Aduce omagii episcopului Pavel Avacumovici (1786-1815).

Ultimele paragrafe sunt destinate podgoriilor cu denumirea soiurilor de struguri și denumirea vinurilor specifice zonelor. Un paragraf este destinat Mureșului și transportului de sare pe acesta.

Extras vizual. Reprezentare plastică – veduta – de dimensiuni reduse prezintă un peisaj panoramic.

Veduta de mici dimensiuni de la pagina 7 reprezintă un peisaj în centrul căruia se află un turn. Paginile sunt numerotate până la 76, majoritatea conținând note de subsol prin care autorul dezvoltă, explică sau ne trimite la surse suplimentare.

Ornamentația cărții (vigneta de frontispiciu, vigneta tipografică) este minimală, demonstrându-ne modestia financiară a editorului. Proprietarul exemplarului nostru a intervenit cu corecturi în cerneală neagră peste cuvintele greșit ori incomplet tipărite.

Perecsényi Nagy László își publică cartea la Oradea, în tipografia veche de trei generații a familiei Tichy, o tipografie modestă cu 6-8 publicații pe an, mai ales de interes local.

Interesele științifice ale lui Perecsényi cuprind pe lângă geografie și istorie, domenii variate precum viticultura, agricultura, medicina, meteorologia, lingvistica și literatura.

Perecsényi Nagy László a fost jurist și un scriitor deosebit de prolific (peste 60 de opere tipărite și multe rămase în manuscris), poliglot, cunoscător a 6 limbi, printre care și limba română. A fost jurat al județului Arad, apoi prefect de Ineu și membru al Societății de Mineralogie din Jena.

Moare tânăr, la Ineu, la numai 56 de ani, munca sa fiindu-i prea puțin recunoscută în timpul vieții dar încărcată de adâncă iubire pentru meleagurile arădene și demnă de urmat.

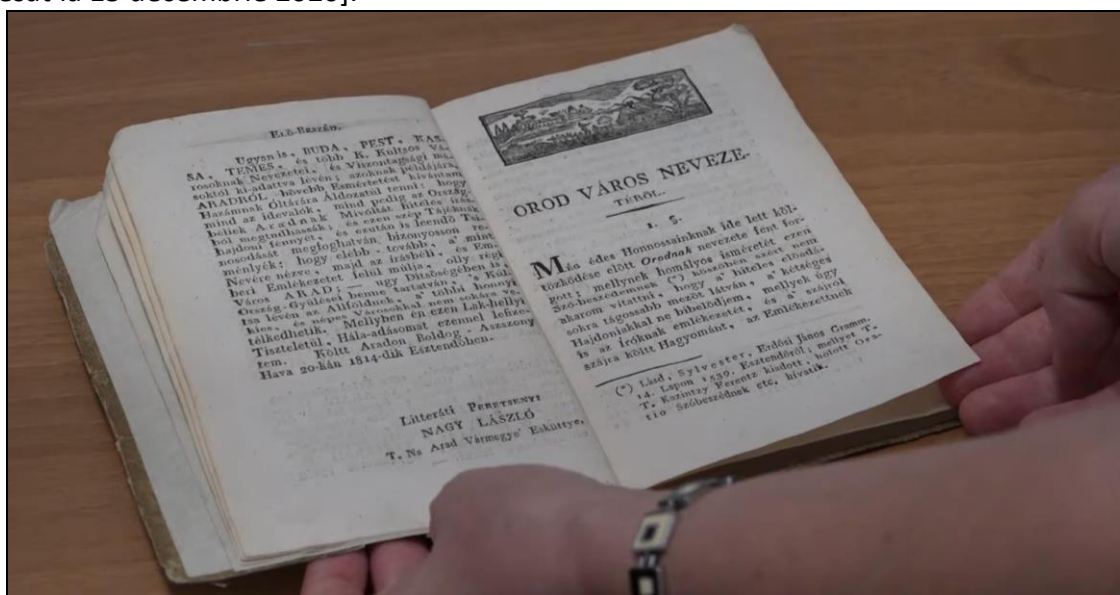
BIBLIOGRAFIE

Kovács, Géza, „Kéziratos demográfiai és néprajzi leírások Arad megyéről a XIX. Század elején (= Descrieri demografice și monografice în manuscrise la începutul secolului al XIX-lea despre județul Arad)” în *Könyvtári szemle* (= *Revista bibliotecilor*), 1968, nr. 4, p. 175.

Mek.oszk.hu. 2021. *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái* (= *Viața și operele scriitorilor maghiari*) [online] Disponibil la: <<http://mek.oszk.hu/03600/>> [accesat la 15 decembrie 2020].

Simon, Melinda, *Tipográfia régtől fogva, A nagyváradi nyomdászat 450 éves története* (= *Istoria tipografiei Orădene de 450 de ani*), Országos Széchényi Könyvtár – Argumentum Kiadó, 2016.

Szelestei N. László, *Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa*. (= *Catalogul manuscriselor lui Béla Mátyás*), Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest, 1984.

IOANA NISTOR

Documentarist

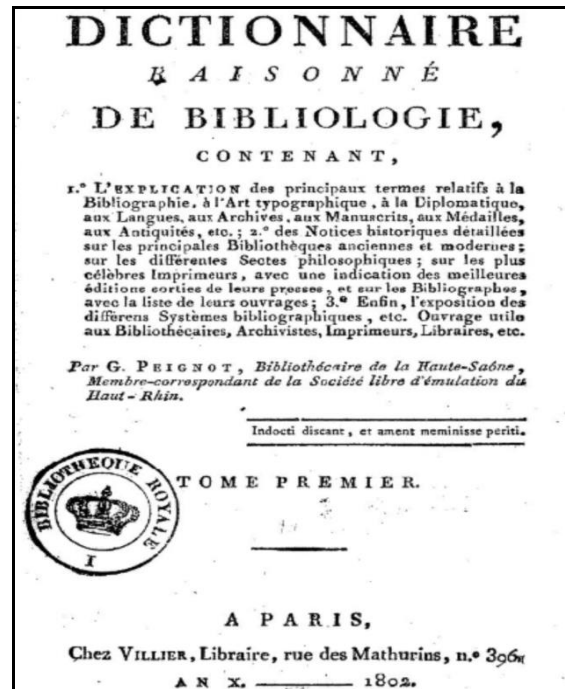
Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

**ÉTIENNE-GABRIEL PEIGNOT
(1767-1849)
ERUDIT AL ȘTIINȚEI CĂRȚII**

Pornind de la termenii grecești, „*biblion*” = carte, „*logos*” = studiu, bibliologia reprezintă știința care se ocupă cu studiul cărților din punctul de vedere al formelor în care se prezintă, al istoricului lor etc. Astfel, putem afirma că obiectivul acestei științe este de a sistematiza și de a difuza toate cunoștințele teoretice și practice despre carte și bibliotecă.

Dacă biblioteconomia reprezintă disciplina științifică integrată în domeniul mult mai larg de preocupări științifice denumirii bibliologiei, aceasta din urmă are ca obiectiv studiul cărții, înglobând științe ce studiază ansamblul cunoștințelor teoretice și practice despre carte, perceput drept un rezultat al vieții spirituale și materiale, precum și aspectele sociale ale bibliotecii într-un context dat. Bibliologia își propune să identifice elementele fundamentale ale utilizării cărții și de transmitere a informației.

Pagina de titlu. Dictionnaire raisonné de bibliologie... vol. 1

Autor: Peignot, Gabriel (1767-1849)

Editor: Villier (Paris)

Editor: [ulterior] A.-A. Renouard (Paris)

Data ediției: 1802-1804

Subiect: Bibliologie

Limbă: franceză

Format: 2 vol. + 1 supl.; in-8

Sursă: Bibliothèque nationale de France, Gallica. 2020. [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54969220/f6.item.zoom#>> [accesat 13 octombrie 2020].

Ca știință, termenul „bibliologie” a fost pus în circulație în secolul luminilor, sec. al XVIII-lea, când au fost fundamentate mai multe lucrări cu caracter teoretic, conturându-se domeniile și metodele specifice de cercetare având ca subiect cartea, sub toate aspectele și implicațiile sale, inclusiv evoluția și istoria cărții. Noțiunea a fost afirmată de Etienne-Gabriel Peignot, în cele 2 volume și un supliment ulterior, ale lucrării „*Dictionnaire raisonné de bibliologie: contenant 1. l'explication des*

principaux termes relatifs à la bibliographie, à l'art typographique, à la diplomatique, aux langues, aux archives, aux manuscrits, aux médailles, aux antiquités, aux bibliothèques anciennes et modernes, etc."

Scriitor și bibliotecar, Peignot este primul care afirmă știința cărților drept „bibliologie”, deosebind-o de noțiunea de „bibliografie”, realizând o distincție clară între bibliografia generală și cea specializată.

Cu toate că termenul de bibliologie poate fi regăsit înainte de anul 1802. Apare, de exemplu, în anul 1781, într-o lucrare a bibliografului Jean-Joseph Rive (1730-1791), despre care Peignot afirma: „Ar fi putut avea dreptul la rangul de prim bibliograf al timpului său, dacă mândria și înclinația sa pentru satiră nu i-ar fi pătat gloria” (PEIGNOT, Gabriel, Dictionnaire raisonne de bibliologie, contenant l'explication des principaux termes relatifs a la bibliographie (etc.), Renouard, 1804, p. 279. [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12> [accesat 13 octombrie 2020]).

Un adevărat cărturar al cărții, Peignot semnează în anul 1802, primul volum (din cele 3) al „*Dictionnaire raisonné de bibliologie*”, o lucrare ce ar fi trebuit să fie intitulat „*Manuel du bibliothécaire*”, însă autorul explică mutarea ce l-a condus de la alegerea didactică la alegerea lexicografică. Subtitlul explică clar conținutul: „1 ° Explicația termenilor principali referitori la Bibliografie, Artă tipografică, Diplomatică, Limbi, Arhive, Manuscrise, Medalii, Antichități, etc...; 2 ° Notițe detaliate privind principalele biblioteci antice și moderne; asupra diferitelor secte filosofice; asupra celor mai renumite tipografii, cu indicarea celor mai bune ediții din tiparnițe și asupra

bibliografilor cu lista lucrărilor lor;. 3 ° În cele din urmă, expunerea diferitelor sisteme bibliografice etc. Carte utilă pentru bibliotecari, arhiviști, tipografi, librari etc.”. „Numeroase mărturii recunosc capacitatea sa uimitoare de a munci, laudă marea sa modestie și calitățile inimii sale” (FOISELLE, Marie. Gabriel Peignot, écrivain et bibliophile, 1767-1849. Paris : Ed. La Bruyère, 2003, p. 17.), iar Pierre Larousse indica în ediția sa din secolul al XIX-lea că Peignot a fost „cel mai învățat bibliograf din acest secol. Erudiția sa era imensă. Asupra științei aprofundate a cărților, el a adăugat o critică luminată... Gustul său bibliografic devenise o pasiune în centrul căreia se aflau cărțile vechi. Acest erudit și vesel, muncitor și dezinteresat, a compus o cantitate numeroasă de scrieri reduse ca volum, majoritatea tipărite în tiraj mic și foarte căutate de curioși; ele [scrierile] tratează particularități picante sau mai puțin cunoscute.” (LAROUSSE, Pierre. Grand dictionnaire universel de la langue française. Vol. XII. Paris : Larousse, 1870, pp. 500-501. Gallica. 2020. Dictionnaire Raisonné De Bibliologie.... Tome 1 / Par G. Peignot,.... [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54969220/f6.item.zoom#>> [accesat 13 octombrie 2020]).

Titlurile și subtitlurile lui Peignot sunt particularizate, reprezentând adevărate rezumate orientative cu privire la conținutul abordat în lucrarea respectivă. Respectând cronologia clasică, prezentăm principalele indicii ale vieții și activității eruditului francez:

- 1767: S-a născut la 15 mai, în 15 mai la Arc-en-Barrois (Haute-Marne);

- 1786: După terminarea studiilor literare, pentru a-și mulțumi părinții, și după studii juridice, își începe cariera în avocatură, stabilindu-se la Vesoul;

- 1789: Revoluția îi deschide noi oportunități;

- 1791: Este admis în garda lui Ludovic al XVI-lea, condusă de ducele de Brissac;

- 1792: Devine comandant al gărzii naționale și se face remarcat printr-un discurs în care dezvoltă superioritatea guvernului republican asupra oricărui alt guvern. Cu toate acestea, desființarea gărzii îl readuce pe Peignot către viața civilă. S-a întors la Vesoul, unde municipalitatea i-a cerut să organizeze biblioteca. Trebuie remarcat faptul că suprimarea mănăstirilor și confiscarea bunurilor religioase au umplut bibliotecile vremii cu numeroase documente, în special manuscrise;

- 1800: prima realizare a bibliofilului Peignot se regăsește în volumul „*Petite bibliothèque choisie et classée méthodiquement, ou Catalogue raisonné d'ouvrages dans tous les genres propres à composer une collection précieuse peu volumineuse*”;

- 1800: prima acțiune a bibliotecarului Peignot se regăsește în „*Manuel bibliographique, ou Essai sur les bibliothèques anciennes et modernes et sur la connaissance des livres*”;

- 1802: „*Dictionnaire raisonné de bibliologie*” este primul volum al cercetătorului Peignot. Încă din prefață, este evidențiată ideea că pentru Peignot, bibliografia nu reprezintă doar tot ceea ce ține de lumea cărții și a bibliotecilor, ci termenul urmărește să cuprindă și „*l'universalité des connaissances humaines*” (vol. 1, p. viii), inclusiv discipline precum

arheologia sau etimologia. Lucrarea prezintă un cuprinzător „Tablou sinoptic de bibliologie” iar informațiile incluse doresc a întruchipa o ultimă manifestare a visului iluminist al cunoașterii universale. Explicația mai specifică a termenului furnizat pe pagina de titlu este totuși mai aproape de studiul lumii cărților, dacă considerăm că domeniul bibliografiei enumerative și sistematice este inclus în aceasta. Motto-ul său de pe pagina de titlu, „*Indocti discant, et ament meminisse periti*” („pentru educația celor ignoranți și diversiunea plăcută a înțelepților”), precum și formularea „*Dictionnaire raisonné*” sugerează intențiile didactice ale volumelor (JANSSEN, Frans, The first encyclopedia devoted to the world of books: Peignot's Dictionnaire de bibliologie of 1802, în Quaerendo, nr. 36, 2006, pp. 85-97). În viziunea lui Peignot, bibliotecarul „este ceea ce se numește persoana responsabilă pentru clasificarea, îngrijirea și conservarea unei biblioteci. Funcțiile bibliotecarului sunt cu atât mai importante cu cât aceste cunoștințe ar trebui să fie, ca să spunem așa, universale”. Peignot insistă asupra funcției de catalogare: „El trebuie să știe să dea o descriere exactă a unei opere, să redea cu fidelitate titlul, data, numele orașului, al tipografului, al autorului, uneori trebuie să te uiți la începutul sau la sfârșitul unei dedicații ...”. Dar clasificarea este la fel de importantă, deoarece bibliotecarul trebuie să știe: „să facă o metodă ușoară și luminoasă de clasificare a cărților, iar această metodă trebuie să provină din originea și descendența cunoștințelor, legăturilor și relațiilor umane”. Peignot este printre primii care afirmă că o clasificare bibliografică poate rezulta doar din

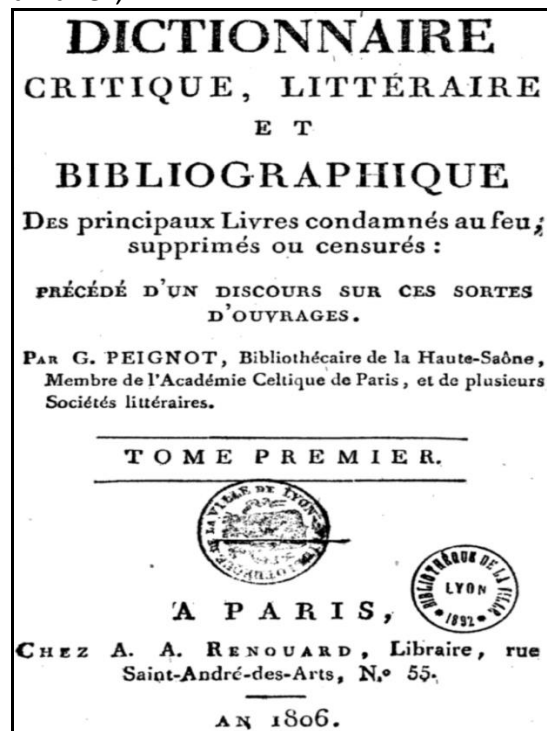
clasificări științifice. Acesta este motivul pentru care, în lucrările sale, dă exemple de clasificare a ființelor vii, plante, roci etc., pentru a afirma că bibliotecarul trebuie să aranjeze cărțile în ordinea indicată de zoologie, botanică, geologie... Ca și în cazul arhivarului, Peignot se îndreaptă îndelung asupra îndatoririlor profesionale ale bibliotecarului. Aceste îndatoriri trec prin neutralitate, dar sunt îndreptate către cititori: „Se datorează unui tânăr studios, dornic de educație, pentru care va fi un ghid sigur și plin de dragoste, care îi va conduce spre cele mai pure și mai accesibile surse ... El trebuie să lucreze pentru succesul educației publice” (pp. 55-58);

- 1803: devine director al Colegiului din Vesoul, fără a-și pierde titlul de bibliotecar;

- 1804: Apare suplimentul la „*Dictionnaire raisonné de bibliologie*” în care Peignot explică motivele retragerii anumitor articole (foarte puține) și adăugarea altora (mai mult de 600 de articole noi). Totul este rezumat într-un tabel sinoptic în trei foi. În același an, publică „*Essai de curiosités bibliographiques*” (Paris. A.-A. Renouard, an XII-1804. VIII—LXX-178 p.), cu unul dintre editorii săi, Antoine-Augustin Renouard, lucrare ce oferă înregistrări bibliografice „a celor mai frumoase, mai curioase și mai bogate lucrări care există în marile biblioteci publice sau private”. Ediție de 300 de exemplare pe hârtie velină;

- 1806: apare „*Dictionnaire critique, littéraire et bibliographique des principaux livres condamnés au feu-,” supprimés ou censures...*”, (Paris : A.-A. Renouard, 1806. 2 t. în 1 vol.). Lucrarea ce prezintă „lucrările importante care au fost condamnate la foc,

suprimate sau cenzurate”, structurându-le pentru a evidenția „istoria erorilor minții umane”;

Pagina de titlu. *Dictionnaire critique, littéraire et bibliographique des principaux livres condamnés au feu, supprimés ou censurés; précédé d'un Discours sur ces sortes d'ouvrages*

Autor: Peignot, Gabriel (1767-1849)

Editor: A.-A. Renouard (Paris)

Data ediției: 1806

Subiect: cărți interzise

Limbă: franceză

Format: 2 t. în 1 vol.; in-8

Sursă: Bibliothèque nationale de France, Gallica. 2020. [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k108406w/f1.vertical#>> [accesat 13 octombrie 2020].

- 1810: „*Repertoire de bibliographies speciales, curieuses et instructives...*” (Paris : Renouard, 1810. XVI-286 p.);

- 1812 – „*Répertoire bibliographique universel: contenant la notice raisonnée des bibliographies spéciales publiées jusqu'à ce jour, et d'un grand nombre d'autres*

ouvrages de bibliographie, relatifs à l'histoire littéraire, et à toutes les parties de la bibliologie" (Paris : A.-A. Renouard, 1812. XX-514 p.), lucrare ce i-a oferit lui Peignot, posibilitatea de a defini bibliografia generală ca fiind știința care se ocupă de toate subiectele spre deosebire de bibliografia specială care are „un singur tip de lucrări”, în principiu toate lucrările consacrate unui subiect.

Pagina de titlu. Répertoire bibliographique universel....

Autor: Peignot, Gabriel (1767-1849)

Editor: Antoine-Augustin Renouard (Paris)

Editor: [A.-A. Renouard (Paris)

Data ediției: 1812

Subiect: Bibliologie

Limbă: franceză

Sursă: Bibliothèque nationale de France, Gallica. 2020. [online] Disponibil la: <[https://numelyo.bm-lyon.fr/f_view](https://numelyo.bm-lyon.fr/f_view/#>) /BML: #>[accesat 13 octombrie 2020].

Pentru autor, cataloagele specializate prezintă un interes mai mare decât cataloagele generale. În același an, publică „*Essai sur l'histoire du parchemin et du vélin*” în care își exprimă interesul privind istoria pergamentului și pentru toate

aspectele legate de documente, și în special de carte. „Bibliografiile speciale fiind lucrări prețioase pentru cei care doresc să învețe temeinic cunoștințele cărților, le-am făcut din baza muncii noastre și, prin urmare, principalul obiect al cercetării noastre”. Ediție de 1000 exemplare;

- 1813: Este numit inspector al librăriei și tipografiei la Dijon. Publică „*Bibliothèque choisie des classiques latins, considerés sous le rapport historique, analytique, philologique et bibliographique, précédée de l'histoire de la langue latine et suivie de dissertations propres à faciliter l'intelligence des auteurs latins...*”. Paris: A.-A. Renouard, 1813, 83 p.;

- 1815: devine inspector de studii la Academia din Saône-et-Loire;

- 1817: „*Traité du choix des livres*” conține: „1. *Observații cu privire la natura celor mai potrivite opere pentru a forma o colecție care nu este foarte considerabilă, dar valoroasă în ceea ce privește gustul; 2. Predilecții particulare pe care oamenii celebri din toate timpurile le-au avut pentru anumite opere. Cele mai corecte și frumoase ediții. De la înființarea unei biblioteci... „Nu în numărul de volume constă excelența unei biblioteci, ci în alegerea și meritul operelor care o compune”;*

- 1818: Este ales vice-președinte al Academiei din Dijon și publică „*Melanges littéraires, philologiques et bibliographiques, par Gabriel Peignot...*” (Paris : A.-A. Renouard, 1818. XVI-167 p.);

- 1819: „*Abrege de l'histoire de France... contenant dans l'ordre chronologique, — la genealogie detaillee des princes de chaque race, l'indication des grands evenemens, tous les etablissemens politiques, religieux, civils, militaires et*

litteraires de chaque regne... enfin un precis de la Revolution frangaise... depuis l'Assemblee des notables en 1787 jusqu'a la fin de 1819, par Gabriel Peignot" apare într-un volum alcătuit din două părți, în anul 1819, la Paris, editor: A.-A. Renouard;

- 1821: publică „*Essai chronologique sur les hivers les plus rigoureux depuis 396 av. J.-C., jusqu'en 1820 inclusivement...*”, semnând „G.P”, cu același editor (A.-A. Renouard), XV-240 p. „Cunoașterea iernilor dure a fost întotdeauna un obiect de curiozitate, deoarece, pe de o parte, aceste evenimente extraordinare se referă la istoria naturii și, pe de altă parte, efectele lor deplorabile afectează interesele societății. ; de asemenea, amintirea tristă a celor mai cumplite ierni rămâne gravată mult timp în memoria oamenilor și îi găsim menționați, în număr mai mult sau mai puțin mare, în multe cărți de istorie ... ”. Ediție în 800 de exemplare;

Începând din anul 1821 și până în anul 1822, publică cele 4 (1:1, 1:2, 2, 3) volume ale lucrării „*Dictionnaire historique et bibliographique; abrege des personnages illustres, celebres ou fameux, de tous les siecles et de tous les pays du monde, avec les dieux et les heros de la mythologie*”. Semnează: E.-G. Peignot, editor: Haut-Coeur et Gayet jeune. Ultimul volum cuprinde 100 de gravuri reprezentând 1200 de portrete, în special feminine; „Dictionarul nostru este un fel de rezumat al istoriei universale, în ordine alfabetică: conține tot ceea ce este cel mai important de consultat ...”. Tipărire pe 2 coloane;

- 1822: publică „*Varietes, notices et raretes bibliographiques, recueil faisant suite aux curiosites bibliographiques*” (Paris : A.-A. Renouard. XII-136 p.). Conține note

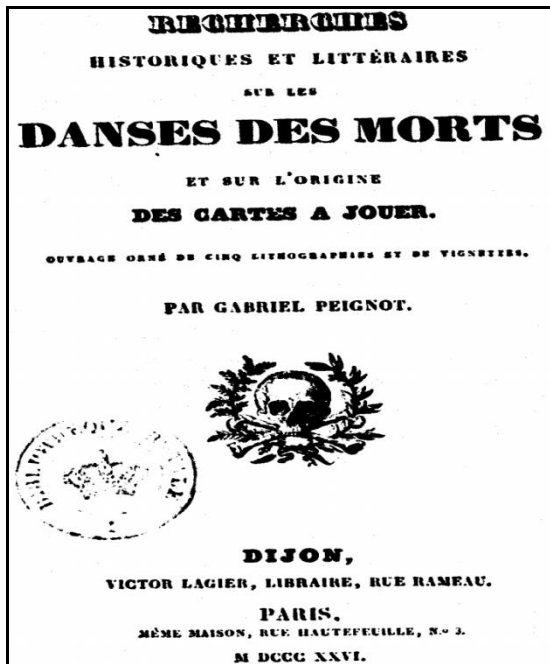
despre câteva cărți curioase, o disertație despre edițiile Princeps, o alegere dintre cele mai frumoase cataloage cunoscute. Ediție în 307 de exemplare;

- 1823: apare „*Manuel du bibliophile, ou Traite du choix des livres...*”, la Dijon, editor: V. Lagier, în 2 vol. Este vorba despre ediția secundă a „*Traite du choix des livres...*”, într-un tiraj de 1000 exemplare;

- 1826: publică „*Recherches historiques et litteraires sur les danses des morts et sur l'origine des cartes à jouer*”, la Dijon, editor: V. Lagier, LX-368 p. Lucrarea cuprinde 5 litografii și viniete, realizate de ilustratorii: Couturier, Matthaus Merian, Hans Holbein; subiectul tratează cărțile de joc într-o conexiune cu cărțile ilustrate din secolele XIV și XV, pe care Peignot le consideră ca primele încercări de tipărire, precum și istoria și semnificația lor.

- 1832: devine președintele Academiei din Dijon; publică „*Essai historique sur la liberte d'ecrire chez les Anciens et au Moyen Age; sur la liberte de la presse depuis le XVeme siècle et sur les moyens de repression dont ces libertes ont été l'objet dans tous les temps... suivi d'un tableau synoptique de l'état des imprimeries en France- en 1704, 1739, 1810, 1830 et d'une chronologie des lois sur la presse de 1789 a 1831*” (Paris : Crapelet, 1832. XXI-218 p.), lucrare ce abordează un subiect atât de contemporan și zilelor noastre: libertatea presei;

- 1833: publică „*Geographie abregee de la France*” (Dijon, editor: V. Lagier, . 107 p.);

Pagina de titlu.: Recherches historiques et littéraires sur les danses des morts et sur l'origine des cartes à jouer ...

Autor: Peignot, Gabriel (1767-1849)

Editor: V. Lagier (Paris)

Data ediției: 1826

Subiect: dans macabru – istorie

Subiect: cărți de joc – istorie

Limbă: franceză

Format: LX-[2]-367-[1] p. : pl.; in-8

Sursă: Bibliothèque nationale de France, Gallica. 2020. [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5817536q/f13.item.textelimage.zoom>> [accesat 13 octombrie 2020].

- 1834: apare, într-un tiraj de 200 exemplare, lucrarea „*Essai sur la reliure des livres et sur l'état de la librairie chez les anciens confirme son intérêt sur tout ce qui est relatif au livre et aux acteurs qui le font vivre*” (Dijon : V. Lagier , 84 p.);

- 1835: apare la Dijon, „*Essai analytique sur l'origine de la langue française et sur un recueil de monuments authentiques de cette langue, classes chronologiquement depuis le IXème siècle jusqu'au XVIIIème, avec des notes*

historiques, philologiques et bibliographiques” (V. Lagier, 1835. 112 p.);

- 1836: publică „*Recherches historiques et bibliographiques sur les autographes et sur l'autographie...*” (Dijon : V. Lagier ; Paris : Techener, 1836. VI-90 p.). Include două planșe inserate la sfârșitul volumului;

- 1838: după 45 de ani în serviciul academic, Peignot se retrage din viața publică, cu titulatura de inspector onorific al Academiei de la Dijon;

- 1841: „*Catalogue d'une partie des livres composant la bibliothèque des ducs de Bourgogne, au XVème siècle. 2e édition revue et augmentée du Catalogue de la bibliothèque des dominicains de Dijon, redigé en 1307, avec des détails historiques...*” (Dijon: V. Lagier. 143 p.)

- 1849: moare la 14 august, în Dijon, înconjurat de familie și prieteni. Însă vremurile sunt tulburi, iar dispariția sa trece neobservată... remarcată însă de bibliotecari, bibliofili și în special, bibliologi.

Étienne-Gabriel Peignot, bibliofil, bibliotecar, cercetător al științei cărții, și-a semnat lucrările în calitate de autor, fie cu criptonime, fie cu diferite variante ale numelui său: Étienne-Gabriel Peignot, L. G. Peignot, C. Stephen Aliberg, Judaeus Apella, Stephen Bagiler, Éloi-Christophe Bassinet, P. Stephen Baligett, P. Berigal, Dr. Calybariat, J. J. E. G., L. T. I. D. E., L. G., Gabriel P., G. P. Philomneste, Giovano Plesentino, Jacques Rambler, Un Ancien avocat, Un Ancien bibliothécaire, Un Principal de collège, Un Bourguignon, Un Membre de l'Université...

Trăindu-și viața între două secole, într-o perioadă ce a cunoscut numeroase evenimente istorice, Étienne-Gabriel Peignot reprezintă unul dintre cei mai

erudiți și prolifici bibliografi ai secolului al XIX-lea.

Ilustrații: Recherches historiques et littéraires sur les danses des morts et sur l'origine des cartes à jouer ...

BIBLIOGRAFIE

- BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE, Gallica. 2020. [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr>>.
- FOISELLE, Marie, *Gabriel Peignot, écrivain et bibliophile, 1767-1849*, Paris, Ed. La Bruyère, 2003.
- JANSSEN, Frans, „The first encyclopedia devoted to the world of books: Peignot's Dictionnaire de bibliologie of 1802”, în *Quaerendo*, 2006, nr. 36.
- LAROUSSE, Pierre. Grand dictionnaire universel de la langue française. Vol. XII. Paris, Larousse, 1870, pp. 500-501. Gallica. 2020. Dictionnaire Raisonné De Bibliologie.... Tome 1 / G. Peignot,.... [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54969220/f6.item.zoom#>>.
- PEIGNOT, Gabriel, Dictionnaire raisonne de bibliologie, contenant l'explication des principaux termes relatifs a la bibliographie (etc.), Renouard, 1804, p. 279. [online] Disponibil la: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12>. >.

**TOKÁCS-MÁTHÉ MÓNICA,
ADRIANA CZIBULA**

Secția Colecții Speciale

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

**„KOCHBUCH” – CARTEA DE BUCATE
MANUSCRISĂ A CONTESEI MARIA
JULIANA VON WILDENSTEIN SAU
DESPRE...
REȚETE DULCI DIN ANUL 1712**

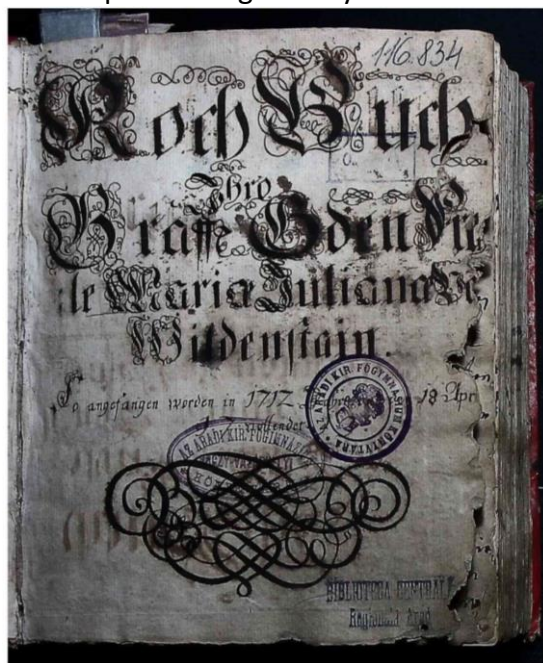
Cine nu are amintirea miersmelor meselor de duminică în familie, gustul mâncărurilor mamei sau al prăjiturilor bunicii?

Cine nu a răsfoit caietul de rețete pătat al mamei sau al bunicii și de ce nu chiar al străbunicii?

Unii dintre noi... chiar ne-am fi dorit să moștenim aceste caiete, foi și foițe crezând că astfel, oprim puțin timpul și încapsulăm în suflet emoții, amintiri, trăiri, bucurii și chiar suferințe.

Din cele mai vechi timpuri, pregătirea hranei dătătoare de viață constituie o îndeletnicire de care se leagă nenumărate obiceiuri, tradiții, precum și multă căldură sufletească pe lângă căldura focului propriuzis. Hrana și pregătirea ei, în general, gastronomia, definește popoare, epoci, religii, culturi, generații și familii. Vechile cărți de bucate reprezintă surse bogate de informație dar și subiect de reflecție pentru omul secolului al XXI-lea.

Răsfoind „*Kochbuch*” – Cartea de bucate manuscrisă a contesei **Maria Juliana von Wildenstein** (1697-1797) ne învăluie o atmosferă aproape uitată a începutului de secol al XVIII-lea din Austria. Într-o renumită familie aristocrată din Graz (Austria), contesa de Wildenstein în vârstă de 15 ani, după cum reiese de pe pagina de titlu, începe în anul 1712 să scrie sau să copieze rețete – conform practicii vremii, cu o bogată caligrafie gotică, într-o austriacă arhaică specifică regiunii Styria.

**Pagina de titlu. Kochbuch - Cartea de bucate
manuscrisă a contesei
Maria Juliana von Wildenstein (1712)**

Caligrafia, de altfel bogat ornamentată, greu lizibilă însă astăzi, reprezenta o îndeletnicire zilnică pentru tinerii aristocrați ai vremii și, pentru tânăra aristocrată Wildenstein, o bună ocazie de a o exersa zi de zi. Scrisul cu peniță și cu cerneală neagră, realizat acum mai bine de 300 de ani, se păstrează în condiții excelente în cadrul celor 456 de pagini numerotate, urmate de un cuprins întrerupt

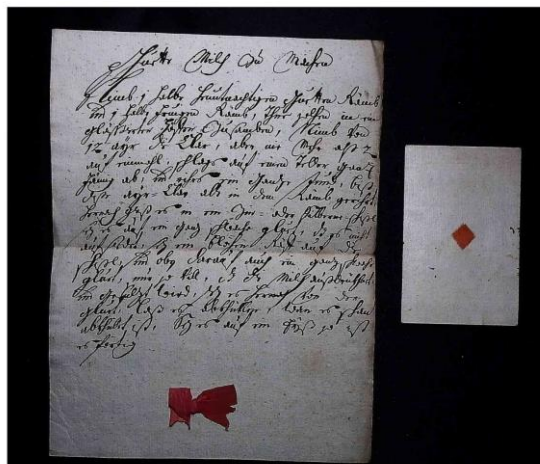
la rețetele de la pagina 208, după care urmează o secțiune cu însemnări de o caligrafie diferită, de parcă rețetele ar fi fost scrise de o altă mână. Cuprinsul este, astfel, întrerupt de câteva pagini scrise de o altă persoană care, probabil, nu a știut faptul că sumarul nu fusese definitivat, acesta fiind motivul pentru care contesa a continuat cuprinsul până la ultima rețetă, terminând cartea în anul 1713, conform paginii de titlu.

Contrar cărților de bucate ale vremii, rețetele și cuprinsul volumului nu sunt ordonate nici după criteriul „alimente” (carne, pește, supe, ...) nici conform criteriului religios (de post sau de sărbători...), nici după principiul alfabetic, ceea ce ne determină să credem că rețetele au fost selectate de tânăra contesă și de celelalte persoane care au continuat cartea de bucate după gust, modă sau pur și simplu, schimb de rețete între surori, mătuși, verișoare, nepoate și alte doamne ale elitei din Graz.

În consecință, putem afirma ipoteza conform căreia cartea de bucate manuscrisă reprezintă o lucrare colectivă deoarece urmează 44 de pagini nenumerotate și scrise de mai multe persoane. Ultimele 12 pagini nu sunt scrise de parcă ar aștepta ca cineva să copieze pe ele acele rețete care au fost notate pe alte foi și fițuici. Cea mai interesantă notiță volantă este însemnarea scrisă pe un o carte de joc, în speță un as de caro.

În încercarea de a descifra scrisul de mână cu fonturi gotice, ici-colo poate fi identificată câte o unitate de măsură, și ea demult uitată. Astfel se regăsesc în paginile volumului, noțiuni ca „phunt”-ul, „loth”-ul sau „quint”-ul, precizând cantitatea de făină, migdale, unt... folosite în rețete. Și în

spațiul românesc se regăsesc aceste unități de măsură precum „funt”-ul, „lot”-ul sau „uncia”, însă cu echivalențe diferite între regiuni.

Rețetă manuscris și As de caro

***

Primele cărți de bucate tipărite, cum ar fi „*De honesta voluptate*”, a lui Bartolomeo Platina, publicată pentru prima dată în anul 1474, la Roma, „*Szakácmesterségnek könyvecskéje*”, publicată de Misztótfalusi Kis Miklós, în anul 1695, la Kolozsváratt (Cluj-Napoca), „*Carte de bucate boierești - 200 rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești*”, semnată cu inițialele misterioase „M.K.” și „K.N.” și apărută la Iași, în anul 1841 (ipoteză: se presupune că inițialele autorilor aparțin lui Mihail Kogălniceanu și Kostache Negruzzi) sau manuscrisul din epoca brâncovenească de secol al XVIII-lea, „*Carte întru care să scriu mâncările de pește i raci, stridii, melci, legumi, erburi și alte mâncări de sec și de dulce, dupre orânduiala lor*”, după cum reiese și din titlurile lor, conțin rețete despre prepararea cărnii, a vânatului, peștelui, supelor etc. Inedit în cazul

volumului prezentat este faptul că această „Kochbuch” conține exclusiv rețete de dulciuri.

Într-adevăr, autorii cărților de bucate din secolele XV-XVI se pierd în negura timpurilor, fiind dificil de identificat în mod precis, numele lor dispărând astfel în anonimatul istoriei. Însă cele mai cunoscute rețete sunt immortalizate de bărbați. Titlul de bucătar sau paharnic la curțile domnești erau îndeplinite de bărbați ținând cont de faptul că se consuma multă carne de vânat și de animale mari a căror prelucrare necesita efort fizic din parte bucătarului. Femeile participau prea puțin la gătit, ele îndeplinind un rol secundar; cu timpul însă, reprezentantele genului feminin și-au găsit o nișă de afirmare într-ale gastronomiei prin mâncăruri mai fine, de la sosuri și dulciuri, la compoturi și, bineînțeles, prăjituri.

Istoria gastronomiei consemnează că Sabina Welser este autoarea primei cărți de bucate scrisă – nu însă și inițial tipărită – de o femeie în anul 1553. Manuscrisul se află în prezent la Biblioteca Națională din Augsburg și conține rețete de plăcinte dulci, prăjituri, copturi și deserturi.

Consultând paginile manuscris ale cărții de bucate ale contesei de Wildenstein ne învăluie miresmele de migdale, lămâie, scorțișoară, miere, gutui, martzipan și ciocolată... de parcă hârtia, în decursul sutelor de ani, ar fi vrut să păstreze nu doar scrisul, ci și parfumul multitudinii de ingrediente din rețete.

Apelând la resurse bibliografice de specialitate, putem, în mod facil, să ne întoarcem în acele vremuri... Tânăra contesă, cea mai mare dintre frați, orfană de la 11 ani, se pregătea de măritiș. Practica vremii era prezentarea fetelor la 18 ani la

primul bal. Ținuta acestora era bine stabilită de etica vremii. La primul lor bal, fetele purtau rochii albe, puțin ornate, iar fetele care participau deja la al doilea sau al treilea bal, purtau rochii în culori pastel, ornate cu broderii, panglici, fundițe și dantele. Poate astfel se explică fundița de culoare roz cenușiu și panglica de culoarea pudrei printre foile cărții de bucate.

Este impresionant pentru orice bibliofil, să descopere un obiect inedit presat între paginile unui volum. La fel, printre foile cărții de bucate, ca obiecte ce au fost puse cu grijă la păstrare și uitate în timp, văd astăzi lumina și o fundiță de culoare roz-cenușiu și o panglică în culoarea pudrei. Fundița roz cenușiu, căzută probabil, de pe rochiță, la un bal, sau bucățița de panglică de mătase aleasă, poate, pentru o rochie pentru un viitor bal, pitite printre foi, tac însă, păstrându-și secretele, fără să o trădeze pe micuța contesă. Însă imaginația noastră poate desluși lumea de acum 3 secole și cu siguranță, putem vedea o lume pierdută, însă ascunsă prin mici indicii cuprinse între copertile de culoare roșu-vișiniu ale cărții de bucate a tinerei contese.

Coperta roșu vermillon și foile din carte nu este mânjită cu pete de mâncare sau ingrediente, ci mai degrabă locul ei a fost pe polițele unor vitrine de bibliotecă a unor familii aristocrate. Două familii ne sunt cunoscute, familia Wildenstein (Graz) și familia Orczy; prima se subînțelege din pagina de titlu iar a doua se trădează prin ex-librisul fondului Orczy-Vásárhelyi (Arad), aplicat sub formă de ștampilă pe pagina de titlu.

Drumul parcurs de această carte, din Graz până la Arad, ne îndeamnă la

cercetarea acestui traseu. Arborele genealogic al celor două familii nobile și încă două genealogii a altor două familii aristocrate ne vin în ajutor pentru a răspunde la întrebarea: „*Cum ajunge o carte de bucate din Graz pe polițele Bibliotecii din Arad?*”

Contesa **Maria Juliana von Wildenstein**, fiica contelui *Johann Joseph von Wildenstein* (1668-1747) și a *Mariei Juliana Zollner* (1672-1708) rămâne orfană la vârsta de 11 ani, devenind astfel stăpâna casei, cu obligații materne față de sora ei mai mica, *Maria Karolina von Wildenstein* (1700-1780) și fratele mai mic, *Johann Max Probus von Wildenstein* (1702-1779). Din căsnicia contesei noastre cu contele *Franz Dismas von Attems*, în anul 1717, se nasc 6 copii, din care doar unul este de gen feminin, însă aceasta nu va avea urmași. Acest fapt explică cel mai probabil de ce cartea noastră de bucate este primită sau moștenită de *Maria Karolina*, sora mai mică a Julianeii.

Din căsnicia Mariei Karolina cu contele *Aloys Katzianer von Katzenstein* se naște o fată, *Maria Anna Elisabeth Katzianer von Katzenstein* (1743-1791) care, din căsnicia cu *Philipp de Neri Johann Nepomuzen Anton Georg Siegmund Batthyány de Német-Ujvar*, dă naștere la doi băieți, pierzându-se astfel linia feminină pe drumul cărții de bucate începută de Maria Juliana von Wildenstein.

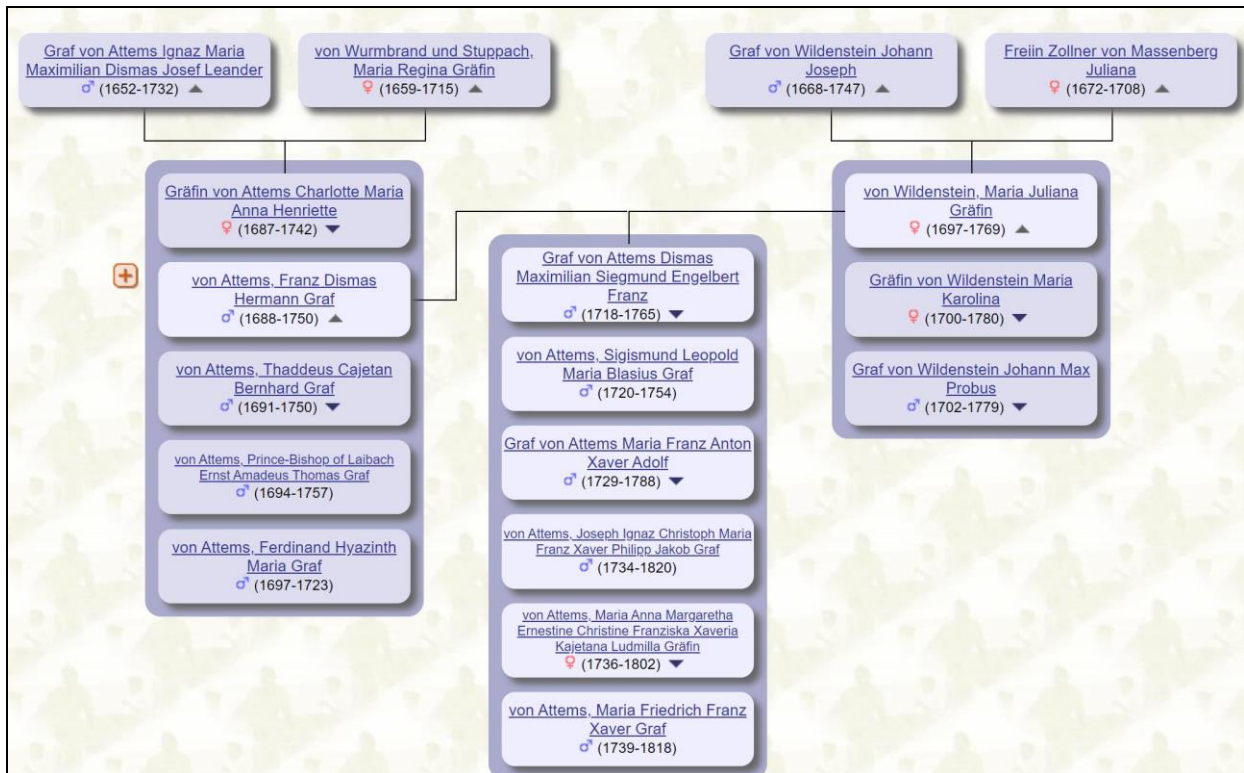
Aparent, pierdem calea firească de a moșteni o carte de bucate de familie, din mamă în fiică, soră, mătușă sau nepoată și

rămâne deschisă întrebarea: „Cum ajunge totuși cartea de bucate de la Graz la Arad?”

Cheia acestei întrebări se află, conform cercetării întreprinse de autorii prezentului studiu, în familia *Batthyány de Német-Ujvar* cu care familia Wildenstein intră în alianță prin familia Katzianer.

Având denumirea în limba maghiară, Német-Ujvar sau cu denumirea austriacă de **Güssing**, localitatea situată azi în estul Austriei (Burgenland) reprezintă leagănul conților cu numele *Batthyany*. Această ilustră familie nobiliară maghiară a cuprins episcopi, generali și primul ministru al Ungariei revoluționare, executat de către austrieci în 1849. **Biblioteca Batthyaneum** din Alba Iulia a fost înființată în iulie 1798, din inițiativa episcopului romano-catolic al Transilvaniei, *Batthyány Ignác* (1741-1798), însă numele de *Battyány* este cunoscut deja din secolul al XIV-lea, fiind purtat de cancelari, consilieri, septemviri, stolnici, trezori, paharnici, cavaleri ai unor monarhi ai Imperiului Habsburgic.

Trei frați ai familiei *Batthyány de Német-Ujvar* au fost implicați în administrarea curților regale – o activitate de o importanță deosebită în cadrul Imperiului Habsburgic. Astfel, *I Imre Batthyány de Német-Ujvar* a fost septemvir și stolnic, *Sigismund al II-lea Batthyány de Német-Ujvar* avut funcția de consilier, în timp ce *Adam al III-lea Batthyány de Német-Ujvar* era vicecancelar.

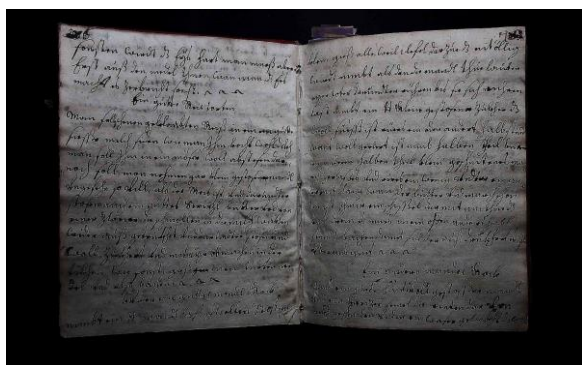
Arborele genealogic al familiei von Attems Franz Dismas Hermann Graf Sursa: Family von Attems, Franz Dismas Hermann Graf / von Wildenstein, Maria Juliana Gräfin (F00043245): Genealogs, 2021)

Dintre cei trei frați cel mai interesat, probabil, de cartea noastră de bucate, a fost *Imre Batthyány de Nemet-Ujvar* (1701-1774) care avea însărcinarea și responsabilitatea asigurării calității, cantității și siguranței meselor, mâncărurilor, precum și respectarea protocoalelor, organizarea meselor festive regale obișnuite sau chiar de încoronare. „*Dapiferorum regalium magister*”-ul (stolnicul) supraveghea tot ce „intra” și „ieșea” din bucătăria imperială, fără însă a participa la procesul propriu-zis de preparare a meselor. Avea în subordine 10-30 slujitori, având și rolul de a însoți familia imperială împreună cu servitorii din subordine în deplasările alaiului la castele și palatele imperiale.

Putem afirma ipoteza conform căreia Maria Anna Elisabeth Battyány de Nemet-Ujvár (născută Katzianer), în scopul de a intra în grațiile curții imperiale, contribuie cu stoicism prin rețetele delicioase aflate în cartea ei de bucate, la buna imagine a unchiului său după soț, *Imre Batthyány de Nemet-Ujvar*, septimvir și stolnic.

Evidențiind astfel valoarea bibliofilă a volumului „*Kochbuch*” – Cartea de bucate manuscrisă a contesei Maria Juliana von Wildenstein, prin elemente implicite privind vechimea, raritatea, tehnica executării și conținutul propriu-zis, tomul ce se află în cadrul fondului de Colecții speciale a Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad devine un izvor de cunoaștere și cu siguranță, un obiect de cercetare în viitoare

proiecte – iar dacă o carte ar putea „vorbi”, cu siguranță ne-ar povesti desfășurarea unor maiestose și fastuoase mese imperiale sau despre împrejurările în care cartea a ajuns la nepoata lui I. Imre Batthyány de Német-Ujvar, numită Teréz Batthyány (1790-1843).

„Kochbuch” – Cartea de bucate manuscrisă sau despre patru familii aristocrate – Wildenstein, Katzianer, Batthyány și Orczy

Aceasta a devenit, mai târziu, soția baronului *Orczy Lőrinc al II-lea* (1784-1861), prefect al județului Arad și proprietar al unei biblioteci vaste donate orașului liber regesc Arad, ce, ulterior, va face parte integrantă din fondul de carte al Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad – devenind astfel un adevărat tezaur cultural de o semnificație specială și de o inestimabilă valoare.

„*Kochbuch*” – Cartea de bucate manuscrisă sau despre patru familii aristocrate – **Wildenstein, Katzianer, Batthyány și Orczy** – ce „se întâlnește” la un desert delicios de-a lungul secolelor, la o masă cu veselă de argint, inițial „gravată” de tânăra contesă din Graz, **Maria Juliana von Wildenstein** (1697-1797) și continuată, ulterior, prin delicatețea altor mâini dibace.

Prin valorificarea informativă și formativă – adevăratele mărturii „dulci”

scrise despre vremuri apuse, cu siguranță, ne deschid calea viitorului și fără a avea pretenția de a fi exhaustivi, prezentul studiul dorește să „îndepărteze” praful pus pe „vesela de argint”, evidențiind strălucirea și modelul întortocheat al gravurii ascunse sub negura timpului, pentru ca perspectiva zilei de mâine să le evidențieze prin noi dezvăluiri ascunse sub straturi glazurate de miere sau ciocolată, de fragede aluaturi și creme fine ... descoperind astfel rețetele dulci ale unei contese de acum 308 ani.

BIBLIOGRAFIE

Arcanum.hu. 2021. [online] Disponibil la: <<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/> [accesat 15 noiembrie 2020].

Classen, Albrecht, *The Power of a Woman's Voice in Medieval and Early Modern Literatures. New Approaches to German and European Women Writers and to Violence Against Women in Premodern Times*, Berlin, de Gruyter, 2007.

Doktori disszertáció: Benda Borbála *Étkészési szokások a 17. századi főúri udvarokban Magyarországon* Budapest, 2004.

Genealogics.org. 2021. Family Von Attems, Franz Dismas Hermann Graf / Von Wildenstein, Maria Juliana Gräfin: Genealogics. [online] Disponibil la: <<http://genealogics.org/>> [accesat 15 nov. 2020].

Genealogy.euweb.cz. 2021. Batthyány 3. [online] Disponibil la: <<http://genealogy.euweb.cz/>> [accesat 15 nov. 2020].

Popescu, Andreea, *A fi sau a nu bucătar? Istoria cărții de bucate* [online] Disponibil la: <<https://www.historia.ro/>> [accesat 5 ian. 2021].

Varga, András, *A szegedi Egyetemi Könyvtár kincsei* [online] Disponibil la: <<http://www.ek.szte.hu/a-misztotfalusi-szakacskonyv> Varga András > [accesat 15 nov. 2020].

Wildenstein, G., 2021. Gräfin Maria Juliana Von Wildenstein. [online] [geni_family_tree](https://www.geni.com/people/-Maria-Juliana-von-wildenstein). Disponibil la: <<https://www.geni.com/people/-Maria-Juliana-von-wildenstein>> [accesat 15 nov. 2020].

FLORIN LUCIAN COITA

Secția Artă și Multimedia „Sabin Drăgoi”

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

LEGĂTURA DINTRE STAREA MUZICALĂ ȘI OPERA DE ARTĂ SAU... DE CE SĂ INTRI ÎN SECȚIA ARTĂ ȘI MULTIMEDIA „SABIN DRĂGOI” A BIBLIOTECII JUDEȚENE DIN ARAD!

Invitația sună simplu și direct! Secția Artă și Multimedia „Sabin Drăgoi” a Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad oferă peste 20.000 de cărți, albume, partituri, DVD-uri sau CD-uri, din cele mai variate domenii: teoria, istoria și estetica artelor, muzică, arte plastice, teatrologie, cinematografie, design, arhitectură, artă fotografică, dans, filatelie, numismatică.

SALA ARTĂ ȘI
MULTIMEDIA

SABIN DRĂGOI

Ce poate fi mai plăcut sau relaxant decât să răsfoiești un album al pictorului preferat sau dedicat unui mare muzeu al lumii, în compania muzicii preferate. Totul într-un spațiu amplu și prietenos. „Simțind” atât pictura cât și muzica.

Inițial mi-am propus să lansez o invitație cât mai patetică, una care să atingă

o coardă cât mai sensibilă, apoi m-am gândit că există o argumentare mai bună la demersul meu de a vă atrage în „mrejele” artei și muzicii.

Am preferat să fac o selecție de citate dedicate acestui subiect, citate aparținând unor indivizi care au făcut cu brio dovada că talentul uman, mergând până la geniu, există. Cu speranța că m-ați înțeles, am considerat aceste citate ca fiind cea mai bună invitație. Transpunerea lor în acest pseudo-articol este, o mărturisesc, un plagiat ce mi-a făcut plăcere.

Ființa umană nu s-a născut ca să scrie literatură, să picteze sau să facă muzică. Dar în mod bizar s-a descoperit cu timpul că fără artă omul trăiește urât, își duce viața în întuneric și moare în întuneric” - Marin Preda.

„Pictez așa cum pasărea cântă” – Claude Monet.

„Pictez cântece, ascult picturi” - Franco Nonnis.

„Un pictor își realizează opera pe o pânză, iar muzicienii își pictează creațiile pe tăcere” – Leopold Stokowski.

„A privi un nud pictat trebuie să fie o plăcere la fel de mare ca și aceea de a asculta muzică în timp ce îl admiri în real” – Victor Brauner.

„Cântă o melodie, citește o poezie, pictează o imagine, ascultă muzica... Ridică-te și atinge stelele!” - Susan Polis Schutz.

„Un muzician trebuie să compună muzică, un pictor să picteze, un poet să scrie, dacă vrea să cadă la pace cu el însuși” - Abraham Maslow.

„Oamenii de artă, a căror sensibilitate răsare din inimă - pictorii, poeții, muzicienii, dansatorii, actorii – sunt cei iraționali. Ei sunt creatori de mari frumuseți, dar total

neadecvați într-o societate rânduită de cap. Societatea îi consideră pe artiști aproape niște paria, puțin nebuni, un gen de oameni săriți de pe fix. Nimeni nu vrea ca odrasla lui să se facă muzician, sau pictor, sau dansator. Toți vor ca fiii sau fiicele lor să fie doctori, ingineri, economiști, oameni de știință, pentru că aceste profesii rentează. Pictura, poezia, dansul sunt periculoase, riscante, pentru că cel care le practică ar putea sfârși ca cerșetor pe stradă, cântând la flaut” – Osho.

„Pictura este o artă a privirii, sculptura este o artă a atingerii, matematica este o artă a gândirii, muzica este o artă a sufletului” - Aldyn Alexander.

„A zugrăvi este avantajul picturii. În privința asta poezia se poate socoti și ea norocoasă în comparație cu muzica. Domeniul ei nu este atât de limitat ca al meu, în schimb al meu pătrunde mai adânc în alte zone. Și nu este chiar atât de ușor să ajungi pe meleagurile împărăției mele” - Ludwig van Beethoven.

„În picturile mele vreau să spun ceva mângâietor, la fel cum muzica aduce mângâiere” - Vincent Van Gogh.

„O pictură este muzica pe care o puteți vedea și muzica este o pictură pe care o puteți auzi” - Miles Davis.

„Nespiritualizată de trăirile muzicii simfonice, frumusețea unei femei va rămâne doar o fotografie. Niciodată pictură!” - Constantin Ardeleanu.

„Trebuie să ne aducem aminte că piesele muzicale nu pot fi găsite doar în anumite țări sau în anumite muzee, asemeni picturilor și statuilor. Cvintetul lui Mozart nu este închis în Salzburg; îl am mereu la îndemână în buzunar” - Henri Rabaud.

„Nicolae Grigorescu este român cu tot sufletul și în toată opera sa... Prietenia cu artiști francezi nu a reușit să-l smulgă meditației românești, amintirii doinelor, imaginii întinsei câmpii dunărene, argintate de pulbere, acestei dulci țări de coline, cu vii și căsuțe acoperite cu șindrilă. El rămâne poet, iar arta sa este un cântec de pasăre. El este român prin sentiment, prin lirismul fin, prin simpatia pe care o pune în pictură, în alegerea motivelor de-o melancolică întindere sau de-o intimitate visătoare, prin ceea ce are tandru și spiritual în maniera sa” - Henri Focillon.

„Singurul lucru care ne îngăduie să privim fără dezgust lumea pe care o trăim este frumusețea pe care anumiți oameni ne-o creează din timp în timp pornind de la haos: tablourile pe care le pictează, muzica pe care o compun, cărțile pe care le scriu, spectacolele pe care le creează și viața pe care o trăiesc. Dintre toate operele, cea mai frumoasă este o viață bine trăită. Aș zice chiar că este o operă de artă prin excelență” – Radu Beligan.

Am scris aceste rânduri și am „plagiat” aceste citate încercând să fac abstracție de vremurile ciudate și tulburi pe care le trăim. Ne înstrăinăm unii de alții și ne înconjoară tot mai multă tristețe și urât. Depinde doar de noi să aducem un strop de bucurie, de senin, în viețile noastre și ale celor dragi și apropiați. Poate par desuet și în contratimp, dar îmi asum riscul și spun că o putem face și prin frumos, prin artă sau muzică.

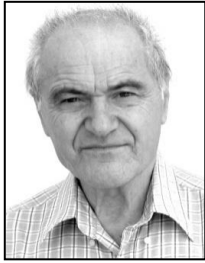
Merită încercat, de aceea nu pot să vă doresc altceva decât să fiți sănătoși, liberi și fericiți

**PATRIMONIU
CULTURAL**

HORIA TRUȚĂ

ALMA MATER

Actuala clădire a Colegiului Național Moise Nicoară a fost inaugurată la 1 octombrie 1873, în prezența ministrului ungar August Trefort, instituția fiind organizată pe sistem fundațional. Construcția renesantistă, numită până în anul 1919, Gimnaziul Superior Regal, după preluarea de către statul român la 17 iulie 1919 a adoptat numele Liceul Moise Nicoară. Ea dispune, în prezent pe două nivele, de 78 încăperi: săli de clasă, laboratoare, cabinete, birouri, depozite etc. Fațada este dominată de lucrarea intitulată *Alma Mater*, o sculptură în tehnica „ronde bosse”, fixată la limita superioară a imobilului. „Alma Mater” sau „Mama hrănitore” este o expresie de origine latină, care, în Roma antică, se referea la o zeiță, iar ulterior, la patrie. Mai târziu, a devenit o caracteristică pentru Universități, respectiv o mamă care hrănește spiritual. Potrivit transpunerii metaforice, „Alma Mater” reprezintă însăși școala permanentă, ca obște, instituție sau sistem de la care deopotrivă copiii și adulții primesc învățătură.

Ansamblul sculptural este alcătuit din două personaje așezate simetric față de cel de al treilea, înfățișat central. Învățătura este personificată sub forma unei tinere,

înveșmântată cu o tunică antică (hiton), ce curge spre tălpi în falduri largi, legată la brâu cu o cingătoare simbol al făgăduinței, în misiunea sacră asumată. Pe cap poartă o cunună, o diademă, simbol al puterii, virtuții și onoarei. Alegoric este întruchiparea înțelepciunii, o zeiță cu brațele întinse protector, peste cei însetați de cunoștințe. Dar gestul mai exprimă o stare pasivă, receptivă, lăsând loc liber participării spirituale prin chemarea harului divin și deschiderea sufletului.

Fiind grav avariata, inclusiv prin reparațiile anterioare neizbutite, statuia Alma Mater a fost restaurată în 1997, de sculptorul arădean Dumitru Paina. Intervențiile au constat din înlocuirea cu piatră artificială a unor segmente din tors și membre, întregul ansamblu sculptural fiind benefic armonizat.

Alte lucrări de reparare și modernizare a clădirii au fost organizate încă din 1896 când a fost introdusă instalația de apă curentă, în anul 1902 fiind inaugurate sala festivă și cea de sport. În 1974, firma Fraților Milthaler au început lucrările de restaurare interioară a clădirii, în 2015 fiind reabilitat întreg imobilul.

Pe spațiul verde din fața instituției au fost dezvelite busturile lui Ioan Slavici (autor, Ioan Tolan, 1973) și Moise Nicoară (autor, Kocsis Rudolf, 1992).

IOANA NISTOR

Documentarist

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

15 IANUARIE 2021 ZIUA CULTURII NAȚIONALE

La data de 15 ianuarie 2021, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” din Arad a celebrat Ziua Culturii Naționale, rememorând figura fondatoare a culturii românești moderne, poetul național Mihai Eminescu (15 ianuarie 1850-15 iunie 1889), reper al genialității și expresivității pus în slujba valorilor umane fundamentale, plasând identitatea expresiei naționale pe fundamentul valoric al societății moderne.

Ziua Culturii Naționale ne oferă ocazia să cinstim creatorii de cultură, să celebrăm cultura în integralitatea expresiilor sale, evocând personalitatea Luceafărului literaturii române, prin organizarea unor conferințe culturale grupate sub tematica „Eminescu și identitatea culturală românească”, prin participarea conf. univ. dr. Sorin Bulboacă, director al Complexului Muzeal Arad, care a susținut prelegerea cu titlul „Ziua Culturii Naționale”, alături de dr. Doru Sinaci, director al Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol”, cu tema „Putna – 1871, primul congres al intelectualilor români de pretutindeni”.

Cu acest prilej, Sala ASTRA a Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad a găzduit expoziția de carte cu titlul „Pur și simplu, Eminescu”, expoziție menită să păstreze vie în sufletele noastre moștenirea culturală pe care poetul național al românilor a lăsat-o peste veacuri, printr-o bogată colecție de cărți de poezie, proză, scrieri politice, critică literară, ediții bibliofile eminesciene. De asemenea, a avut loc vernisarea figurii fondatoare a culturii românești moderne prin bustul lui Mihai Eminescu, în viziunea sculptorului Dumitru Paina, alături de prezentarea drapelului reconstituit aparținând delegaților arădeni prezenți la Congresul de la Putna, organizat de către Ioan Slavici și Mihai Eminescu, în anul 1871.

Adaptându-se cerințelor culturale ale contemporaneității, principalul imperativ al Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad este axat pe promovarea și diseminarea culturii locale în mediul online. În acest sens, „Biblioteca digitală” - <https://digital.bibliotecaarad.ro> este lansată la început de an, având o nouă înfățișare, atât din punct de vedere vizual, precum și prin modalitățile de structurare a conținutului. Noua „Biblioteca digitală” include 6 site-uri tematice: „Colecții speciale” – documente de patrimoniu și cu valoare bibliofilă; „Istorie” – titluri de istorie locală și alte documente cu valoare istorică; „Literatură” - baza de date cu autori și opere literare arădene; „Monografii” – reprezentare cartografică interactivă a monografiilor localităților din județul Arad; „Muzică” – site tematic ce oferă partituri și înregistrări din domeniul muzicii culte; „Periodice” – site tematic cuprinzând colecția de periodice arădene digitalizate.

ISTORIE

NICOLAE NICOARĂ-HORIA

BIOGRAFII UITATE: ALEXANDRU D. XENOPOL ȘI ARADUL

Omul acesta, *ca o lumină*, această *enciclopedie vorbitoare* - cum mărturisea unul dintre elevii săi -, născut la 23 martie 1847, într-o modestă căsuță din mahalaua Păcurari-Iași, într-o familie „împovărată cu șase copii”, una din cele mai strălucite figuri ale științei și geniului românesc, marele savant și istoric ALEXANDRU DIMITRIE XENOPOL, lăsa posterității o biobibliografie impresionantă:

- istoric, filosof, estetician, literat, publicist, sociolog, pedagog, economist, om politic și magistrat;

- discipol al lui Titu Maiorescu și profesor al lui Nicolae Iorga;

- profesor la Institutul Academic, la Universitatea și Institutul Humpel din Iași;

- doctor în drept (la Universitatea din Berlin) și în științe filosofice (la Universitatea din Giessen);

- membru titular la „Institut de France” (Academia de științe morale și politice);

- membru al Academiei din Berlin;

- membru al Academiei Române;

- autor a numeroase studii și articole publicate în periodice românești și străine,

autorul celei dintâi sinteze a istoriei naționale - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, în șase volume, Iași, 1888-1893, una din lucrările cele mai mari ale vieții sale: istoria deplină a poporului român.

Ajuns pe patul suferinței, după ce la 20 martie 1918, casa și biblioteca din București, (str. Armașului, nr. 3), îi erau devastate, „hainele și lucrurile mai de preț și le-a vândut, să-și vândă și casa?”, cu pensia lui ridicol de mică, 375 lei lunar, un an mai târziu, la 21 martie 1919, îi dictează avocatului V. E. Cancicov, ultima sa voință:

„După o muncă de 50 de ani depusă în folosul țării și al neamului meu, mor absolut sărac, dar fericit (s.n.) că am apucat zilele mari pe care le-a vestit gândul meu, prin pana mea, în acești 50 de ani, începând cu cuvântarea ținută la Putna, în al 18-lea an al vieții mele.

**Alexandru D. Xenopol
(1847 – 1920)**

Las moștenire urmașilor mei - fiilor acestei țări... filele vieții mele, începută în săraca căsuță a părintelui meu, Dimitrie Xenopol, mic funcționar al țării mele, care cu 350 de lei lunar, ținea o casă împovărată de 6 copii și care cu ajutorul sfintei gospodine ce a fost mama mea Maria D. Xenopol.

...Mi-am făcut în această viață datoria, rămânându-mi și mândria că din toate comorile ce au adunat alții, ca tine de destoinici, tu nu ai adunat decât câteva cărți și dreptul ca o inimă mare să te priceapă și iubească, sărac, bolnav, bătrân, pentru tine și pentru faptele tale.

Partea literară și mobilierul ce am adus în casa soției mele, Coralia A. Xenopol, la căsătorie, un birou, un scaun și câteva tablouri le las scumpei mele soții, tovarășa inimii, a gândului și a muncii mele în perioada ultimilor 20 de ani, cei mai grei și cei mai anevoioși..."

Acea inimă mare, din Testamentul său, nu era alta decât iubita lui soție, Coralia Gatovschi, născută Biberi, (1869-1951), scriitoarea care a semnat, tot ce a scris, cu pseudonimul Riria și care i-a rămas credincioasă toată viața, dăruind Palatului Cultural din Arad biblioteca soțului său cu cuvintele: „Soțul meu, neavând nici părinți, nici copii, marea lui moștenitoare e cultura română, care a fost mamă și fiică a marelui său cuget.”

În dimineața zilei de 27 februarie 1920, Alexandru Xenopol, „fiul străinului”, după cum mărturisea în *Istoria ideilor Mele*, se stingea din viață, în vârstă de 73 de ani, la București, în ziua în care Parlamentul îi vota o pensie viageră de 1000 lei lunar.

În ceasul durut al înmormântării sale, fostul său elev, Nicolae Iorga, spunea despre Xenopol că acesta nu era numai învățatul român care făcea cinste patriei sale, dar și „un sol statornic și totdeauna bine primit al drepturilor noastre naționale”.

La 8 decembrie 1920, Coralia (Riria) Xenopol îi cerea lui Nicolae Iorga o întrevedere în chestiunea operelor maestrului său drag, afirmând: „să luăm

împreună hotărârile necesare privitor la bibliotecă și editare”, despre care Coralia nu mai vorbise cu nimeni până atunci. (În luna martie 1918, Xenopol bolnav fiind, dorea să-i lase lui Nicolae Iorga cărțile sale, „adunate cu atâta trudă”, în semn de recunoștință pentru tot ce făcuse pentru el, acesta însă refuzându-i gestul.)

În luna februarie 1921, ministru muncii și ocrotirilor sociale făcea demersuri pentru organizarea unei biblioteci populare la Cluj, care să funcționeze în localul Universității.

În luna martie 1921, D-na Riria A. Xenopol îi adresa ministrului muncii, Trancu-Iași, următoarea scrisoare: „Cred că îndeplinesc o datorie sfântă trimițând pământului desrobit izvoarele din care a adăpat timp de 50 de ani toate nădejtile. O parte din biblioteca lui a lăsat-o Iașului; partea aceasta cu toate cărțile vechi și noi, sunt fericită că v-o încredințez D-voastră, ca să o duceți acolo unde văd că trimiteți solii dorințelor lui”.

În urma scrisorii Ririei, același ministru trimitea parlamentarilor arădeni, respectiv Șt. Cicio Pop, Gh. Crișan, Nicolae Adam cât și senatorilor Procopie Givulescu, dr. Aurel Iancu, Iuliu Groșoreanu, o *Invitație* referitoare la înființarea unei biblioteci publice pentru muncitorimea românească din orașul Arad: „Avem intenția să începem în orașul Arad o mișcare culturală, cu deosebire în folosul muncitorimei de acolo. Ca întâie realizare vrem să deschidem o bibliotecă publică, pentru care D- na Al. Xenopol ne-a înștiințat că donează prețioasa bibliotecă a marelui său soț, colaborator la Românul de pe vremuri și cu specială simpatie față de Arad”.

Cu acest prilej a fost încheiat un proces verbal în care se făcea precizarea că donația Ririei Xenopol era destinată Palatului Cultural din Arad: „Întrunindu-ne astăzi, Miercuri 9 martie 1921, în Cabinetul d-lui ministru al muncii Gr. L. Trancu-Iași, am luat cunoștință de donația d-nei Al. Xenopol, ce constă în 3000 de volume din biblioteca marelui istoric, pentru o bibliotecă în orașul Arad, care să-i poarte numele.

Această donație se face Ministerului muncii, care dispune să fie instalată în Arad, (s.n.) pentru Palatul Cultural din acea localitate în scopul răspândirii cunoștințelor în deosebi în pătura muncitoare, alături de biblioteca populară din Cluj, și de celelalte biblioteci pe care ministerul le va deschide în Ardeal, părțile ungurene, Bucovina și Basarabia”.

De la Universitatea din Cluj, respectiv Institutul pentru studiul istoriei României, profesorii de istorie veche, Al. Lapedatu, I. Lupaș, rectorul V. Dimitriu, la 11 martie 1921, transmiteau pe adresa D-nei Riria Xenopol din București, o telegramă prin care îi solicitau donația pentru recent înființatul Institut de istorie națională din Cluj:

„Luând cunoștință de mărinimoasa și patriotica dv. Intenție de a dona biblioteca mult regretatului dv. soț unei instituții de cultură din Transilvania, vă rugăm respectuos să binevoiți a face această donație Institutului de istorie română fondat de M.S. Regele pe lângă Universitatea noastră din Cluj - care o va înregistra și conserva ca donație specială pe numele A. D. Xenopol - credem de prisos să vă mai arătăm și să vă mai asigurăm că nicăieri această bibliotecă nu va putea fi mai de

folos, ca aci și nicăieri iarăși memoria ilustrului istoric nu va putea fi mai cu sfințenie păstrată și cultivată ca la institutul nostru”.

În completarea telegramei, la 12 martie 1921, de la aceeași Universitate, Al. Lapedatu îi trimitea Ririei încă o scrisoare, în care acesta îi cerea cu insistență biblioteca lui A. D. Xenopol pentru Universitatea din Cluj, scrisoare de asemenea, păstrată în arhiva Bibliotecii Județene Arad: „...*chiar dacă ați apucat a promite biblioteca în altă parte, lucrul poate fi întors fără nici o nemulțumire, întru cât oricine poate lesne înțelege că o bibliotecă ca aceea a lui Alex. D. Xenopol trebuie să fie și să rămână pentru generațiile viitoare un activ și permanent instrument de lucru și de învățătură în deosebi pe seama tinerimei ce se va dedica studiilor de istorie națională*”... (Mapa Xenopol, Scrisoarea lui Al. Lapedatu către Coralia Xenopol, Cluj, 11 martie 1921).

***

Joi, 12 mai 1921, inaugurarea bibliotecii A. D. Xenopol.

Redăm, mai jos, modul în care în presa vremii era descris evenimentul de atunci:

„Aradul a sărbătorit eri, Joi, unul dintre cele mai mari evenimente din viața sa culturală și națională... În vederea punerii temeliei unei vieți culturale curate românești, aci la frontiera țării a sosit încă de Mercuri după masă în localitate d. Trancu-Iași, ministrul muncei, care însărcinat fiind cu plasarea bibliotecii de dna Xenopol, conform dorinței marelui savant și istoric român, a ales Aradul...”(Românul, An X. Nr. 97/ 11 mai 1921, p. 1).

O altă publicație consemna la rândul ei, evenimentul: „Joi, în 12 Maiu n., a avut loc inaugurarea bibliotecii A. D. Xenopol, dăruită Palatului Cultural de văduva regretatului profesor, d-na Riria A. Xenopol. În semn de pioasă amintire și recunoștință la orele 10 s'a oficiat în biserica catedrală un parastas pentru odihna sufletului marelui istoric și savant prin P.S. Sa părintele nostru episcop IOAN, asistat de protoiereii Dr. Gh. Ciuhandu, Trăian Vățian, Dr. T. Botiș...”(Biserica și Școala, Nr. 18-19, din 9/22 mai 1921).

Biblioteca lui A. D. Xenopol, conform listei întocmite cu ocazia preluării acesteia, totaliza 2203 volume, în inventarele bibliotecii fiind trecute 2032 volume, diferența de 171 cărți de mai mică valoare era transferată la câteva școli din oraș.

Dintre cele mai importante cărți ale bibliotecii A. D. Xenopol, inaugurată în anul 1921, amintim opera în șase volume – „Istoria românilor din Dacia Traiană”, Iași, 1888-1893, cu corecturile și notele complementative făcute personal de către autorul ei - A. D. Xenopol.

În ceea ce privește cartea românească veche și de patrimoniu, întâlnim aici: *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, a lui Nicolae Bălcescu, București 1877; *Istoria românilor din Dacia superioară*, de Al. Papiu Ilarian, Viena, 1852; *Hronicul românilor și a mai multor neamuri*, prima ediție completă a lui Gh. Șincai; *Leguirea lui Caragea*, Buc. 1818; *Adunarea de tractaturi a lui Dinicu Golescu*, Buda, 1826; Anton Pann, *Noul Erotocrit*, Sibiu, 1837, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, de Petru Maior, Buda, 1812, *Supplex Libelus Valahorum*, ediție bilingvă latină-română) din 1907, manuale de istorie și latină:

Sintaxa limbei latine pentru clasa a III și a IV gimnasială, Brașov, 1896; *Istoria Ungariei*, Brașov, 1890, 1901; *Istoria Universală*, Brașov, 1892.

În biblioteca marelui istoric se aflau cărțile cu autografe primite ca omagiu din partea filologilor, istoricilor, a altor oameni de cultură din țară și străinătate: Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu, Ion Găvănescu, Constantin Giurescu, Ioan I. Nistor, Nicolae Bălcescu precum și din partea unor personalități străine.

Scrisoarea Ririei Xenopol, adresată ministrului muncii, Trancu-Iași, la 6 nov. 1924, prin care acestuia îi cerea ajutor în problema statuului lui Xenopol, ce urma să fie ridicată în fața Palatului Cultural din Arad – scrisoare aflată în posesia Bibliotecii Județene Arad – lămurește definitiv această donație:

„În gândul care mi l'a lăsat Maestru de-a dăruii biblioteca lui Ardealului era o puternică dorință ca Vasile Goldiș să hotărască unde (s.a.), de aceea îl chemase la patul suferinței cu câțva timp înainte de moarte. Te-ai întâlnit cu dorința lui și s'a împlinit faptul fiindcă și în gândul Dumitale vibră dorul apropierii de inima țării a celor mai îndepărtate centre culturale astfel că ai ales frumosul și scumpul nostru Arad”, (Mapa Xenopol, Riria către Gr. L. Trancu-Iași, Buc. 6 nov. 1924).

Chiar dacă pe adresa: Biblioteca A. D. Xenopol din Arad, în sept. 1922 din partea Ministerului Muncii și Ocrotirilor Sociale erau expediate revistele *Viața Românească*, Nr. 8 și *Ideea Europeană*, Nr. 99, din toate informațiile pe care le deținem, acte oficiale, ștampile, etc., biblioteca, nu a purtat niciodată numele marelui istoric, - în

perioada interbelică a funcționat doar în incinta bibliotecii o sală de lectură - A. D. Xenopol.

În timpul celui de al Doilea Război Mondial, din motive strategice, Biblioteca Județeană Arad a fost mutată în localitatea Șiria, se pare, în lăcașul Bisericii Baptiste, după cum reiese din adresa de expediere a publicațiilor de atunci (Vezi *Știrea*, Nr. 3598, din 23 iulie, 1944 - *Biblioteca Palatului Cultural, în Biserica Baptistă Șiria!*).

În anul 1946 își relua activitatea, în același spațiu al Palatului Cultural, în care a funcționat începând din anul 1913 și unde va funcționa până în anul 1978, când se mută în localul de pe str. Miron Constantinescu, nr. 2-4 (actualmente str. Lucian Blaga).

Din anul 1984, Biblioteca Județeană Arad își desfășoară activitatea în actualul sediu, str. Gheorghe Popa de Teiuș, nr. 2-4.

Abia la 4 aprilie 1995 pe frontispiciul acestei instituții apărea numele marelui istoric, cu ocazia comemorării a 75 de ani de la moartea patronului spiritual al bibliotecii arădene, când au fost sărbătorite pentru întâia oară la Arad *Zilele Bibliotecii A. D. Xenopol*, biblioteca primindu-i definitiv numele.*

* Din volumul colectiv, „*Momente din istoria lecturii publice în municipiul și județul Arad*”, Editura Nigredo, Arad, 2006, lucrare editată de Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”.

ANTON ILICA

BOGDAN DORU, PREPARANDIA DIN ARAD ÎN CONȘTIINȚA CULTURAL-ISTORICĂ A EPOCII SALE (1812-2012)

REFERAT - Prof. univ. dr. Anton Ilica,
membru în comisia de doctorat:

Teza a fost elaborată sub conducerea științifică a Prof. univ. dr. Stelian Mândruț, de la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca din cadrul Academiei Române, în 8 februarie 2013 (...)

I. Aprecieri generale

Teza de doctorat cu titlul de mai sus abordează o problematică de interes istoric, vizând clarificarea evoluției unei instituții de referință în formarea și promovarea conștiinței naționale, a limbii române și a valorilor culturale românești în decursul ultimelor două secole. *Preparandia din Arad* a fost prima școală românească care a pregătit elita intelectuală pentru educația copiilor, constituindu-se ca un reper național, cultural și de credință pentru istoria învățământului românesc. Având un număr de 442 pagini, atent elaborate, în care se înnoadă *referințe critice*, riguros consemnate, cu *opinii originale*, derivate din prelucrarea informațiilor unor personalități referențiale în domeniu (edite și inedite),

teza de doctorat se bazează pe consultarea a peste 400 titluri bibliografice, preluate din literatura istorică românească și străină, din tratate reprezentative, antologii, texte, dicționare, monografii. (...)

Înainte a acestei teze de doctorat, Doru Bogdan a elaborat o monografie a primului „senior” al Preparandiei arădene („*Țichindeal, gură de aur*”, 2000), un volum jubiliar („*Preparandia din Arad, 1812 – 2012*”, 2012), precum și numeroase studii ample despre activitatea instituției și faptele profesorilor ori ale absolvenților reprezentativi ai acesteia. În fine, autorul este perceput de către specialiști ca un pasionat cercetător al domeniului abordat, râvnind de atâta vreme să limpezească aspectele istorice, naționale, culturale și școlare induse de prima Preparandie românească.

II. Aprecieri analitice

Analitic, aş prezenta următoarele considerente:

- Ipoteza de la care pornește autorul tezei de doctorat este clar exprimată în chiar titlul acesteia: relevanța pe care instituția o are asupra conștiinței culturale și istorice în decursul a două secole, precum și rolul avut în emanciparea națională, religioasă, culturală și lingvistică a românilor din această zonă. Este un volum în care mărturiile, atât de bogate și diversificate, sunt aranjate ca într-un puzzle într-un criteriu, astfel încât să ofere literaturii istorice o viziune coerentă asupra unei instituții model, formatoare de conștiință românească și de intelectualitate didactică. În același timp, candidatul urmărește cu tenacitate dezvoltarea argumentației care duce la validitatea (sau invalidarea) ipotezei, fiind atent la derapaje speculative

(și subiective) spre ale direcții care ar putea subsuma ipoteza de bază. Cercetarea lui Doru Bogdan este una fundamentală, vizând un aspect controversat din istoria învățământului românesc din această parte a țării, prin intermediul unei instituții reprezentative pentru formarea formatorilor de copii educați, de emancipare națională, culturală, religioasă și socială a populației românești din actualul areal sud-vestic al țării;

- Ca metodă globală de analiză a problematicii dezvoltată din ipoteză, autorul abordează „*istoria exterioară*” a instituției”; ca o explicație suplimentară, menționăm că prin această metodă are în vedere „*impactul pe care școala l-a avut asupra comunității*” (p. 142), altfel spus sunt identificate „*consecințele benefice pe care le-au antrenat acțiunile Preparandiei, prin dascălii și învățătorii ei, în mediul social-cultural românesc, așa cum ele sunt probate de mărturiile documentare*” (p. 142); în viziunea comunității științifice actuale, *vizibilitatea* devine unul dintre criteriile pentru aprecierea calității unei instituții: candidatul identifică imaginea în care Preparandia din Arad se oglindește în timp, receptarea de către fiecare generație a efectelor culturale, științifice, didactice, naționale și sociale ale instituției arădene; remarcăm credința autorului referitoare la faptul că „*rescrie portretul istoric al Preparandiei din Arad dintr-o perspectivă inedită*”, adică redă istoria unei instituții de educație „*din perspectiva imaginii pe care cărturari de seamă, de-a lungul unei perioade istorice, și-au construit-o despre ea*” (p. 5).

- Din punct de vedere al conținutului, acesta este structurat cu grijă, astfel încât

rafinarea informațiilor să conducă spre relevanța ideii că istoriografia Preparandiei reprezintă un capitol important, atât la nivelul istoriografiei locale, cât și a celei naționale. În capitolul prim, identifică, în funcție de două perioade (aș sugera marcarea acestora la nivelul anului 1918, ce desparte mediul statal care diferențiază cadrul de funcționare al instituției), scrierile (volume, broșuri, articole, studii, opinii) unor cercetători sau pasionați mărturisitori despre evoluția Preparandiei, rolul ei și a profesorilor săi în promovarea unor valori naționale, de credință și simțire românească. Nu este de mirare atenția pe care atâția cărturari (istorici, profesori, filologi, publiciști, pedagogi) s-au pronunțat asupra capacității instituției de a mobiliza conștiința națională, de a crea intelectualitatea românească, de a se constitui model de organizare școlară, de a fi aservită de profesori cu înaltă ținută științifică, metodică și etică. În capitolul al II-lea, autorul tratează implicarea spiritului preparandial și a vectorilor săi în animarea unor idei de amplă generozitate cultural-spirituală: românizarea eparhiei ortodoxe arădene, participarea la evenimentele pașoptiste, implicarea în impunerea limbii române în biserică, școală și administrație publică, precum și prezența dinamică în problemele școlare, pedagogice, metodice, politice, literare și muzicale.

Istoria Preparandiei este analizată prin contribuția sa la dinamizarea ideilor de emancipare diversificată a românilor din împărăția habsburgică, de construire a unei adevărate identități naționale, prin cultură, activitate publică și intelectuală. În toate aceste aspecte, Preparandia, ca instituție și stare de spirit, precum și prin profesorii ori

absolvenții săi, a fost implicată și a dat un sens național, ortodox, cultural etosului hrănit de idealuri și valori, modelând spiritul vremii prin exemplul instituțional și al numeroșilor săi absolvenți.

În capitolul următor, al III-lea, capitol nucleu al tezei, autorul se referă la „*geneza Preparandiei din Arad în conștiința intelectualității românești*”, având în vedere reflecțiile laicilor, clericilor și a foștilor profesori și absolvenți. Pornind de la creionarea contextului înființării instituției și a exprimării unei opinii referitoare la alegerea Aradului pentru un asemenea proiect, este indicat „*setul de valori lansat de intelectualitatea laică și ecleziastă în legătură cu Preparandia (1818 - 2003)*” (p. 219). În acest sens, sunt valorificate investigațiile efectuate și aprecierile despre impactul înființării (genezei) instituției, după criteriul cronologic, iar între referințe se regăsesc considerații de la Moise Nicoară și D. Țichindeal până la Onisifor Ghibu ori Vasile Popeangă. Reconstituirea imaginii genezei Preparandiei prin intermediul opiniilor este identificată sub trei variante: Preparandia este „un dar imperial” (1), „un dar suveran al poporului român” (2) și „expresia vredniciei românești” (3). Poziția candidatului față de direcțiile de mai sus este clar exprimată: „*prin excelență și în totalitate, Preparandia este expresia virtuților naționale românești: spirit de jertfă și sacrificii ale soldaților români*” alături de imperiul habsburgic, precum și „*consecința mișcărilor revendicative, petiționare ale unor lideri*” (p. 263). În fine, se face o precizare finală și concludivă referitoare la geneza înaltei școli pedagogice românești: „*necesitate istorică*”, „*împlinirea vremii*”.

În capitolul al IV-lea, se dezvoltă o idee originală, în sensul că problematizează relația dintre Preparandia din Arad și Școala Ardeleană, ambele expresii ale iluminismului european. De această dată, Doru Bogdan ne călăuzește interesul pe tărâmul literar și istoric, reprezentat de ideologia Școlii ardelenene (Heliade Rădulescu, Papiu Ilarian, Aron Pumnul, I. Vulcan, Ov. Densusianu, O. Ghibu, N. Iorga). Se evidențiază „*integrarea numelor sonore ale Școlii Pedagogice de la Arad în grupul marilor savanți ai luminilor ardelenene*” (p. 303).

În capitolul final, al V-lea, referitor la „*Preparandia din Arad – creatoare de intelectualitate românească*”, autorul își propune să argumenteze că instituția a fost un mugur pentru configurarea intelectualității „*în expresia ei confesional-religioasă și laică*”, formând învățători, clerici și premise pentru alte trasee profesionale. Tematica abordată oferă motivație pentru a descrie și demonstra calitatea exercițiului didactic în planul formării intelectuale a viitorilor învățători, de la admiterea candidaților pentru cariera didactică până la conținutul învățământului și elaborarea unor portrete de dascăli reprezentativi pentru destinul lor intelectual (Moise Bota, autor de manuale, P. M. Câmpeanu, membru al Academiei Române, Ioan Vidu, compozitor, Iuliu Vuia, Nicolae Firu, istorici ș.a.).

III. Contribuții aduse de doctorand

Lucrarea constituie cea mai complexă abordare a unei instituții școlare, oferind o imagine multinivelară a istoriei, activității cadrelor didactice (și absolvenților), impactului cultural, pedagogic, social, politic și național al acesteia. Pe baza cercetării

unor documente, edite și inedite, candidatul la titlul de doctor emite o serie de considerații argumentate pentru întâiași dată:

- integrarea școlii pedagogice arădene în iluminismul european și în Școala Ardeleană;

- calitatea exercițiului didactic de nivel european, cadrele didactice având „*un orizont cultural-pedagogic de largă respirație europeană*”;

- realizarea unui repertoriu amplu (cu intenție de exhaustivitate) a surselor interpretative ori descriptive a istoriografiei unei instituții de educație;

- selectarea unor considerații referențiale despre instituție și personalitățile acesteia (vor constitui imbold pentru cercetări ulterioare ale altor istorici);

- credința că profesorii preparandiali au fost modele de intelectuali și de profesori implicați, transferând asupra populației școlare convingerea lor menită să construiască o conștiință publică responsabilă;

- este primul istoric autentic, cu formație științifică de specialitate, care construiește monografia Preparandiei din Arad, având o viziune sincronică și diacronică, prin analiza interferențelor diverse ale acesteia prin intermediul personalităților didactice și ale carierei culturale ori științifice, politice ori pedagogice ale absolvenților. Lectura textului poartă amprenta neprețuitei iubiri a autorului față de „subiectul acestuia”, veghind cu multă atenție la ideile de forță, dar și la detalii, fără a se putea reține de la epitete superlative și de la considerații indubitabile.

IV. Valori (teoretice și aplicative) ale tezei.

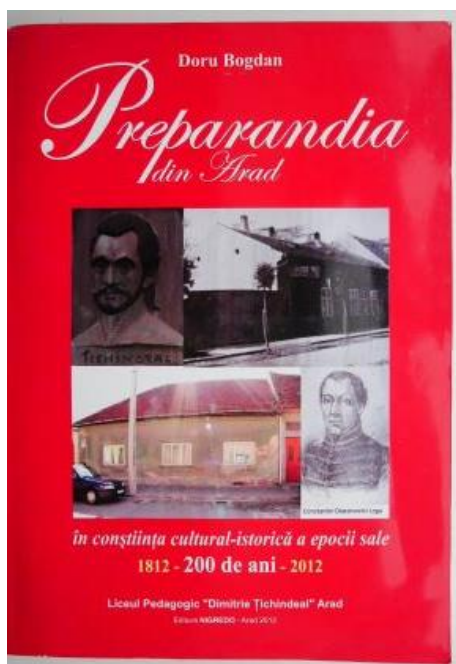
Dincolo de ispita unei relatări spectaculoase, în care sunt îndemnat de un orgoliu comparativ, inclusiv de dorința de a fi apreciat (și aplaudat) mai frenetic decât colegii de comisie, voi îndrăzni să sintetizez valorile teoretice și aplicative ale tezei de doctorat a lui Doru Bogdan.

O primă valoare teoretică: rescrierea „portretului” Preparandiei dintr-o perspectivă istorică „exterioară”, adică din relevarea efectelor și impactului avut asupra intelectualității de elită a vremii, a cărturarilor în decurs de două veacuri.

În al doilea rând: funcționând peste un secol într-un mediu neromânesc, Preparandia a fost o fortăreață a românismului și a credinței ortodoxe, ai cărei profesori au militat efectiv pentru biruința limbii române și a câștigării drepturilor egale ale românilor ortodocși cu ale celorlalți cetățeni din imperiu. În fine, ca valoare teoretică, identificăm argumentarea dimensiunii naționale a școlii, dincolo de imaginea sa de instituție regională, prin marcarea referințelor critice ale cărturarilor din întregul spațiu românesc și fixarea rolului Preparandiei în istoria emancipării românilor prin generarea unor idei politice, culturale și pedagogice și răspândirea lor prin publicații.

Ca *valori aplicative*, menționăm râvna pentru un travaliu de cercetător pasionat al arhivelor, al bibliotecilor (publice și private), voința puternică de a menține coerența discursului în jurul subiectului și de a analiza documentele și a le valorifica la momentul potrivit ca argumente la aserțiunile teoretice. Subsolvul textului este rezervat pentru comentarii

suplimentare, pentru citări (exacte, corect consemnate), fiind un fel de extensie lămuritoare a textului de bază, așa cum sunt, de altfel, anexele cu material iconografic, portrete de dascăli ori lista cu denumirile instituției. O valoare aplicativă se referă la integrarea instituției școlare în contextul cultural-pedagogic și politic-social al vremurilor. I se recunoaște, astfel, caracterul de a fi un factor dinamic de răspândire a etosului, de construcție a culturii organizaționale, de participare activă la viața publică și științifică a vremii.

Bogdan, Doru, Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale 1812-2012, Arad, Editura Nigredo, 2012, 442 p.

V. Concluzii

(...) Grație rigurozității investigațiilor, a contribuțiilor istorice în plan teoretic și valoric, a virtuților analitice și sintetice ale cercetării, precum și datorită concluziilor formulate și a instrumentelor de lucru oferite, considerăm că teza de doctorat „PREPARANDIA DIN ARAD ÎN CONȘTIINȚA CULTURAL-ISTORICĂ A EPOCII SALE (1812 - 2012)” îndeplinește cerințele privind conferirea titlurilor științifice, precum și standardele de performanță necesare unei teze de doctorat. Propunem ACCEPTAREA tezei pentru susținere publică și pentru conferirea titlului de doctor în istorie domnului BOGDAN DORU (8 februarie 2013).

GABRIEL CĂȘAP

ISTORIA ECONOMICĂ A ARADULUI – ÎNTRE DEMERS ȘTIINȚIFIC ȘI VOCAȚIA PATRIMONIALIZĂRII

Lucrările științifice dedicate economiei regionale au ca suport metodologic abordări specifice istoriei economice, dar ele trebuie să țină cont în același timp de abordări din perspectivă regională, care și aceasta este subsumată schemei local-regional-național, cu integrare într-o dimensiune internațională. În prezent există o vie dezbateră academică pe tema istoriei economice regionale, având în vedere faptul că cei trei termeni: *istorie*, *economie* și *regional* își au propria lor evoluție semantică în limbile moderne iar sintagma *istorie economică regională* devine o unitate conceptuală, care poate genera mai multe definiții. Concret, se poate afirma faptul că istoria economiei regionale este o realitate economică trecută, reconstituită metodologic cu ajutorul științelor istorice și a celor economice. În acest punct se poate face distincție între realitatea economică trecută și acțiunea de reconstituire a acesteia, generând pentru fiecare caz în parte două sintagme: *istoria economiei regionale*, iar pentru opera de reconstituire: *istoria*

*economică regională*¹. Dincolo de considerațiile teoretice, viața economică constituie un domeniu distinct în cercetarea istoriei fie naționale, fie regionale, iar reconstituirea nuanțată a fenomenelor specifice vieții economice, și nu simpla înșiruire de cifre, procente, liste de societăți etc. poate duce la o înțelegere superioară a importanței economicului în cadrul dezvoltării societăților umane; dezvoltare fundamentată pe muncă, sacrificii și speranța omului într-o viață mai bună².

În cazul Aradului, fie că ne referim la spațiul geografic arădean, fie la teritoriul fostului comitat sau la cel al actualului județ, istoria economiei regionale, a spațiului subsumat, a stat și stă în atenția cercetătorilor. Este suficient să menționăm proiectul „*Arad. Economie și Societate*”³, prin care a văzut lumina tiparului o lucrare științifică⁴, în care în cele peste 1700 de pagini, se regăsesc milenii de evoluție socială, politică, economică și culturală a Aradului. În cadrul acestei sinteze de istorie locală și regională a Aradului, și-au adus

¹ Ioan Lumperdean, „Istoria economiei regionale: diagnoza și metodologia cercetării”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Historica*, anul LIV, 2015, pp. 77-78.

² Mihai D. Drecin, „«Cuvânt Înainte» sau despre «Muncă, bani, bănci, cultură și politică», în *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)*, vol. I, Cluj-Napoca, 1996, p. 9.

³ Proiect implementat de către Asociația Centrul de Excelență Arad și finanțat de Centrul Municipal de Cultură Arad, prin Primăria Arad.

⁴ *Arad. Economie și Societate, din preistorie până la începuturile regimului comunist*, vol. I (616 pag.); vol. II (634 pag.), coordonator: Adrian Nițu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016 și *Arad. Economie și Societate 1945-1989* (523 pag.), coordonator: Adrian Nițu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015.

contribuția un colectiv de istorici, antropologi, demografi, sociologi, literați, ziariști, oameni de cultură, coordonați de către conferențiarul universitar dr. Adrian Nițu. Coordonatorul lucrării, afirmă, în „Cuvânt Înainte” la vol. I, faptul că performanțele economice arădene au fost posibile grație locuitorilor săi, care „au fost racordați la cele mai moderne tendințe ale tehnicii, tehnologiei și al curentelor sociale, care au transformat profund societatea și cultura socială, mai ales începând din secolul al XIX-lea, continuând până la finele celei de-a doua conflagrații mondiale, perioadă în care au fost parcurse etape de creștere economică, dar și de crize și convulsii sociale care au marcat devenirea Aradului și a arădenilor”⁵. Plecând de la aceste afirmații, care înscriu pe aceeași axă trecutul economic al regiunii și devenirea ulterioară a Aradului, se naște nevoia de patrimonializare a acestui trecut. În România, vocația patrimonializării, accentul pus pe conservarea, protejarea și valorificarea patrimoniului, nu se ridică la standardele reclamate de alte țări europene. Din perspectiva trecutului economic al regiunii, îndeosebi dacă ne referim la cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, deziderate pe care le numim noi astăzi „gândire antreprenorială” și „educație financiară”, tindeau să devină o parte componentă a vieții sociale; și aici, prin gândire antreprenorială, respectiv educație financiară, nu ne referim la instrumente financiare complexe, ci mai degrabă la noțiuni de bază, pe care fiecare

---

⁵ Adrian Nițu, în „Cuvânt Înainte” la *Arad. Economie și Societate, din preistorie până la începuturile regimului comunist*, vol. I, Cluj-Napoca, 2016, p. 18.

dintre noi ar trebui să le aibă. În ultimă analiză, patrimonializarea culturii economice arădene, dintr-o anumită etapă istorică, nu ar însemna decât extragerea ei din sistemul specific perioadei și integrarea în sistemul actual, prin ajustare și resemnificare. Din aceste motive, în opinia noastră, nevoia de patrimonializare devine tot mai acută.

Din perspectivă regională, în cazul Aradului, dezvoltarea economică a regiunii, între cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, a avut ca fundament, în opinia noastră, apariția și generalizarea societăților pe acțiuni; societăți arădene care sunt tratate, în cadrul volumul al II-lea al lucrării: „*Arad. Economie și Societate*”. În terminologia economică⁶, prin societăți anonime pe acțiuni se înțeleg societățile comerciale al căror capital este împărțit în acțiuni, iar acțiunea reprezintă o hârtie de valoare emisă de o societate pe acțiuni, prin care se dovedește dreptul de proprietate al deținătorului asupra unei părți din capitalul social al societății care a emis-o, pe baza căreia deținătorul primește dividend.

Generalizarea societăților anonime pe acțiuni, funcționarea lor la un nivel superior de organizare economică, care a fost impus de către un cadru juridic complex aferent funcționării, se încadrează într-un proces mai larg european, în care secolul al XIX-lea reprezintă secolul revoluției industriale, al revoluției agrare și al transporturilor, fenomene care reazăază pe noi baze întreaga omenire. Nașterea mării industrii, transformările din agricultură, noile relații între oraș și sat în epoca modernă

---

⁶ https://www.banknews.ro/dictionar_financiar-bancar.

modelează dezvoltarea comerțului și a finanțelor, prefaceri radicale în agricultură și în transporturi, noi relații sociale interumane, au dat substanță dezvoltării generale a capitalismului. Accelerarea descoperirilor științifice, utilizarea unor noi forme de energie, diferitele invenții și inovații tehnologice nu ar fi fost posibile fără o mobilizare fără precedent a capitalurilor disponibile, puse în slujba investitorilor. Se naștea o nouă lume în care banul governa viața tuturor și în care capitalurile subscrise sub formă de acțiuni dinamizau întregul proces al modernității. A fost creată, în această perioadă, o legătură indisolubilă între societățile anonime și revoluția industrială. Primele au fost motorul revoluției industriale, iar aceasta a dus la o explozie fără precedent a societăților nou înființate.

Pentru arealul arădean, această etapă a coincis cu administrația habsburgică, ulterior austro-ungară. În această perioadă, societățile pe acțiuni au pătruns în toate domeniile vieții economice arădene, impulsionând sectorul financiar-bancar, industria, agricultura, transporturile și comerțul zonei. Astfel, societățile pe acțiuni au devenit veriga de legătură între diferitele ramuri economice, între tehnologie, știință, inovație și producție, între producție și desfacere. Practic, ele au fost liantul întregii economii libere, de tip capitalist a Aradului. După introducerea administrației românești asistăm la o dinamică accentuată a societăților pe acțiuni, în care Aradul se integrează în realitățile economice ale României Mari, în noua conjunctură istorică, economică, social-politică, creată după anul 1918.

Per ansamblu, la sfârșitul Marelui Război, România a intrat într-o etapă benefică din punct de vedere economic. Integrarea provinciilor istorice în statul național unitar, bogățiile naturale, situația geo-strategică au creat o serie de auspicii favorabile. Această epocă a reprezentat și o perioadă de vârf pentru societatea anonimă și a emiterii de acțiuni, ca instrument financiar, angrenate în crearea unei economii naționale. În nicio altă perioadă istorică nu s-a înregistrat într-un timp atât de scurt o asemenea mobilitate a capitalurilor, nu s-a înregistrat apariția unor așa de multe întreprinderi, cu programe atât de importante. Vechile structuri, deja angajate în afaceri, nu mai puteau satisface necesitățile unei economii naționale mari. Abundența de numerar, care a caracterizat piața financiară de după război, se datorează enormei sporiri de lichidități a Băncii Naționale, care a permis acoperirea tuturor emisiunilor și a creațiilor noi, bancare, industriale și comerciale⁷. O analiză a istoriei economice regionale, nu poate să nu țină cont de aspecte generate de deciziile politice naționale, internaționale, sau ale unor instituții cu vocație universală, zonală sau regională, care au creat și creează continuități și discontinuități în evoluția economică a unei regiuni; acceptare sau rezistență față de aceste politici⁸.

Patrimonializarea trecutului economic arădean presupune și o acțiune de recuperare și revalorizare a societăților pe acțiuni arădene, fie că ne referim la hârțile

---

⁷ Victor Slăvescu, *Organizația de credit a României*, București, 1922, p. 23.

⁸ Ioan Lumperdean, *op. cit.*, p. 94.

de valoare emise⁹, fie că ne referim la imagini de epocă, la materiale de arhivă sau la informații despre acționari sau despre membri din conducerea societăților; personalități care au conturat capitalismul în Arad, și care s-au constituit într-un grup elitist, o adevărată „aristocrație” de tip economic a regiunii. Cu atât mai mult este importantă această recuperare, având în vedere că instaurarea regimului comunist în România a adus cu ea Legea pentru naționalizarea mijloacelor de producție¹⁰, care, prin efectele sale, a distrus proprietatea privată, anulând practic capitalul investit, reflectat în acțiunile emise de către societățile pe acțiuni; iar concomitent cu această lege a fost desfășurată o acțiune concertată, care viza distrugerea memoriei colective, reprezentată de către aceste societăți.

BIBLIOGRAFIE

Arad. Economie și Societate, din preistorie până la începuturile regimului comunist, vol. I-II, coordonator: Adrian Nițu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2016.

Arad. Economie și Societate 1945-1989, coordonator: Adrian Nițu, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015.

Drecin, Mihai D., „Cuvânt Înainte” sau despre «Muncă, bani, bănci, cultură și politică», în *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)*, vol. I, Cluj-Napoca, 1996.

https://www.banknews.ro/dictionar_financiar-bancar.

Lumperdean, Ioan, *Istoria economiei regionale: diagnoza și metodologia cercetării*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Historica*, LIV, 2015, p. 77-78.

Slăvescu, Victor, *Organizația de credit a României*, București, 1922.

---

⁹ Salutăm, în această direcție, integrarea în circuitul științific arădean a lucrării, elaborate de către Alois Weil: *Arad. Hârtii de valoare istorice*, publicată în Belgia, la *Centrum voor Scriptophilie BVBA*, în anul 2009, care valorifică hârtiile de valoare istorică, emise de către societățile pe acțiuni arădene.

¹⁰ *Legea nr. 119 din 11 iunie 1948*, pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi / Vezi: *Monitorul Oficial nr.133 bis din 11 iunie 1948*, care a consfințit trecerea României de la economia de tip capitalist la economia de tip centralizat.

ȘTIINȚĂ - EDUCAȚIE

MARIA BULBOACĂ

AUTOBIOGRAFIE ȘI FICȚIUNE ÎN OPERA LUI MIRCEA ELIADE

Mircea Eliade s-a născut în București, în 13 martie 1907, fiind fiul loanei, născută Stoian și a lui Gheorghe Eliade. În anul 1912, familia Eliade se mută în Cernavodă și aici Mircea urmează clasa I. Se vor reîntoarce în București în anul 1914. Între 1917 și 1925, Mircea Eliade este elev la Liceul *Spiru Haret*¹.

Sora autorului, Corina Cornelia Alexandrescu, mărturisea într-un interviu cu Mircea Handoca despre Mircea Eliade că: „era darnic și sensibil la suferința oricui și toată viața a fost generos. Când mergea la școala primară din strada Mântuleasa, dacă întâlnea vreun nevoiaș, ușor se lipsea de banii primiți de la mama să-și cumpere cornuri pentru recreații. Apoi în liceu, când se întorcea acasă, adesea găsea o bătrână sărmană, odihnindu-se pe marginea gardului casei, pe care o saluta și-i dădea bănuții pe care-i avea la el. Pe părinți îi menaja, îi ajuta la nevoie și căuta să-i

---

¹ Mihai Iovănel, *Cronologie*, în Mircea Eliade, *Romanul adolescentului miop*, București, Editura Jurnalul Național, 2009, pp. 7-8.

mângâie cum putea când se supărau de câte ceva”².

În anul școlar 1923-1924, Mircea Eliade era elev în clasa a IV-a la Liceul *Spiru Haret*. Mircea Handoca considera că viața lui de elev poate fi urmărită în *Romanul adolescentului miop*³. Mircea Eliade își descoperă pasiunea pentru științele naturii, dar rezultatele la învățătură sunt mediocre și oscilante. În primul an de liceu rămâne corigent la limba și literatura română, franceză și germană. Dar în anul 1921, primește de la „*Ziarul științelor populare și al călătoriilor*” premiul I pentru povestirea *Cum am găsit piatra filosofală*.

În anul 1921, începe să scrie *Romanul adolescentului miop*, încă de pe băncile liceului, reflectând propriile lui experiențe și trăiri afective în paginile romanului⁴. În anul 1923, Mircea Eliade publică *Romanul unui om sucit*, căruia i-a schimbat numele, după doi ani, în 1925, în *Romanul adolescentului miop*. În prima sa parte, *Romanul adolescentului miop* este un **jurnal din viața de elev a scriitorului**, care învață lecția scrisului inserând amintiri în caiete și încercând portrete ale colegilor de școală⁵.

La 16 ani, liceanul Mircea Eliade, căruia îi mergea rău la școală, s-a decis să scrie un roman realist din viața elevilor, așa cum nu se mai scrisese până atunci. În loc să fugă de acasă, să doarmă prin porturi, să

---

² Mircea Handoca, *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*, București, Editura Humanitas, 1998, pp. 34-35.

³ Idem, *Mircea Eliade. Pagini regăsite*, București, Editura Lider, 2008, p. 305.

⁴ Mihai Iovănel, *op. cit.*, p. 8.

⁵ Emil Alexandrescu, *Introducere în literatura română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2007, p. 500.

cutreiere țări, a ales să muncească altfel, pentru a se răzbuna pe profesorii incapabili să îl înțeleagă și pe colegii încăpățânați să îl compătimizească. Romanul trebuia să evidențieze viața adolescentului contemporan, aceea a generației sale, și nu fantezele sentimentale și contrafăcute din cărțile pentru uzul domnișoarelor de pension și al junilor bogați, răsfățați. Eliade nu credea că cel mai interesant lucru din adolescență este dragostea. De aceea, romanul său va fi unul cerebral, dar nu psihologic. Lipsa succeselor școlare și mondene devine o treaptă către o altfel de împlinire.

El are o atitudine autocritică: „*Întâi eram cel mai leneș, mai neglijent și mai răutăcios din clasă. Și eram miop*”⁶. Corigențele lui Mircea Eliade la germană de trei ori, la matematică de două ori, la franceză și română, crizele de adolescență, revolta împotriva manualelor și împotriva lui însuși, lipsa lui de voință, ironiile la adresa unor profesori, fragmentele de scrisori, vădesc dorința lui de a epta, de a-și exprima orgoliul. Sunt consemnate acumulările treptate ale mândriei, mâniei, lenei, lăcomiei, invidiei, a viciilor desfrânării, tutunului etc. Cu trecerea examenului de bacalaureat se încheie volumul întâi⁷.

Țelul pe care și-l stabilește adolescentul miop Mircea Eliade nu este să ajungă ca alții, ci să ajungă la sine însuși. Pentru că adolescența este perioada esențială a descoperirii de sine și a construirii personalității. Un efort susținut prin voință, asceză, singurătate, renunțări, prin disciplină fermă și austeritate, prin

lecturi aspre, nesfârșite, prin luptă cu dușmanii din afară și din lăuntru. Învingându-și slăbiciunile și crescându-și bogățiile interioare, Mircea Eliade se construiește ca personalitate. Depășirea vârstei nu are doar un sens psiho-biologic, ci și unul spiritual, ascensional. Adolescentul miop moare pentru tot ceea ce e neesențial în el, pentru ceea ce poate fi abandonat fără să-i scadă ființa. Moare pentru balastul trecutului și pentru ceea ce nu contează pentru viitor.

Unul dintre cei mai vechi prieteni ai lui Mircea Eliade, Ionel Jianu îl caracteriza astfel: „*Portretul lui Mircea? E portretul adolescentului miop. Când l-am cunoscut în 1927 avea un aer de adolescent, cu părul roșcat, răvășit, împleticindu-se în vorbă pentru că avea prea multe de spus, dar mereu agitat, febril, combativ, niciodată indiferent, căutând neîncetat să rezolve probleme pe care singur și le pune, explorând ținuturi nebănuite ale cunoștinței umane, perseverent, hotărât, pasionat, îndârjit, mereu nemulțumit și totuși cu o încredere nestrămutată în posibilitățile lui creatoare. Nimic din ceea ce era omenesc nu-i era străin. A fost adevăratul șef al <tinerei generații> din preajma anilor 1930 și nimeni nu s-ar fi gândit să-i conteste acel loc*”⁸.

„*Cu hainele ponosite, Mircea Eliade nu era prea arătos. Dar simțea în el o flacăra vie, o ardere în alb. Trăia la înaltă tensiune. Vorbea și lucra cu fervoare. Știa să descopere mereu tâlcuri noi nebănuite, în interpretarea realității. Știa să ne dezvăluie o nouă dimensiune a lumii. Era un spirit viu.*

⁶ Mircea Eliade, *Romanul adolescentului miop*, Editura Jurnalul Național, București, 2009, p. 38.

⁷ Emil Alexandrescu, *op. cit.*, pp. 500-501.

⁸ Mircea Handoca, *Mircea Eliade. Pagini regăsite*, p. 170.

Discuțiile noastre se purtau, îndeobște, asupra problemelor metafizice sau asupra unei noi înțelegeri a istoriei. Mircea susținea că avem norocul de a trăi istoria, de a o făuri. <Trăirismul >lui anticipa în o anumită privință <existențialismul >de mai târziu al lui Jean Paul Sartre. O altă caracteristică a generației noastre a fost independența spirituală și libertatea de expresie”⁹.

Din adolescență și până la maturitate a schimbat „*vioara lui Ingres*” de mai multe ori. Nu este sigur că pasiunea cu care și-a scris *Jurnalul*, începând cu clasa a IV-a de liceu e tot un „*violon de Ingres*”.

În 1925, Mircea Eliade s-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității București. I-a avut ca profesori pe P.P. Negulescu, Constantin Rădulescu Motru și Nae Ionescu. Acesta din urmă îi devine mentor. Începând cu luna noiembrie 1926, Eliade este angajat de Pamfil Șeicaru ca redactor la ziarul „*Cuvântul*”, unde scrie și Nae Ionescu. În primăvara anului 1927, Mircea Eliade călătorește în Italia, unde îl întâlnește pe Giovanni Papinini iar în luna septembrie începe să publice seria de articole *Itinerariu spiritual*, manifest al generației sale¹⁰.

În octombrie 1928, Mircea Eliade a obținut licența cu o teză despre filosofia Renașterii. A plecat în noiembrie același an, spre India, unde primise o bursă de la maharajul Monindra Chandra Nandly de Kassimbazar. Ajuns la Calcutta, studiază gramatica sanscrită și filosofia hindusă cu profesorul Dasgupta. În anul 1930 se mută în casa acestuia și o cunoaște pe Maitreyi, fiind fascinat de senzualitatea și inocența

acestei tinere. Cei doi se îndrăgostesc și trăiesc o frumoasă poveste de dragoste. Iubirea lui Mircea Eliade nu e acceptată de tatăl fetei astfel că este dat afară din casa mentorului său. Eliade pleacă apoi în Himalaya, unde se adăpostește în câteva mănăstiri budiste. Revine ulterior la Calcutta, părăsind India.

În anul 1933 apare romanul autobiografic *Maitreyi*. Opera câștigase un concurs de manuscrise, fiind aleasă învingătoare de o comisie formată din Perpessicius, Cezar Petrescu, Mihail Ralea, Șerban Cioculescu și George Călinescu. Membrii comisiei știau că era singurul care ar fi putut scrie autentic, despre Maitreyi și despre viața la Calcutta sau în Himalaya. Maitreyi l-a vizitat pe Mircea Eliade la Chicago, în 1973, văzându-l după 45 de ani. Apoi a scris cartea-replică, *Dragostea nu moare*, a tradus-o în limba engleză și a publicat-o în anul 1976. Cartea conținea adevărul, cu excepția finalului, care include discuții cu Mircea Eliade, Euclid fiind numele personajului în această operă. Maitreyi a recunoscut că nu poate uita marea dragoste trăită alături de Mircea Eliade¹¹.

Maitreyi este un roman de dragoste, inspirat de propria-i viață, realizat într-un context oriental, mistic, fascinant, încărcat de simboluri, mituri, tradiții, datini, obiceiuri, ritualuri, sensuri, subtilități semnificative pentru cultura indiană. Romanul nu poate fi înțeles în afara contextului spiritualității indiene. *Maitreyi* este sinteza unei lumi spirituale, diferită de cea creștină¹².

⁹ *Ibidem*, p. 172.

¹⁰ Mihai Iovănel, *op. cit.*, pp. 8-9.

¹¹ Mircea Handoca, *Mircea Eliade-pagini regăsite*, pp. 29-31.

¹² Emil Alexandrescu, *op.cit.*, pp. 493-494.

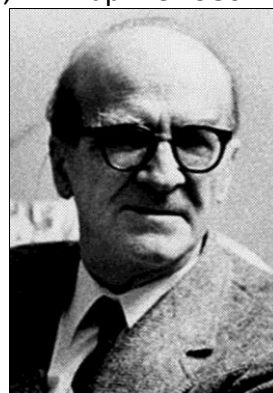
Sergiu Al. George a fost interesat de caracterul autobiografic al operei lui Mircea Eliade. În cazul său, India și-a putut spune cuvântul „mai mult decât în al altor oameni de cultură occidentali care s-au format acolo, deoarece la Mircea Eliade se poate vorbi în mod cert de o deosebită vocație pentru cultura marelui subcontinent. Este o vocație nu numai culturală, ci și temperamentală, cea a autenticității. El s-a dus în India pentru că avea o insatisfacție față de cultura occidentală, dar aceasta decurgea tocmai din lipsa ei de autenticitate (înțeleasă în primul rând ca universalitate, primordialitate și libertate față de clișeele sau construcțiile teoretice care prestructurează și diformează cunoașterea concretului)”¹³.

Între 1933-1938, Mircea Eliade a funcționat ca asistent onorific la catedra de logică și metafizică a lui Nae Ionescu de la Facultatea de Litere și Filosofie din București, pregătindu-și cu meticulozitate și conștiinciozitate, fiecare curs și seminar.

În anul 1945, Mircea Eliade ajunge la Paris, de teama sovieticilor și a posibilelor represalii pentru trecutul său „de dreapta”, pentru aderarea pasageră la mișcarea legionară. Între 1946 și 1949, ține cursuri la Universitatea Sorbona. În anul 1949, publică la Paris, *Tratatul de istorie a religiilor*, lucrarea sa fundamentală. În același an începe să lucreze, în limba română, la romanul *Noaptea de Sânziene*. În anul 1950, Eliade se căsătorește cu Christinel Cotescu¹⁴.

În anul 1955 apare traducerea franțuzească a romanului *Noaptea de*

Sânziene, cu titlul *Forêt interdite*. Cartea, considerată de Eliade capodopera sa literară, va apărea în limba română abia în anul 1971, într-o editură a exilului, fiind publicată în România abia în anul 1991, sub îngrijirea lui Mircea Handoca, devotatul biobibliograf al lui Mircea Eliade. Din anul 1957 predă la Universitatea din Chicago, devenind șef al catedrei de Istoria și filosofia religiilor de la prestigioasa universitate americană. Aici rămâne până la moartea sa, în 22 aprilie 1986¹⁵.

Și romanul *Noaptea de Sânziene*, care se numără printre marile romane ale literaturii române și universale, **are origini autobiografice**. Faptul că și-a scris proza în românește este extrem de semnificativ în cazul unui autor care își redacta cu ușurință studiile științifice în alte limbi ca franceză și engleză. *Literatura presupunea, pentru Eliade, o continuitate cu fondul de trăiri și senzații al copilăriei și tinereții*, adică o motivație interioară autentică, imposibilă în afara limbii materne¹⁶.

În prima formă a **Amintirilor**, Mircea Eliade povestește o întâmplare de pe când era copil. În timp ce familia se întorcea spre

---

¹³ Mircea Handoca, *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*, p. 43.

¹⁴ Mihai Iovănel, *op. cit.*, p. 13.

¹⁵ *Ibidem*, p. 14.

¹⁶ Ion Bogdan Lefter, *Scurtă istorie a romanului românesc*, ediția a II-a, Pitești, Editura Paralela 45, 2013, p. 85.

casă cu trăsura, cailor au luat-o inexplicabil la goană pe un povârniș abrupt și au putut fi doar în ultimul moment opriți să nu-i tragă cu totul într-o prăpastie. Senzațiile de atunci au ceva de „suspendare” a timpului. „*Ani de-a rândul m-au urmărit acele clipe lungi, în care așteptam să ajungem pe marginea prăpastiei și să ne prăvălim. Îmi era frică, dar eram totodată fascinat de prăpastia pe care o vedeam, și totuși nu îndrăzneam să cred că totul se va sfârși acolo. Mai târziu, când ne aminteam și comentam aceste întâmplări, mama îmi spunea că, fără să știu, credeam și așteptam o minune*”¹⁷. Acele clipe lungi se regăsesc în ultimele fraze din romanul *Noaptea de Sânziene*, în care prăbușirea se produce (de astă dată, cu o mașină). Finalul vine să împlinească ecuația simbolică a nopții de Sânziene, însă intensitatea lui emoțională datorează mult transferului de senzație trăită dintre amintirea din copilărie și textul romanului.

Întrebat cum își scrie romanele, Mircea Eliade a răspuns cândva: „*Sunt incapabil să fac un plan. Opera încolțește întotdeauna în jurul unei viziuni, a unui peisaj sau a unui dialog. Văd foarte bine începutul, uneori sfârșitul, și, tot câte puțin, în timpul lucrului descopăr evenimentele și urzeala romanului sau a nuvelei. Pentru **Noaptea de Sânziene**, prima imagine a fost personajul principal. Se plimba într-o pădure lângă București, cu vreun ceas înainte de miezul nopții de Sânziene. În pădure, îl întâmpină o mașină întâi, apoi o fată, fără mașină. Toate acestea erau pentru mine o enigmă. Cine era fata? Și de ce personajul care se plimba căuta o mașină lângă fată? Încetul cu încetul am știut cine e fata, i-am*

---

¹⁷ Mircea Eliade, *Amintiri, I, Mansarda*, Colecția Destin, Madrid, 1966, p. 15.

știut toată povestea. Dar totul a început dintr-un fel de viziune. Am văzut toate acestea ca și cum aș fi visat”¹⁸.

Într-un interviu cu Eliade, Mircea Handoca îl întreba de ce scrie. Răspunsul este acesta: „*scriu literatură pentru că nu pot altfel; scriu ca să-mi păstrez sănătatea și echilibrul sufletesc*”¹⁹.

În *Origini*, Mircea Eliade își exprimă opinia despre cum este judecată o operă literară. Din punctul lui de vedere, criticul trebuie să cerceteze: rasa și influența acesteia asupra operei de artă (Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*), mediul social ce a contribuit la producerea operei de artă (Eminescu – poezia pesimistă și criza socială) și sufletul individual al autorului (iubiri, suferință etc.).

Mircea Eliade crede că o operă literară nu e de sine stătătoare, nu apare din lumea imaginară a creatorului și nu are legătură cu lumea exterioară. Însă e incontestabil că marile opere nu pot fi explicate doar prin rasă și evenimente economice. Mircea Eliade împarte literatura în două grupe: **opere bune**, dar trecătoare, influențate de lumea exterioară și **operele geniale**, eterne, unde inspirația divină contribuie într-o măsură mare la crearea lor, iar rasa, mediul nu fac decât să dea o anumită culoare locală (scene, vârstă, epocă, personaje)²⁰.

---

¹⁸ Mircea Eliade, *Încercarea labirintului*, convorbiri cu Claude-Henri Roquet, traducere Doina Cornea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, pp. 148-149.

¹⁹ ****Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*, editor Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1998, p. 8.

²⁰ Mircea Eliade, *Origini*, vol. XI, nr. 2-3, București, 1991, p. 175.

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu, Emil, *Introducere în literatura română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2007.

Eliade, Mircea, *Amintiri, I, Mansarda*, Madrid, Colecția Destin, 1966.

Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului*, convorbiri cu Claude-Henri Roquet, traducere Doina Cornea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990.

Idem, *Origini*, vol. XI, București, nr. 2-3, 1991.

Idem, *Romanul adolescentului miop*, București, Editura Jurnalul Național, 2009.

Handoca, Mircea, *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*, București, Editura Humanitas, 1998.

Idem, *Mircea Eliade. Pagini regăsite*, București, Editura Lider, 2008.

Iovănel, Mihai, *Cronologie*, în Mircea Eliade, *Romanul adolescentului miop*, București, Editura Jurnalul Național, 2009.

Lefter, Ion Bogdan, *Scurtă istorie a romanului românesc*, ediția a II-a, Pitești, Editura Paralela 45, 2013.

50 Rezultatul căutării pentru [Romanul adolescentului miop] Mod afișare Listă Relevanța (A-Z)

15 înregistrări (0.024s) • Pagina 1 din 1 • 1

- 1. Romanul adolescentului miop / Eliade, Mircea (1907-1986) / Garamond , [2001]
- 2. Romanul adolescentului miop : roman / Eliade, Mircea (1907-1986) / Minerva , 1993
- 3. Romanul adolescentului miop : roman / Eliade, Mircea (1907-1986) / Tana , 2008
- 4. Romanul adolescentului miop : [roman] / Eliade, Mircea (1907-1986) / Tana , 2010
- 5. Romanul adolescentului miop : roman / Eliade, Mircea (1907-1986) / Tana , 2005
- 6. Romanul adolescentului miop : roman / Eliade, Mircea (1907-1986) / Cartex 2000 , 2006
- 7. Romanul adolescentului miop / Eliade, Mircea (1907-1986) / Muzeul Literaturii Române , 1988
- 8. Romanul adolescentului miop / Eliade, Mircea (1907-1986) / Minerva , 1989
- 9. Romanul adolescentului miop : [roman] / Eliade, Mircea (1907-1986) / Cartex 2000 , 2012
- 10. Romanul adolescentului miop : [roman] / Eliade, Mircea (1907-1986) / Cartex 2000 , 2016
- 11. Romanul adolescentului miop : roman <Cartex> / Eliade, Mircea (1907-1986) / Cartex 2000 , 2002
- 12. Romanul adolescentului miop : roman <Cartex 2003> / Eliade, Mircea (1907-1986) / Cartex 2000 , 2003
- 13. Romanul adolescentului miop / Eliade, Mircea (1907-1986) / Garamond , [199?]
- 14. Gaudeamus DUP_1
- 15. Romanul adolescentului miop ; Gaudeamus : roman / Eliade, Mircea (1907-1986) / Jurnalul Național , 2009

Sursa: [Catalog.bibliotecaarad.ro](https://catalog.bibliotecaarad.ro). 2021. Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad.
[online] Disponibil la: <https://catalog.bibliotecaarad.ro/>

RODICA OROS

ȘI TOTUȘI, ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC

În ultimii 15-20 de ani, la intervale mai lungi sau mai scurte de timp, presa audiovizuală face din starea învățământului românesc „chestiunea zilei”. Oamenii de televiziune pun stop cadru pe sistemul de învățământ din România, cu un soi de satisfacție prost mascată. Se întrec în a pune etichete: „E pe butuci”, „Se scot pe bandă analfabeți funcționali”, „E un dezastru”, „Suntem pe ducă - Ce mai!”. Diverși invitați, din ministerul de resort, dintre profesori, părinți, elevi și studenți, perorează. Care mai de care, cu aerul că dețin secretele stării proaste de lucruri, fabrică instant un soi de discurs, în care nu se vehiculează prea multe idei, iar argumentele sunt anemice spre deloc. Emisiunile se termină în coadă de pește pentru că lipsesc și soluțiile punctuale, dar și concluziile clare.

Trece o vreme, alte subiecte sunt scărpinate-răscărpinate invers, după care, iar se pune oglinda, mai mult sau mai puțin aburită asupra școlii noastre și lamentația reîncepe. A ajuns să ne placă și parcă ne și prinde. Că nu avem, că nu putem, că asta e, că va fi și mai rău.

Ne place nouă românilor să ne plângem în permanență. Cu ipocrizie, despre orice. Mereu suntem niște biete victime. Alții sunt vinovați. Totdeauna alții. Miroase a autosuficiență, a lene, a lipsă de voință, de viziune, de dorință de a acționa, de a schimba. Fiecare pe pătrățica lui.

Să revenim. E adevărat, învățământul românesc, calitatea acestuia a scăzut progresiv, la toate nivelurile. Vedem asta cu toții. Și cei din interiorul sistemului și cei din exterior. Ca toată societatea. Cultura, presa, educația, economia, sportul, toate sunt în derivă.

Lipsa de patriotism, incompetență, ignoranța, incultura, corupția, prostia, cuibărite în clasa politică postdecembristă, indiferent de doctrina afișată, a atras pe cale de consecință, generalizarea aceluiași prototipuri curențiale și în celelalte sfere ale vieții noastre. Au fost răsturnate, pas cu pas, valorile și în locul lor mișună semidoctismul, indolența, lipsa de respect pentru substanță, superficialitatea. Așa de mult ni s-au spălat creierii, încât am ajuns ca toate acestea să ni se pară firești, mai tot timpul, să confundăm decadența cu normalitatea.

Și nu este doar o plagă națională. Lumea întreagă s-a prostit. A fost ajutată să se prostescă. Nu numai puternicii carpatini ne vreau proști, ci și potenții lumii, care au același target. E o manevră ticăloasă și globalizată, iar consecințele pândesc la tot pasul. Și în învățământ.

Și totuși, nu este dracul atât de negru pe cum pare. Nu putem să ne aruncăm cu toții într-un cazan uriaș, laolaltă spre uniformizare, pentru a rezulta o fiertură vâscoasă și unicoloră. Mai sunt oaze de normalitate, oameni care pot și vor să facă

diferența. Nu suntem condamnați definitiv. Unele lucruri chiar stau în puterea noastră și depind de noi. Putem măcar să ameliorăm sănătatea educației. Cu condiția să eliminăm măcar una dintre cele mai mari greșeli autohtone comise.

Revenirea la Examenul de admitere în liceu și facultate. Oricât ar părea unora de tradițională soluția, suntem convinși de eficiența ei. Mediile de la Examenul de Evaluare Națională și de la Examenul de Bacalaureat nu sunt concludente. Copiii și tinerii trebuie să ajungă în școala potrivită, după abilitățile și competențele pe care le dețin. În lipsa unor criterii serioase de selecție, ne trezim că ajung în liceu copii ce nu au ce căuta în liceu, pricepuți să facă lucruri concrete, să fie buni meseriași, iar în facultate tineri care nu au ce căuta într-o facultate. Se nasc, astfel, struțo-cămile, posesori de diplome fără acoperire în cunoștințe, viitori slujbași ce vor sta sub semnul slabei pregătiri, al frustrării, al ratării profesionale. Aspectul este valabil și în privința criteriilor de selecție a profesorilor, care își propun să se definitiveze ca dascăli.

Se cunoaște această realitate la toate nivelurile. Totuși este eludată, ocolită. Dacă ne dorim resuscitarea învățământului din România, se poate întâmpla. Trebuie doar să recunoaștem adevărul. Să existe voință de schimbare, la nivel decizional central. Și, nu în ultimul rând, e nevoie de valorizarea resursei umane adecvate. Se mai găsește. La cei mari și la cei mici.

Suntem convinși că peste nici două generații reșezarea învățământului între granițele țării, va fi devenit ceva tangibil.

Gaudeamus igitur...

CREDINȚĂ

TIBERIU ARDELEAN

DESPRE CÂNTAREA BISERICESCĂ ÎN COMUN ȘI CÂNTAREA CORALĂ SACRĂ LOCALĂ

În cadrul cultului ortodox ar trebui scoasă în evidență și exploatată tocmai acea parte a muzicii bisericești care impresionează prin provocarea și realizarea stării de trezvie. Una din formele de participare directă a credincioșilor în timpul slujbelor și serviciilor religioase este cântarea în comun, care este o formă de manifestare de o deosebită putere emoțională, ce poate fi întâlnită încă din timpul vechi-testamentar. De exemplu, cântarea lui Moise și a fiilor lui Israel, după ce au trecut prin Marea Roșie îndreptându-se spre pământul făgăduinței: „Atunci Moise și fii lui Israel au cântat Domnului cântarea aceasta și au zis: Să cântăm Domnului căci cu slavă s-a preamărit.” (Ieș., 15, 1) În psalmi sunt, de asemenea, numeroase referirile la cântarea în comun: „Și au crezut în cuvintele Lui și au cântat laudă Lui” (Ps. 105, 12) sau „Cântați Domnului cântare nouă, lauda Lui în adunarea celor cuvioși” (Ps. 149,1).

Dacă interpretarea în comun a muzicii bizantine îi conferă caracterul de monumentalitate, strălucire și măreție, prin participarea asistenței la o astfel de cântare,

trebuie să admitem, însă, că pe plan structural, stilistic vorbind, melodiile sale erau simple, din nevoia de a fi cântate de toți credincioșii.¹ Este vorba, deci, de o melodie simplă, demnă și senină care se plămădea pe fondul cântării în comun, cu aspectul ei de măreție și grandoare în ceea ce privește forma exterioară de manifestare, dar de o impunătoare simplitate și gravitate ca exprimare artistică.²

De la cântarea în comun a credincioșilor nu este decât un pas până la acceptarea corurilor în biserică. Această idee este aproape, chiar dacă ne gândim prin contrast, acolo unde nu se poate antrena „toată suflarea” la cântare, se rezolvă acest lucru cu ajutorul unui cor, sau acolo unde toată lumea cântă se simte nevoia uneori de a înfrumuseța și mai mult cântarea în comun, prin armonizarea pe mai multe voci. „Bisericile înzestrate cu un cor bun sunt întotdeauna pline de oameni la Sfânta Liturghie. Informați că într-o asemenea biserică pot asculta un cor bisericesc bun, vin la Sfânta Liturghie nu numai creștinii adânc religioși, ci și anumiți indiferenți, dar iubitori de muzică. La început, unii participă chemați numai de frumusețea muzicii; apoi treptat le plac și învățăturile evanghelice. Dar pentru aceasta este necesar să i se dea corului importanța cuvenită, să fie considerat ca atare. Îndrumarea și controlarea muzicii cultice trebuie să fie o preocupare principală și

---

¹ Victor Giuleanu, *Melodica bizantină*, Editura Muzicală, București, 1981, p. 13.

² *Ibidem*.

permanentă a tuturor ierarhilor”.³ În legătură cu cântarea corală și repertoriul folosit în acest domeniu, se mai poate deschide problema melosului practicat. În esență, se acceptă două direcții în acest domeniu, care vor rămâne neschimbate și în viitor. Una ar fi că muzica prelucrată coral „nu era identică melodiei bisericesti tradiționale, ci numai analogă, iar cea de-a doua păstrează cât mai mult cu putință melodiile cântării bisericesti vechi, din părțile aprobate de sinod, evitându-se cât mai mult crearea de melodii noi”.⁴

Nu trebuie neglijat nici aspectul respingerii cântării corale, în unele biserici, unde credincioșii o consideră o influență prea mare de tip occidental, adică o introducere a „cantatei apusene” în cadrul slujbei de rit răsăritean. Această poziție de respingere a cântării corale armonice își are rădăcini adânci încă de mai bine de un veac în urmă, atunci când mitropolitul Meletie de la Iași a fost împotriva corului seminarului de la Socola. Opoziția acestuia a fost atât de dâră, încât a mers până la obținerea unei gramate de dezaprobare de la patriarhul din Constantinopol, în urma căreia corul fusese desființat.⁵

La frumusețea cultului nostru liturgic o contribuție esențială aduce cântarea bisericască ortodoxă specifică din punct de vedere melodico-modal și ideatic. Ea are o puternică forță de înrâurire asupra sufletului credincioșilor. „Cântarea bisericască ortodoxă este cea mai frumoasă visterie a Ortodoxiei, visterie care ne constituie

mândria și ne definește esența noastră ortodoxă”.

Dacă muzica însăși specifică ființei umane și comună oamenilor din toate timpurile și locurile n-a lipsit din cultul niciunei religii, în cultul nostru ortodox, cu deosebire, este, prin excelență, un mod de exprimare a sentimentului religios, o formă a rugăciunii. Însoțind textul rugăciunii, muzica conturează stări profunde ale simțirii religioase care, în textul simplu citit sau recitat, nu găsesc o respirație suficientă și destul de adecvată. Muzica, precum și celelalte arte care însoțesc și întregesc cultul, reprezintă liantul care unește domeniul concret național cu cel spiritual-abstract, creând acea stare prielnică înțelesurilor religioase pline de taină.

De aceea, nu e de mirare că muzica a fost pusă în serviciul sentimentului religios și al cultului. Biserica creștină a acordat, de la început, o atenție și un loc aparte, în cultul ei, cântării religioase.

Cântarea bisericască locală din vestul țării reprezintă trăirile generațiilor de cântăreți care au adus ofrandă lui Dumnezeu prin glasurile lor. Toate trăirile și emoțiile duhovnicești pe care acele generații le-au avut în strana bisericii, pentru noi, cei de astăzi reprezintă imboldul de care avem nevoie pentru a urma aceste pilde nemuritoare, în promovarea cântării bisericesti locale.

Înaintașii noștri, corifeii muzicii ecleziale din vest, Trifon Lugojan, Atanasie Lipovan și Ioan Lipovan, au deschis, prin munca lor, direcții și perspective ale muzicii bisericesti în Tradiția Bisericii. Vom evoca în continuare aspecte din viața și opera muzicală a fiecăruia dintre aceste embleme culturale ale cântării ecleziale locale.

---

³ Mircea Buta, *Cântările glasurilor bisericesti la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugojan*, Cluj Napoca, 2004, p. 23.

⁴ *Ibidem*, p. 24.

⁵ *Ibidem*.

Trifon Lugojan – contribuții specifice la dezvoltarea muzicii bisericești din vestul țării

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea începe introducerea muzicii armonice în Biserica Română, în paralel cu cântarea omofonă tradițională.

Cu urmări benefice, acest important pas făcut în cultul nostru a avut, însă, și unele neajunsuri, cauzate de faptul că, dacă este să se introducă corul în cult, atunci trebuie armonizate cântările tradiționale ale noastre în cel mai duhovnicesc mod posibil. Unul dintre compozitorii care au înțeles aceasta a fost Trifon Lugojan, (n. 27 mai 1874 – d. 11 ianuarie 1948), profesor al Institutului Teologic-Pedagogic din Arad.

Acesta a fixat pe note toate cântările bisericești din Eparhia Aradului, păstrându-se până azi vii, ca o dovadă a importanței sale misiuni pe aceste binecuvântate plaiuri.

Profesorul Trifon Lugojan a avut o bogată activitate a cărei roade se păstrează până azi. Pentru a putea realiza progresul dorit, a aranjat cântările bisericești pe note liniare și le-a publicat. An de an, apar în tiparul „Diecezana” lucrările sale muzicale cântate din toate unghiurile țării, ca cele mai sistematice lucrări de arta bisericească în care s-a contopit într-un tot armonic tradiția locală cu știința de carte a celui care, între timp, se perfecționează la Universitatea din Leipzig. A avut o deosebită considerație față de acei cântăreți care au dorit să-și însușească cântarea în mod particular. Cărțile sale tipărite au fost folosite ca manuale la Institutul Teologic din Arad pentru cântările bisericești.

În ceea ce privește activitatea profesorului Trifon Lugojan la catedră, aceasta a fost deosebit de rodnică. Ca un

iscusit pedagog, printr-o metodă originală, a instruit în cântarea de strană un lung șir de generații de preoți și învățători unificând cântarea bisericească pe un teritoriu extins așa cum era și Eparhia noastră de atunci, cuprinzând pe lângă părțile arădene și cele ungurene, bihorene și bănațene. Ca profesor, el a cultivat interesul elevilor săi pentru arta muzicală și folclor. În plus, „corul teologilor”, condus de artistul Trifon Lugojan, se impunea nu numai regiunii arădene, ci trecea prin prestația sa artistică peste frontierele românești, stârnind admirația străinilor de limbă și lege românească.

Armonia îngerească din sufletul profesorului Trifon Lugojan a dat roade binecuvântate în lucrări de valoare inestimabilă. Din lucrările sale am începe, firesc, cu:

Liturghia pentru cor mixt în Sol major, 1901;

Calea Mândrei – cor bărbătesc pe motive populare pe versuri de Mihai Eminescu, Arad, Editura P. Simion, 1904;

Dorul – cor bărbătesc pe motive populare și versuri populare, 1904;

Învierea – cor bărbătesc, 1904.

***

În 1905 este începutul publicării glasurilor bisericești:

Strana (cele 8 glasuri), 1907;

Cântări bisericești pentru slujbe ocazionale din Molitvelnic, 1907;

Cele 8 glasuri, 1912;

Cântări bisericești. Irmoase și pricesne, 1913;

Cele 8 glasuri la utrenie, 1927;

Cântări bisericești – Cele 8 glasuri la liturghie, 1927;

Cântări bisericesti irmoase și pricesne și alte cântări mai însemnate la praznicile împărătești, 1927;

Cântări bisericesti la sărbătorile Maicii Domnului. Troparele și condacele Sfinților celor mari și cele obișnuite la înmormântarea mirenilor, 1928;

Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur pentru cor bărbătesc (Sol major), 1928;

La muntele Sinaiului concert religios în Sol major pentru cor mixt, 1928;

Cartea de rugăciuni și cântări bisericesti, 1938;

Răspunsurile liturgice cu ecteniile corespunzătoare (unison) cum se cântă în Eparhia Aradului, 1939;

Cele 8 glasuri, irmoase pricesne și alte cântări, 1939;

Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos și Paraclisul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu după rânduiala din Eparhia Aradului, 1940;

24 Colinde pentru 2-3 voci, 1940.

(Dintre acestea multe au intrat în repertoriul național, fiind interpretate de formații prestigioase: Madrigal: *Florile Dalbe; Trei păstori; Asta-i seara.*)

Parastasul cum se slujește în Eparhia Aradului, 1941;

Răspunsurile liturgice la liturghia Sf. Ioan Gură de Aur armonizate pentru 3 voci, 1941;

Înmormântarea Mirenilor cum se slujește în Eparhia Aradului, 1942;

70 cântări religioase cum se cântă în Eparhia Aradului, 1942;

Colinde, 1943.

Privitor la compozițiile nereligioase ale profesorului Trifon Lugojan, amintim faptul ca ele s-au cântat nu numai în părțile

Aradului, ci și în întreaga țară la festivaluri de muzică corală.

A fost un muncitor neobosit, un mare iubitor de cântare sfântă, un suflet ales. Roadele muncii sale se păstrează până azi în parohiile arădene, se cântă pe glasuri fixate de el atât în scris, cât și prin cântăreții ieșiți din școlile conduse de el.

Numele lui Trifon Lugojan devine o marcă de preț pe terenul literaturii muzicale bisericesti ardeleni, iar compozițiile lui în materie de muzică bisericească fac ca dieceza Aradului sa fie pilduitoare față de surorile sale ardeleni și de peste munți.

Constatând aceste calități deosebite ale notațiilor sale și urmărind efortul consecvent de-a lungul întregii sale vieți, am considerat de cuviință că rândurile publicației „Biserica și Școala” sunt cele mai sugestive pentru a surprinde personalitatea sa, adică *dascălul – compozitorul – omul*. Dacă ar fi cazul să facem o statistică rigidă a acestor apariții, am constata ancorarea acestei publicații în realitatea vie, în problematica acută a vremurilor respective și rolul ei de a sluji cât mai multor necesități existente atunci. Amintim aici, referitor la Trifon Lugojan: apariții de cărți, concerte religioase, ieșiri misionare, manifestări cu ocazia anumitor comemorări sau la anumite sărbători de peste an, vizite și schimburi corale, deschideri de an școlar etc.

Trifon Lugojan dovedește o mare adâncime a înțelegerii fenomenului muzical bisericesc și o implicare directă în lupta pentru răspândirea frumuseții și varietății limbajului muzical bisericesc din perioada primei jumătăți a veacului nostru prin multitudinea de tipărituri și apariții la tot felul de ocazii și manifestări. Aici am putea

aminti foarte multe numere din publicația „Biserica și Școala” dintre anii 1905-1948.⁶

Tot o preocupare a lui Trifon Lugojan, rezultată din publicația amintită, este referitoare la legătura dintre textele autentice și melodiile vechi considerate „podoabe ale ritului oriental”⁷. În acest sens, s-a scris despre profesorul Trifon Lugojan că: „modul cum aceste melodii au fost trecute din vremi asupra textelor bisericești în limba română nu întotdeauna a corespuns cerințelor muzicale și celor de limbă. Satisfacerea exigențelor de această natură și-a pus-o drept țintă Trifon Lugojan, dându-ne un volum de cântări bisericești (Strana), în care fără alterarea textelor autentice și a melodiei originale din dieceză cântările sunt aranjate unison – ritmic și corespunzător prozodiei limbii române”⁸.

Pe lângă această cerință pe care și-o impunea neobositul dascăl, acesta era conștient că în această parte a țării nu existau manuscrise mai vechi, înțelegând prin aceasta mai vechi de jumătate de veac, care, într-un mod cât de cât ordonat, să aibă notată osatura melodică a glasurilor bisericești, ceea ce în vechiul regat exista atât în Țara Românească, cât și în Moldova. Această cunoaștere a situației și a importanței acțiunii sale de tipărire a melosului bisericesc din vestul țării este foarte bine surprinsă în cuvintele: „prin această publicațiune totodată se și fixează

---

⁶ *Strana-Cântări bisericești puse pe note de Trifon Lugojan*, în *Biserica și Școala*, nr. 7, din 13-15 febr. 1905, pp. 55-57; nr. 35 din 26 aug. 1907, p. 6; nr. 17 din 27 apr. 1941, p. 4; nr. 2-3 din 11-18 ian 1948, pp. 16-17.

⁷ *Strana-Cântări bisericești puse pe note de Trifon Lugojan*, în *Biserica și Școala*, nr. 7, din 13-15 febr. 1905, p. 55.

⁸ *Ibidem*, p. 56.

melodiile bisericești salvându-se din primejdia transformărilor necompetente la care erau expuse transmițându-se numai prin auz din generație în generație”⁹.

Deci, în vremea aceea, Trifon Lugojan venea cu noutatea, cu un fel de aducere la zi a unei probleme rămase în urmă pe meleagurile noastre. Oarecum, am putea spune că venea cu un fel de modernitate pe care el încerca să o justifice și să o afirme atunci, poate și datorită studiilor sale din Leipzig, Germania. Această stare de fapt nu putea să treacă neobservată și nesubliniată în publicația Episcopiei, unde, referitor la acest merit al autorului, se spune: „în publicația domnului Lugojan vedem un moment de progres, o ușurare a învățaturii cântărilor bisericești, prin întrebuițarea mijloacelor moderne și în acest domeniu prin fixarea melodiilor pe note”¹⁰.

Deși văzută atunci ca „un moment de progres”, fixarea pe note liniare constituie și acum o problemă foarte actuală. Aprecierea lui Lugojan de către contemporanii săi pentru acest fapt și, bineînțeles, a aproape tuturor „strănarilor de astăzi” se pare că nu este suficientă pentru a justifica acest lucru în fața unor voci din cadrul învățământului muzical bisericesc actual. Nu putem să nu amintim faptul că Trifon Lugojan, fără a cunoaște profunzimea vechii notații, a ales folosul celei liniare, prefigurând astfel unele argumente pe care profesorul dr. Victor Giuleanu le va expune cu aproape 100 de ani mai târziu astfel: „privind semiografia muzicii bizantine moderne..., imperfecțiunile ei ce lasă loc interpretării echivoce mai ales în domeniul

---

⁹ *Ibidem*, p. 55.

¹⁰ *Ibidem*, p. 56.

ornamentelor melodice și chiar a unor structuri modale fundamentale..., constituie evident un obstacol în operațiunile de transcriere în semnele notației occidentale”¹¹.

Prin tipărirea cântărilor bisericești în acea perioadă, Trifon Lugojan nu pierde ocazia să își spună ideile, părerile și concepțiile despre cântările bisericești de atunci, a căror „neajunsuri le-a simțit în calitate de propunător de cântare bisericească la Institutul Teologic Ortodox din Arad”¹², dar care sunt afirmate cu modestie și o oarecare „smerenie” față de colegii profesori teologi și de conducerea eparhiei de atunci de la care aștepta un ajutor și o implicare mai activă. Această implicare și ajutor vor veni peste câțiva ani, atunci când Episcopul Ioan (Ignatie) Papp îl va solicita la o nouă ediție a glasurilor, de data aceasta culese direct din cântarea Preasfinției Sale.

Este semnificativ faptul că pr. dr. Vasile Stanciu, în studiul cucerniciei sale despre Trifon Lugojan, publicat în revista „Mitropolia Banatului”, a realizat armonios o imagine complexă a personalității și activității acestui apreciat ostenitor în viața muzicală bisericească din vestul țării.

Așadar, Trifon Lugojan rămâne compozitorul neobosit și inegalabil pe tărâmul muzicii bisericești din zona de vest a țării. Lucrările sale atât cele de strană, cât și cele corale, sunt și astăzi vii în mintea și conștiința cântărețului bisericii și, implicit, a dirijorului de cor. Melosul „lugojan” are menirea de a scoate la lumină originea

bizantină a muzicii bisericești din această zonă binecuvântată de Dumnezeu, cu influențele, desigur, primite și păstrate de-a lungul vremii, datorită împrejurărilor cu care vestul României s-a confruntat.

Atanasie Lipovan – dirijor și interpret al muzicii bisericești corale în vestul țării

S-a născut în 1 aprilie 1874, la Sânnicolau Mare, jud. Timiș, și a decedat în 27 aprilie 1947, la Timișoara. Pe tatăl său l-a chemat Ioan, iar pe mama sa Sofia. Urmează cursurile școlii confesionale ortodoxe din satul natal, iar gimnaziul în localitatea Sântana, apoi, cu sprijinul comunității din localitatea natală, din toamna anului 1888, cursurile Preparandiei din Arad. În anul 1894, Atanasie Lipovan se va căsători cu Paraschiva Iancuț din Toracul Mic. Vor avea doi copii: Ioan și Cornel. Din păcate, la numai 23 de ani, în anul 1901, soția sa Paraschiva moare, lăsând în sânul familiei multă durere și suferință. Se va recăsători din nou cu Maria Bugariu. Aceasta era învățătoare în Comloșul Mare și solistă a corului „Doina”. Vor avea împreună 6 copii. În toamna anului 1892¹³ este numit învățător provizoriu în Toracul Mic, iar după examenul de calificare (1894), învățător definitiv. În vara anului 1896 este numit învățător în Comloșul Mare, unde va prelua și conducerea corului din localitate. În toamna aceluiași an, 1896, Atanasie Lipovan este numit învățător în localitatea natală, Sânnicolaul Mare. Aici va fi numit dirijor al corului „Doina”, Atanasie Lipovan punându-și imediat amprenta asupra repertoriului acestuia, transformându-l din cor de bărbați în cor mixt. Va pune bazele primului cor exclusiv alcătuit din copii, din Sânnicolau

¹¹ Victor Giuleanu, *Melodica bizantină*, București, Editura Muzicală, 1981, p. 105.

¹² Trifon Lugojan, *Strana-Cântări bisericești*, Arad, 1905, p. 4.

¹³ Biserica și Școala (Arad), an XVI (1892), duminică 1/13 noiembrie, nr. 44, p. 352.

Mare, plastic denumit corul „Minune”. Fiind vorbitor al limbilor ebraică, germană, engleză, italiană, franceză și maghiară, Atanasie va înființa la 1907, tot în Sânnicolau Mare, corul meseriașilor, format din coriști de diferite naționalități¹⁴.

Iată ce scrie Ludovic Ciobanu, inspector școlar și dirijorul de mai târziu al aceluiași cor: „Cea dintâi înjghebare corală datează în localitate de prin 1860, tot din râvna unui învățător ... Corul Doina ... se impunea interesului public din anul 1902, pentru ca în 1906 și în anii următori să covârșească prin amploare. Dezvoltat în această formulă vitală, într-o noțiune complexă, religioasă și națională, așezământul coral din Sânicolaul Mare, animat de talentatul și pregătirea specială a maestrului Lipovan, constituie un mod valabil și permanent, chemarea dinamică și fascinatoare către un fel de viață nouă, ce abundă în resurse de tărie și creație superioară”.

Pentru Atanasie Lipovan, revenirea acasă, în familia comunității sătești natale, va fi momentul începerii unei extraordinare și rodnice activități de dirijor. Va fi prezent alături de corurile „Doina”, „Minune” și „Corul meseriașilor” la o multitudine de activități și festivități diverse, din țară și străinătate. În 1906, corul „Doina”¹⁵, la invitația Societății corale „Carmen” de la București, va participa la festivitățile prilejuite de împlinirea a 40 de ani de la urcarea pe tron a regelui Carol I, 25 de ani de la proclamarea Regatului și 1800 de ani

de la descălecarea împăratului Traian în Dacia. La București, corul „Doina” dirijat de Atanasie Lipovan a împărțit locul întâi cu vestitul cor lugojean dirijat de Ion Vidu. Ca recompensă, dirijorul Atanasie Lipovan și corul său au primit medalia de aur și diploma specială.

Împreună cu învățătorii și intelectualii români, în anul 1919 va înființa Reuniunea de cântări „Armonia”¹⁶. Corul „Armonia” va fi primul cor românesc format din intelectuali și, alături de dirijorul său Atanasie Lipovan, va rămâne reprezentativ pentru muzica autohtonă a vremii. Episcopul Ioan (Ignatie) Papp a stăruit ca acest cor să se organizeze pe baze de statute și să funcționeze ca și cor al Catedralei episcopale din Arad. De la înființarea sa, din 1919, corul „Armonia” a cântat la Catedrală și în bisericile din diferitele comune mai apropiate.

Începând cu data de 1 septembrie 1922, episcopul Ioan (Ignatie) Papp îl va numi pe Atanasie Lipovan profesor de cântare, muzică instrumentală și tipic la Școala Normală Greco-Ortodoxă „Dimitrie Țichindeal” (fosta Preparandia), Școala de cântăreți bisericești și la Institutul Teologic, mai târziu Academia Teologică din Arad. La Academia Teologică din Arad va preda cu consecvență la toți cei patru ani de studii universitare disciplinele: Muzică bisericească, Tipic și Muzică vocală (Cor).

La Arad, va dirija corurile Institutului Teologic și „Armonia” și va lua parte la toate momentele de sărbătoare din viața ecleziastică și culturală a eparhiei Aradului. În anul 1938, la vârsta de 64 de ani, Atanasie Lipovan s-a pensionat. După o activitate didactică și muzicală întinsă pe o

---

¹⁴ George Indrecan, *Compozitori de muzică religioasă de tradiție bizantină din Crișana și Banat (sfârșitul sec. XIX – prima jumătate a sec. XX)*, Oradea, 2015, p. 12.

¹⁵ *Ibidem*, p. 13.

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 14.

perioadă de 43 de ani, Atanasie Lipovan se va retrace la casa personală din satul Căprioara, comuna Săvârșin. Atanasie Lipovan, care avea o voce fermecătoare de bariton, din 1938 va funcționa la strună ca și cântăreț bisericesc la Catedrala Arhiepiscopală din Timișoara. La 27 aprilie 1947, la vârsta de 73 de ani, suferă un infarct, care îi va fi fatal.

Creația corală a lui Atanasie Lipovan cuprinde următoarele lucrări:

Cântări bisericești, Budapesta, 1906;

Colinde, 1910;

Răspunsuri liturgice și colinde pe 1-2 voci pentru uzul școlilor primare, Arad, 1912;

Cele opt glasuri, 1919;

Cântări bisericești – tropare, antifoane, cheruvice, irmoase, pricesne, 1927;

Cântări bisericești la înmormântare, 1936;

Cântări bisericești – Aghioase, canonul de plângere, Cele trei stări, Stihirile Paștilor, 1937.

Cântări bisericești – cheruvice, irmoase și pricesne, 1938;

Cântări bisericești de peste an în patru volume, 1944-1947.

În manuscris ne-au rămas și *Trei coruri mixte pe teme populare*.

Atanasie Lipovan a fost profesor de muzică și la Școala Confesională Română (1896-1913) și la Școala Civilă din Sănnicolau Mare (1912-1913). Între 1913 și 1919 a fost dirijorul corurilor românești din St. Louis și St. Paul Chicago și Philadelphia, (S.U.A.). Atanasie Lipovan a susținut concerte corale la Expoziția din București (1906), în Iugoslavia, Ungaria, S.U.A. Același Ludovic Ciobanu, urmaș al maestrului la

conducerea corului „Doina” din Sănnicolau Mare, afirma: „Învățătorul Lipovan la rândul său se situează în recunoașterea sentimentului general și obiectiv al obștei, pe pedestalul cuvenit celui mai reprezentativ fiu al pământului care i-a dat viață și talentul cu o dărnicie mare și profundă”.

Muzica corală bisericească rămâne, alături de cea omofonă, de strună, un pilon foarte important în dezvoltarea și înfrumusețarea cultului divin. Are menirea de a sensibiliza sufletele celor care o ascultă, totodată are rolul de a ridica nivelul slujbelor, acolo unde există o formație corală și se poate cânta armonic, polifonic. Respectând constant valorile sacre spirituale, muzica religioasă atât cea corală, cât și cea omofonă, propune două stări fundamentale¹⁷ ale omului în fața Creatorului: interioară – rugăciunea ca stare de regăsire a propriului eu în macrocosmosul raportat veșniciei și exterioară – lauda adusă lui Dumnezeu, o ofrandă marcată de optimism și credință. Atunci când vorbim despre stilul unui compozitor nu putem să-l excludem în afara epocii istorice din care acesta face parte. Începutul veacului al XX-lea a fost unul de înflorire atât pentru muzica bisericească omofonă, cât și pentru cea bisericească corală.

Stilul și contribuția se integrează perfect în eforturile muzicologice ecleziale de la începutul secolului al XX-lea, fiind asumate pe de-o parte rădăcinile (muzica bizantină) muzicii bisericești locale, iar pe de altă parte influențele muzicale ale popoarelor vecine, cu precădere muzica bisericească sârbească.

---

¹⁷ <http://www.coralanicolaelungu.ro>

Atanasie Lipovan rămâne un ilustru reprezentant al muzicii bisericești din vestul României, nu numai prin contribuțiile sale muzicale și interpretative, ci și prin modelul său de om, integrat în devenirea spirituală a vieții bisericești și a modului în care s-a transmis ethosul ortodox în această parte de țară.

Ioan Lipovan – profesor și promotor al muzicii bisericești corale din vestul țării

S-a născut la 2 noiembrie 1895 în comuna Toracul Mic. Este fiul marelui Atanasie Lipovan. Studiile muzicale le-a început la Preparandia din Arad, continuându-le la Cluj, la Academia de muzică, având profesori deosebiți la materiile de specialitate și anume:

Teorie și solfegiu – Augustin Bena;

Armonie – Ioan Scărlatescu;

Canto și dirijat coral – Gheorghe Dima;

Istoria muzicii – Ion Borgovan;

Pian – Liviu Tempea.

După terminarea studiilor, a profesat ca învățător suplinitor la școala din comuna Saravale, de lângă Sânnicolau Mare. Apoi, între 1919-1920, a fost profesor de muzică la Liceul militar din Târgu Mureș. Între anii 1923-1924 a activat ca profesor de muzică la Liceul Gheorghe Barițiu din Cluj, fiind totodată dirijor al corului Studenților Universitari „Crișana”. O perioadă însemnată de timp a fost profesor de muzică și vioară la școala normală de băieți din Arad (1924-1947). S-a remarcat ca dirijor al Societății corale „Armonia” din Arad (1927-1937), în același timp activând ca profesor de teorie și solfegiu la Conservatorul din Arad (1934-1936).

Pentru bogata sa activitate muzicală, fiind un corifeu al muzicii religioase arădene, Ioan Lipovan a fost distins cu Ordinul Coroana României. A fost un bun culegător de folclor din zona Banatului, manuscrisul său fiind predat la Institutul de Folclor din București.

Opera sa componistică se rezumă la câteva prelucrări de folclor, pricisne pentru cor mixt și bărbătesc și câteva coruri școlare pe voci egale.

Concluzii

Între Bisericile care au adoptat cultul și muzica bizantină este și Biserica Ortodoxă Română, unde creștinismul a pătruns, după cum se știe, din primele secole după Hristos. Noi suntem și ca popor și ca Biserică cei mai vechi în aceste ținuturi răsăritene ale Europei. Faptul acesta, ca și situarea geografică în imediata apropiere a Bizanțului, precum și multiplele legături economice, culturale și religioase cu Bizanțul, au făcut ca muzica bizantină nu numai să se transplanteze în Biserica străromânilor și apoi a românilor, ci să înregistreze un curs și o dezvoltare care dau dreptul României să aibă un cuvânt greu de spus în privința evoluției și cunoașterii muzicii bizantine din trecutul îndepărtat.

BIBLIOGRAFIE

Biserica și Școala (Arad), anul XVI (1892), duminică 1/13 noiembrie, nr. 44.

Buta, Mircea, *Cântările glasurilor bisericești la vecernie și esența lor intonațională în notațiile lui Trifon Lugojan*, Cluj-Napoca, 2004.

Giuleanu, Victor, *Melodica bizantină*, București, Editura Muzicală, 1981.

<http://www.coralanicolaelungu.ro>

Indreacan, George, *Compozitori de muzică religioasă de tradiție bizantină din Crișana și Banat (sfârșitul sec. XIX – prima jumătate a sec. XX)*, Oradea, 2015.

Lugojan, Trifon, *Strana – Cântări bisericești*, Arad, 1905.

„Strana – Cântări bisericești puse pe note de Trifon Lugojan”, în *Biserica și Școala* (Arad), nr. 7, 13-15 februarie 1905, pp. 55-57; nr. 35, 26 august 1907, p. 6; nr. 17, 27 aprilie 1941, p. 4; nr. 2-3, 11-18 ianuarie 1948, pp. 16-17.

AL. FLORIN ȚENE

ROLUL CLERULUI ÎN REALIZAREA MICII UNIRII A ȚĂRILOR ROMÂNE DE LA 1859 ȘI A ELABORĂRII LEGII PRESEI DIN TIMPUL DOMNIEI LUI GRIGORE ALEXANDRU GHICA

Clerul Bisericii Ortodoxe a avut un rol important în istoria poporului român, păstrându-și influența în mediul politic, inclusiv și imensul capital social. Cu secole în urmă exista o organizare mitropolitană: mitropolia Moldovei cu episcopiile sufragane de la Huși și Roman și mitropolia Ungrovlahiei cu episcopiile sufragane de la Argeș, Buzău și Râmnic. Pe lângă organizarea diecezană, se adăuga o mare varietate de mănăstiri și schituri, multe dintre ele închinare locurilor sfinte (Muntele Athos, Muntele Sinai) sau patriarhiilor orientale (Ierusalim, Alexandria și Antiohia). Mănăstirile închinare erau conduse în cele mai multe cazuri de egumeni greci, reminiscență a perioadei fanariote. Însă existau și clerici de origine română cu o bogată cultură. Mitropolia Ungrovlahiei a câștigat un mare prestigiu la nivelul lumii ortodoxe începând cu anul 1776, când prin decizia patriarhului ecumenic Sofronie al II-lea, titularul ei a primit titlul de locțiitor al tronului Caesareei Cappadociei. Astfel că evoluția bisericii din Moldova și Țara Românească a fost

influențată de factorul politic, deoarece clerul răspundea la unele comandamente de interes politic.

Urmare a înăbușirii revoluției de la 1848-1849, reprezentanții Rusiei și ai Imperiului Otoman au semnat în anul 1849 Convenția de la Balta Liman, prin care se reintroducea regimul regulamentar în cele două principate dunărene, acestea fiind Moldova și Țara Românească, cu unele modificări, dintre care cea mai importantă era cea potrivit căreia mandatul domnilor de la Iași și București era limitat la 7 ani. În aceste condiții, răspunzând la cerințele Convenției, au fost numiți Barbu Știrbei în Țara Românească și Grigore Alexandru Ghica în Moldova.

În Țara Românească, în prejma unirii, în rândul clericilor ortodocși a existat o relativă armonie, pe când în Moldova a existat o contradicție între mitropolia unionistă și guvernul antiunionist.

În perioada marelui eveniment din 1859, păstorea la București, în anii 1849-1875, mitropolitul Nifon Rusăilă iar la Iași, mitropolitul Sofronie Miclescu, în perioada 1851-1861. Dacă domnul Țării Românești a impus o politică mai conservatoare, domnul Moldovei s-a pliat unei orientări mai liberale, fapt ce a catalizat formarea unui puternic curent de opinie prounionist. În anul 1856, Grigore Alexandru Ghica a elaborat o lege a presei ce a permis apariția unor publicații precum „Steaua Dunării”, condusă de Mihail Kogălniceanu. Mai târziu, în anul 1862, Kogălniceanu va spune: „Unirea națiunea a făcut-o”. Ziua de 24 ianuarie se înscria pentru totdeauna în istoria patriei ca „Ziua renașterii naționale”, iar Kogălniceanu avea să afirme peste 18 ani, odată cu proclamarea independenței

statale, la 9 mai 1877: „Suntem independenți, suntem o națiune de sine stătătoare”. Un puternic focar prounionist în Moldova l-a constituit lavra mănăstirii Socola din Iași, unde exista și un seminar, unde a luat naștere un comitet al unirii, un rol capital avându-l frații Scriban: arhimandritul Neofit Scriban, profesor la seminarul de la Socola și Filaret Scriban, egumenul mănăstirii omonime și directorul seminarului. Mișcarea unionistă din Moldova era încurajată și sprijinită de autorități. Neofit Scriban publică o serie de articole consacrate problematicii unirii: „Unirea și neunirea principatelor”, „Foloasele unirii”, „Unirea românilor”. Frații Scriban au organizat la Socola, o serie de

adunări unioniste la care au participat, printre alții, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu și Vasile Alecsandri. Alecsandri este autorul vestitei „Hore a Unirii”, ale cărei versuri sunt un îndemn, dar și o profeție, având în vedere că au fost scrise cu ani de zile înainte de dubla alegere a lui Cuza, în Moldova și Țara Românească. În anul 1858, Vasile Alecsandri a fost propus drept candidat pentru ocuparea tronului principatului Moldovei. Totuși, a renunțat la candidatură în toamna lui 1858, în ciuda faptului că era unul dintre candidații care ar fi putut câștiga cu lejeritate, dat fiind prestigiul său.

Dacă ar fi continuat să candideze și ar fi fost ales, Alecsandri s-ar fi plasat, inclusiv în istorie, pe locul ocupat de către Alexandru Ioan Cuza. Marele poet, patriot și om politic l-a propus, însă, pe Costache Negri. După îndelungi dezbateri, cel ales ca domn al Moldovei, în adunarea electivă, a fost Alexandru Ioan Cuza. O alegere în unanimitate!

Se poate afirma că programul luptei pentru unire din Moldova s-a conturat la Socola.

Atitudinea mitropolitului Sofronie față de unire a fost la început una șovăielnică. Acest fapt s-a datorat credinței că în cazul unei virtuale uniri cu Țara Românească, mitropolia Moldovei va fi retrogradată la rangul unei simple episcopii. După o discuție cu Victor Place, consulul Franței la Iași, care l-a asigurat pe Sofronie că acest lucru nu se va întâmpla, mitropolitul Moldovei a devenit unul dintre cei mai fermi și deciziși susținători ai unirii. Acesta avea o îndelungată experiență pastorală, între 1826-1851 fiind episcop de Huși.

În anul 1856, când a avut loc și sfârșitul războiului Crimeii, mandatul domnilor instalați în urma Convenției de la Balta Liman a expirat, astfel că în cele două principate, au fost puși caimacami (locțiitori de domni): Alexandru Ghica în Țara Românească și Teodor Balș în Moldova. Ambii s-au dovedit a fi potrivnici unirii, instaurând regimuri conservatoare, dar mișcarea unionistă a fost persecutată într-un grad mai mare în Moldova.

Cel mai mare dușman al caimacamului Teodor Balș a fost mitropolitul Sofronie. Clerul din Moldova a fost supus imixtiunii guvernului spre a fi folosit contra unirii. Mitropolitul Sofronie a fost invitat de autorități și de episcopul de Huși, Meletie, antiunionist fervent, să semneze un act de mulțumire adresat Porții pentru desemnarea lui Balș. În schimbul acestui gest, nepotul mitropolitului Sofronie, Calinic Miclescu, egumenul mănăstirii Slatina, urma să fie numit episcop de Roman. Ambii ierarhi au refuzat cu demnitate oferta autorităților. Teodor Balș nu a iertat gestul celor doi și a trecut la represalii, trimițând în mănăstiri și biserici, oameni ai guvernului pentru a pregăti o revoltă împotriva mitropolitului, iar egumenul Slatinei a fost scos afară din mănăstire din ordinul prefectului de Fălticeni, pe motiv că a încercat să tulbure liniștea norodului, prin atitudinea sa unionistă.

În Țara Românească, regimul lui Alexandru Ghica a fost ceva mai permisiv, toți marii ierarhi, mitropolitul Nifon și episcopii Clement de Argeș, Filotei de Buzău și Calinic de Râmnic s-au pronunțat pentru unire. Conform stipulațiilor prevăzute de Tratatul de pace de la Paris (1856) în Țara Românească și Moldova urmau să fie

convocate Adunări ad-hoc prin care românii să fie întrebați în legătură cu viitorul lor. Acestea urmau să fie conduse de cei doi mitropoliți. Din ele urmau să facă parte și reprezentanți ai clerului, episcopii, iar egumenii mănăstirilor neînchinat și închinat urmau să aleagă doi deputați clerici și doi laici, în timp ce preoții din fiecare eparhie trebuiau să aleagă un deputat.

În ianuarie 1857, a fost emis firmanul sultanal de convocare a Adunărilor ad-hoc. În acest moment a izbucnit un nou conflict între caimacamul Balș și mitropolitul Sofronie, în legătură cu situația bisericii din cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad) retrocedate Moldovei, în baza tratatului de pace de la Paris din 1856. La 10 februarie 1857, Sofronie decide alcătuirea unui Consistoriu separat pentru cele 3 județe conduse de Filaret Scriban. Caimacamul dorea să pună biserica din sudul Basarabiei sub oblăduirea episcopului Meletie de Huși, care era antiunionist, pe care Balș îl dorea mitropolit al Moldovei în locul lui Sofronie.

În acest scop, caimacamul l-a numit în guvern pe fratele episcopului de Huși, Nicolae Istrati. Fin observator al vieții politice din Iași, consulul Franței, Victor Place îi scria la 12 februarie 1857, ministrului de externe, contele Walewski, despre ingerințele lui Balș în viața bisericii, despre campania acestuia contra mitropolitului și chestiunea bisericii din sudul Basarabiei. Conflictul caimacam / mitropolit a fost oprit brusc la 17 februarie 1857 prin decesul lui Teodor Balș

Noul caimacam, Nicolae Vogoride, a fost un continuator zelos al politicii antiunioniste a predecesorului său, una

dintre țintele sale fiind mitropolitul Sofronie. La 20 martie 1857, Vogoride a ordonat ca sudul Basarabiei să fie alipit episcopiei de Huși. Mitropolitul Sofronie a protestat vehement contra acestei decizii, printr-o scrisoare din de 22 martie, unde afirmă că această chestiune este de competența exclusivă a Bisericii. La 26 martie 1857, Sofronie a emis actul de organizare al Consistoriului pentru Biserica din sudul Basarabiei, condus de arhimandritul Filaret Scriban, care a rămas în această funcție până în mai 1857.

La 31 iulie 1857, moare un partizan fervent al partidei antiunioniste, episcopul Meletie de Huși.

Sofronie a câștigat o primă bătălie cu Vogoride, care nu a renunțat pornind o campanie de defăimare a bătrânului mitropolit. Astfel, caimacamul a cerut destituirea lui Sofronie la Constantinopol, iar pe plan intern și-a folosit toată influența pentru a-l îndepărta pe el și pe clericii uniuniști din Adunarea ad-hoc a Moldovei. În acest sens, cu prilejul alcătuirii listelor electorale, Vogoride i-a cerut imperativ mitropolitului să îi excludă pe frații Scriban, să îi convingă pe preoți să adopte o atitudine antiunionistă, în caz contrar, nepotul său, Calinic Miclescu, își va pierde postul de egumen al Slatinei. Campania lui Vogoride contra mitropolitului avea girul reprezentanților Angliei, Imperiului Habsburgic și Imperiului Otoman.

Caimacamul a elaborat un plan prin care și-a propus să grăbească desfășurarea alegerilor din Moldova cu scopul obținerii unui rezultat antiunionist.

Sofronie a alcătuit corect listele clerului, dar i-au fost retrimise de către guvern cu recomandarea de a-i elimina pe

călugări, măsură îndreptată în mod fățiș contra fraților Scriban. Mitropolitul a refuzat categoric. Tot în legătură cu alcătuirea listelor electorale, s-a iscat o nouă dispută între guvern și mitropolie. De data aceasta, era vorba despre mănăstirile închinat. Guvernul dorea excluderea din listă a egumenilor acestora, în timp ce mitropolitul Sofronie dorea păstrarea lor deoarece, potrivit stipulațiilor firmanului sultanal, aceștia urmau să aleagă doi deputați pământeni în Adunarea ad-hoc, având același statut cu cel al mănăstirilor neînchinat.

La 24 martie 1857, Sofronie a emis o circulară către toate mănăstirile potrivit căreia, în termen de 20 de zile, fiecare egumen trebuia să se prezinte la mitropolie pentru a se înscrie pe lista electorală. La acel moment erau în Moldova 38 de mănăstiri închinat și 12 mănăstiri neînchinat. Egumenii greci au trimis la 28 martie 1857, o scrisoare mitropolitului Sofronie, scuzându-se că nu pot veni la Iași pentru că nu au aprobarea ierarhilor de care aparțin. Interesant este faptul că poziția lor pare de dinainte stabilită dacă ne uităm la datele celor două acte: scrisoare mitropolitului din 24 martie și actul egumenilor din 28 martie. În această problemă, Sofronie a fost de neclintit, dispunând ca și egumenii greci să fie pe lista electorală.

Presiunile guvernului asupra clerului mirean și mănăstiresc și atitudinea egumenilor greci l-au determinat pe Sofronie să îl trimită pe arhimandritul Neofit Scriban la București pentru a prezenta în fața Comisiei Europene, situația din Moldova. Ca urmare a plângerii clerului moldav, în aprilie 1857, reprezentantul

Franței, Talleyrand, reprezentantul Sardiniei, Benzi, și reprezentantul Angliei, Henry Bulwer, fac o vizită la Iași, unde constată ample mișcări unioniste și merg la mănăstirea Socola, unde au loc convorbiri cu arhimandritul Filaret Scriban, directorul seminarului. La 10 aprilie 1857, mitropolitul a primit o amplă scrisoare de felicitare din partea partidei unioniste din Moldova, care l-a încurajat să persiste în atitudinea unionistă și să reziste presiunilor guvernului. Urmarea vizitei reprezentanților marilor puteri la Iași, a fost schimbarea ministrului de interne din guvern, Costin Catargiu, omul lui Vogoride, cu Vasile Ghica.

Paralel cu acțiunile pe plan intern contra mitropolitului, caimacamul decide să acționeze și în exterior, făcând demersuri la Constantinopol pentru acuzarea, defăimarea și chiar demiterea sa. Vogoride era susținut de reprezentantul Austriei la Iași, Gödel-Lannoy, care, în aprilie 1857, într-o scrisoare adresată ministrului de externe de la Viena, opina că este foarte important ca mitropolitul să nu mai fie de partea unioniștilor și propunea represalii morale contra lui Sofronie.

Ca urmare a demersurilor lui Vogoride la Constantinopol, la 19 aprilie 1857, patriarhul ecumenic, Chiril al VII-lea, îi trimite o epistolă mitropolitului Sofronie în care vorbește de o conduită nedemnă și incompatibilă cu înalta funcție bisericească pe care o deține, îi recomandă ca biserica din Moldova să sprijine guvernul local, îl sfătuiește să renunțe la atitudinea de până atunci, în caz contrar se vor lua măsuri mult mai energice. Sofronie a răspuns la sfârșitul lunii aprilie, tot printr-o scrisoare în care respinge acuzațiile formulate la adresa sa, afirmând că dacă a greșit cu ceva el, trebuie

să fie judecat la Iași și nicidecum la Constantinopol. La insistențele lui Vogoride, se cunoaște faptul că patriarhul ecumenic a dorit să-l schimbe pe mitropolitul Moldovei, dar acest fapt nu s-a mai produs datorită intervenției reprezentantului Franței la Constantinopol, care s-a opus. Disputa în jurul schimbării mitropolitului a afectat și tabăra antiunionistă, hatmanul Alexandru Mavrocordat, deși antiunionist convins, s-a declarat contra destituirii lui Sofronie, afirmând că s-a mers prea departe.

Eșecul demersului la Constantinopol l-a determinat pe Vogoride să se concentreze pe plan intern, atacând din nou Biserica, ținta fiind acum frații Scriban. Pe arhimandritul Filaret Scriban, director al seminarului de la Socola și egumenul mănăstirii omonime, l-a destituit din aceste posturi, iar pe arhimandritul Neofit l-a eliminat de pe lista clericilor din Iași. Pentru ca această măsură să aibă valoare, era necesar acordul mitropolitului Sofronie, astfel că la curtea sa din Iași au venit, pe rând, ministrul cultelor, Alexandru Sturdza Bârlădeanu, ministrul de interne, Vasile Ghica și chiar Vogoride în persoană, cerând înlăturarea lui Filaret Scriban. Sofronie a refuzat categoric, susținând că nu sunt motive.

La 19 mai 1857, mitropolitul Sofronie a scris o scrisoare Comisiei Europene de la București, în care îl acuza pe Vogoride că a răstălmăcit firmanul de convocare a alegerilor, interzicându-le călugărilor să participe, măsură îndreptată contra fraților Scriban. Mitropolitul făcea cunoscută acțiunea guvernului moldav contra sa de la Constantinopol, persecuția nepotului său, Calinic Miclescu, și destituirea nelegală a lui Filaret Scriban de la mănăstirea Socola.

Cu toate acestea, la 20 mai 1857, Sofronie primește o scrisoare oficială din partea guvernului prin care era înștiințat că Filaret Scriban a fost demis și înlocuit cu Vladimir Suhopan. Peste două zile, mitropolitul răspunde și condamnă amestecul statului în treburile interne ale Bisericii și îi poruncește clericului Vladimir Suhopan să rămână în mănăstirea sa, la Doljești. Acesta a ascultat porunca mitropolitană, iar Filaret Scriban a rămas în continuare la Socola.

Fiind învins de fiecare dată pe toate fronturile, lui Nicolae Vogoride nu i-a mai rămas altceva să facă decât să falsifice alegerile, pe care le-a stabilit pentru luna iulie. Într-o nouă epistolă adresată Comisiei Europene de la București la 18 iunie 1857, mitropolitul Sofronie informa diplomații străini despre prigoana la care este supus de guvern, despre modalitatea oneroasă de alcătuire a listelor electorale, prin eliminarea călugărilor și a egumenilor mănăstirilor închinată. Ierarhul prezintă în detaliu cazurile Filaret și Neofit Scriban și afirmă că de pe listele electorale publicate de guvern au fost eliminați foarte mulți partizani ai unirii.

Partida națională din Moldova, în frunte cu mitropolitul Sofronie, a decis boicotarea alegerilor din iulie 1857. Clerul a subscris la decizia luată de mitropolit: la Iași, din 142 de preoți înscriși pe liste, au votat 3, la Roman din 25, au votat 4, iar la Huși, din 28, au votat 9. În semn de protest față de organizarea și falsificarea alegerilor, pârcălabul (prefectul) județului Covurlui, colonelul Alexandru Ioan Cuza demisionează (iulie 1857).

Situația din Moldova a avut reverberații la nivel european, la 23 iulie

1857 Franța, Prusia, Rusia și Regatul Piemont Sardinia rup relațiile cu Imperiul otoman.

La 9 august 1857, are loc întâlnirea de la Osborne dintre împăratul francez, Napoleon al III-lea, și regina Victoria a Marii Britanii, în urma căreia alegerile falsificate din Moldova au fost anulate. În ziua următoare (10 august 1857), sub presiunea Europei, Poarta decide anularea alegerilor din Moldova. Noua zi a alegerilor pentru cler a fost fixată la 29 august, fiind aleși frații Scriban și egumenul Slatinei, Calinic Miclescu, arhimandritul Melchisedec, reprezentantul preoților din eparhia de Huși și Dimitrie Matcaș, reprezentantul clerului din eparhia de Roman. Membrii de drept au fost mitropolitul Sofronie, episcopii Nectarie de Roman și Ghenadie de Huși.

În Țara Românească, reprezentanții clerului din Adunarea ad-hoc de la București au fost: membrii aleși (arhimandritul Atanasie de Sadova, arhimandritul Hieronim de Bistrița olteană, protopopii Iancu de București, Vasile de Buzău, Constantin de Argeș și Constantin de Râmnic), membrii de drept mitropolitul Nifon și episcopii Filotei de Buzău, Clement de Argeș și Calinic de Râmnic.

La 22 septembrie, a avut loc deschiderea oficială a Adunării ad-hoc a Moldovei, prezidată de mitropolitul Sofronie. În discursul inaugural, înaltul ierarh spunea: „moldo-românii de astăzi sunt toți totuna, ei au o origine, un sânge, o patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu. Să ne silim dară ca totdeauna să fim așa ca să fim vii și ca să învieze întru noi iubita noastră patrie. Să ne întrecem numai prin lucrarea virtuților”.

Mitropolitului din Ungrovlahiei, Nifon Rusăilă, a deschis Adunarea ad-hoc a Țării Românești cu următoarele cuvinte: „Priviți-vă, domnilor, și veți vedea că toți sunteți români: aceleași simțăminte ne leagă, același sânge ne unește. Toți avem o patrie înainte. Lăsați, domnilor, să citească viitorimea, cu mândrie și fericire, numele dumneavoastră în istoria neamului”.

În ședința din 7 octombrie, Adunarea ad-hoc a Moldovei a votat unirea cu Țara Românească, episcopul Nectarie de Roman fiind împotrivă. În ședința adunării din 4 noiembrie, s-a exprimat dorința ca Biserica Ortodoxă să fie recunoscută ca neatârnată și să creeze o autoritate sinodală centrală.

Pe baza celor decise în Adunările ad-hoc din Moldova și Țara Românească și conform înțelegerii anglo-franceze de la Osborne, în anul 1858, marile puteri au adoptat Convenția de Paris, care a propus o unire formală a Principatelor dunărene.

În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) a existat o preocupare pentru scoaterea Bisericii din România de sub autoritatea patriarhiei ecumenice. Principalele demersuri ale acestui deziderat au fost:

– la 3 decembrie 1864, a fost dat un decret organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale-scopul acestei legi a fost unificarea celor două mitropolii (prima legiferare oficială a autocefaliei);

– la 11 ianuarie 1865, mitropolitul Ungrovlahiei primește titlul de mitropolit primat.

În 1864, prin decret domnesc, a fost creată episcopia Dunării de Jos cu sediul la Ismail, unde Cuza l-a numit pe arhimandritul Melchisedec Ștefănescu.

Cu toate aceste gesturi de frondă la adresa patriarhiei ecumenice, Cuza a fost uns de patriarhul ecumenic Sofronie al III-lea, la 12 iunie 1864, în catedrala patriarhală din Constantinopol. Despre acest moment, aflăm informații dintr-o relatare a ambasadorului Imperiului Habsburgic la Constantinopol, Anton von Prokesch-Osten, care, la 13 iunie 1864, relatează: „Prințul s-a transportat apoi la biserica patriarhală, unde patriarhul, cu mare ceremonie, l-a uns, după vechiul obicei îndătinat pentru principii Moldovei și ai Țării Românești”.

După înlăturarea lui Cuza, în Moldova a avut loc la 3 aprilie 1866, așa-numita mișcare separatistă de la Iași, în care un rol important l-a jucat mitropolitul Calinic Miclescu, prințul Constantin Moruzzi, Nunuță Rossetti-Roznoveanu, Teodor Boldur-Lățescu.

În dimineața zilei de 3 aprilie 1866, în curtea Mitropoliei și a Palatului Roznovanu, aflat peste drum, se adunase o mulțime de ieșeni, înarmați cu ciomege și arme, ridicați din mahalale de Teodor Boldur-Lățescu. La Palatul Roznovanu, Mitropolitul Calinic a binecuvântat mulțimea și a semnat declarația separatistă. Apoi, Calinic, cu crucea în mână, s-a pus în fruntea răsculașilor, îndemnându-i spre Palat, unde se afla locotenentul domnesc, Lascăr Catargiu, venit cu o zi înainte în capitala moldavă, pentru a zădărnici complotul separatist.

Armata a fost chemată să intervină, mulțimea antiunioniștilor fiind respinsă pe Ulița Mare, spre Mitropolie și Palatul Roznovanu.

Din Palat s-au tras câteva focuri de armă, iar trupa care venise să restabilească

ordinea a fost atacată cu pietre și crengi rupte de prin copacii de pe străzi... După ce s-au tras câteva focuri de avertisment și generalul Davilla a încercat să pacifice mulțimea care l-a întâmpinat cu pietre și gloanțe, trupa a tras în plin pentru a împrăștia răzvrățiții, înregistrându-se 16 morți și peste 30 de răniți în rândul soldaților și peste 100 de morți și răniți dintre răzvrățiți. Baricada din fața reședinței Roznovanu a fost dărâmată, soldații l-au arestat pe Nunuță Roznovanu.

Calinic Miclescu se alege cu o rană, fiind ajutat de diaconul Ioan Creangă (viitorul mare scriitor și clasic al literaturii române) care, împreună cu colegul său, Ienăchescu, îl ascund în pivnița unei case din apropiere, salvându-i astfel viața. Pe 3 aprilie 1866, la șapte ani de la Mica Unire de la 1859, o armată muntenească ataca o mulțime ieșeană, ce milita pentru desprinderea de Muntenia și numirea lui Nicolae Rosetti-Roznovanu ca domn. Răzmerița era condusă de Calinic Miclescu, viitor Mitropolit. Acesta era împușcat și, mai mult mor decât viu, era găsit de Ion Creangă, cel care-l culegea de pe stradă și îl ascundea în pivniță, într-o cârciumă, la „La Anghel”.

Printre cei care au participat la revolta de la Iași s-a numărat și cunoscutul scriitor Ion Creangă. De altfel, acesta era un separaționist convins. Îi ura pe munteni și visa la o Moldovă independentă. „O proastă opinie despre munteni este vădită în corespondența lui Creangă. Diaconul, ca om de la munte, are silă de tot ce nu e moldovenesc și iubire de regiune”, scria George Călinescu, în volumul „Viața lui Ion Creangă”. De altfel, diaconul Creangă era un cunoscut anti-semit. Îi ura pe străini. „Toată

viața lui i-a urât pe jidani, greci, pe nemți... era împotriva tuturor străinilor”, scria Grigore Ion Alexandrescu, primul său biograf. Participarea la mișcare separaționistă l-a costat pe Creangă. A fost ostracizat și a ajuns să fie dat și afară din învățământ.

Mitropolitul, travestit cu caftan evreiesc, s-a întâlnit în taină cu Titu Maiorescu, care l-a convins să se predea. A fost dus la Mănăstirea Sf. Spiridon, iar apartamentul de la Mitropolie i-a fost sigilat. Ulterior, Calinic a fost iertat de Carol I și devine mitropolit primat (1875-1886). Probabil Unirea nici nu ar fi avut loc, dacă nu ar fi existat un concurs de împrejurări prin care eforturile separaționistilor moldoveni nu ar fi fost zădărnice.

De exemplu, Nicolae Vogoride, un separaționist de marcă, s-a pretat până la falsificare alegerilor. Conform rezultatelor falsificate ale alegerilor, situația era clară în Moldova: locuitorii Principatului nu doreau unirea cu Muntenia. A intervenit însă, culmea, soția lui Nicolae Vogoride. Se numea Cocuța și era o unionistă ferventă, amenințându-și soțul chiar cu separarea dacă acesta nu susținea cauza Unirii Principatelor. Aceeași Cocuța a reușit să pună mână pe corespondența pe care o purta Vogoride cu Austria și Imperiul Otoman, predând-o în secret Franței. Această corespondență a fost publicată la Paris, iar falsificare alegerilor dată în vileag. A fost cea mai grea lovitură dată separatiștilor, iar prin relansarea partidului unionist și înlocuirea unor funcționari la presiunea Marilor Puteri, Alexandru Ioan Cuza a fost ales domn în ambele principate.

„În mss. 2263, f. 44 r, Eminescu vorbește de două societăți „a tuturor românilor, veniți în țară”: Carpații și Balcanii. Prima, știm că s-a înființat la 24 ianuarie, zi nu întâmplător aleasă, 1882. Dar Eminescu voia una și mai cuprinzătoare, de tip francmasonic, cu numele lui Matei Basarab, ultimul nume de domnitor pronunțat de el înainte de moarte, cu care s-a și identificat: «O organizare între Români asemenea societății francmasonilor și lezuiților – ca a bisericii catolice. Pretutindenea oameni omenoși, care să ție registru de tot sufletul românesc. Cel slab trebuie încurajat și laudat pentru ca să devie bun; trebuie trezită deșteptăciunea lui, decorat la nevoie; trezite mii de speranțe în el, în caz de enormă nevoie ajutat chiar. Să se simtă că Soc. Matei Basarab reprezintă o putere enormă».”

Ținta, explică profesorul Theodor Codreanu în lucrarea „Eminescu – drama sacrificării”: unirea tuturor românilor în hotarele „Daciei Mari” și „Emanciparea economică și intelectuală a întregului popor românesc”.

În concluzie se poate afirma că biserica ortodoxă ca instituție și clerul a contribuit decisiv la realizarea micii uniri de la 1859, chiar dacă au existat și anumite voci clericale, minore, care s-au opus acesteia.

**LITERATURĂ.
PROZĂ. POEZIE.
CRITICĂ ȘI ISTORIE
LITERARĂ**

GHEORGHE SCHWARTZ

PROZA DE SÂMBĂȚĂ

Procesul Goldstein versus Republica Umanistă Vandana este pe rolul Curții Internaționale

Maiorul în rezervă Avram Goldstein, fost coleg la o înaltă academie militară cu Generalul Doctor Albert Bumba, Președintele Republicii Umaniste Vandana, este una și aceeași persoană care, intrând în viața civilă, a preluat afacerea familiei, nu alta decât celebrul concern RGFD.

Notă biografică: Rodul muncii ingenioase a patru generații, RGFD a devenit dintr-un simplu atelier de reparat mici ambarcațiuni, un colos mondial al șantierelor navale. Despre Samuel Goldstein, un semianalfabet, străbunicul lui Avram, se spunea că nu s-a dat înapoi nici de la crimă pentru a-și urmări scopurile. De altfel, a și fost pus sub acuzare de două ori, însă achitat de fiecare dată. Bunicul, Arthur Goldstein, a urmat diferite școli și a dus întreaga afacere la nivelul unui brand internațional. Bunicul Arthur a avut trei fii. Din păcate, cel mai mare a studiat la Cambridge și Oxford, era pasionat de muzica lui Mozart și de pictura cubistă. A achiziționat numeroase pânze extrem de valoroase și de scumpe și s-a dovedit total inapt pentru a conduce trustul. Al doilea fiu a murit pe câmpul de luptă în primul război mondial, iar mezinul a devenit celebru în jocul de bridge, nu și în management. Așa

că marea afacere a fost preluată de nepotul de frate al lui Arthur, Gady. Gady Goldstein a fost tatăl lui Samuel.

Samuel Goldstein l-a rugat pe fostul său coleg de la înalta academie militară să-i ofere prilejul de a vizita Republica Umanistă Vandana. Urmare a acestei vizite, Samuel Goldstein a tipărit un ghid turistic cu fotografiile ale frumuseților uluitoare și atât de puțin cunoscute ale minunatei țări. După care a difuzat mii de exemplare în ediții de lux peste tot în lume. Cel mai mirat de efortul financiar a lui Samuel Goldstein a fost Generalul Doctor Albert Bumba: Președintele era conștient că, în perioada aceea, țara sa nu era capabilă să ofere nici cele mai modeste condiții unui turism organizat: pe de o parte, nu exista personal disponibil, mai toată forța de muncă validă fiind plecată, pe de altă parte, locațiile erau într-o avansată stare de degradare (cu excepția celor opt vile de protocol), iar drumurile au devenit mai degrabă impracticabile, mai ales după intemperii. Și, atunci, de ce?

L-a lămurit Samuel Goldstein, fostul său coleg de la înalta academie militară. Mai înainte, a ridicat un uriaș șantier naval, cu tot ce presupune acesta (clădiri, surse de energie, șosele etc.). Și asta în numai patru luni. „Un asemenea mastodont în mijlocul câmpiei?!?!”, Republica Umanistă Vandana neavând ieșire la mare. Pe urmă, printr-un parteneriat public-privat a săpat un canal lung de 183,6 kilometri până pe litoral. (Vandanii n-au trebuit să contribuie cu fonduri, partea provenită de la buget era de la statul vecin pe unde trecea canalul în drum spre mare.) În doar paisprezece luni de la înfigerea primului țăruș, RGFD a început să producă și în Republica Umanistă

Vandana. (Ca un omagiu, primul vapor, un petrolier, a fost botezat într-un cadru solemn, „Vandana”).

Urmarea a fost că numeroși muncitori s-au întors să lucreze acasă pentru retribuții nu mai mari, dar nici mai mici decât în străinătate. În schimb, erau cu familiile lor, în casele lor, nu trebuiau să plătească o parte însemnată din salarii pentru chirie. Revenit în Republica Umanistă Vandana, la doar doi ani după ce a publicat primul reportaj, jurnalistul olandez n-a mai recunoscut țara. Pe lângă RGFD, s-au reînființat pe orizontală și alte oportunități. Țara era în decurs de revenire.

Din păcate, prea sigur pe el și după ce a băut un pahar în plus, bossul, Samuel Goldstein, a ajuns să se certe la o serată cu Președintele General Doctor Albert Bumba. Două zile mai târziu, armata a intrat în filiala RGDF și a naționalizat-o. Bossul, Samuel Goldstein a reușit să dispară la Viena.

Procesul Goldstein versus Republica Umanistă Vandana este pe rolul Curții Internaționale. În Republica Umanistă Vandana, fostul sediu al RGDF a fost transformat în cazarma Diviziei a IV-a Infanterie.

Noul regim General Doctor Albert Bumba.

În urma înțeleptelor decizii luate de Marile Puteri, piața muncii s-a deschis pentru vandani. Aceștia au plecat valuri-valuri să lucreze în străinătate, chiar dacă retribuțiile lor erau cu cel puțin 60% mai mici decât cele ale cetățenilor statelor gazdă. Dar chiar și așa, șansa de a ieși din marasm era privită cu multă recunoștință.

Pe plan intern, lucrurile s-au schimbat repede în Republica Umanistă Vandana. Pe de o parte, populația rămasă acasă a scăzut

drastic, practic doar la bătrâni și copii. (Regimul Doctor Alfred Zumba nu permitea decât plecarea acelor cetățeni care lăsau pe loc rude de gradul I. Ca să nu se stingă legătura sacră cu glia strămoșească, lăuda măsura presa vandana, ca să poată menține controlul prin acești „ostatici” asupra celor plecați, țipau organizațiile pentru drepturile omului. Marile Puteri n-au comentat în nici un fel acest subiect.) Drept urmare, copiii rămași doar sub autoritatea bătrânilor au devenit tot mai sălbatici, chiar dacă regimul avea grijă de ei, făcându-le un program organizat pentru întreaga zi. Rezultatul a fost că toți tinerii între opt și optsprezece ani au fost strânși în noile așa-zise „școli integrale”, adică instituții de învățământ dotate cu internate în regim de cazarmă. Decret pus în aplicare cu multă greutate, în principal datorită faptului că toți acești copii trebuiau hrăniți, iar alimentele constituiau în perioada aceea cea mai mare problemă în Republica Umanistă Vandana. (Cât au stat fiecare cu bunicii săi, se descurcau cum puteau, statul neluându-și nici o obligație de a le asigura hrana zilnică.) Pe de altă parte, localitățile nu mai erau populate decât de bătrâni, de infirmi și de oamenii administrației. Dar și aceștia din urmă erau puțini, marea lor majoritate dându-și demisia pentru a pleca spre a face orice în străinătate pentru salarii mai bune. Așa că bărbații care mai puteau fi văzuți pe străzile pustii nu erau, în marea lor majoritate, decât lucrătorii serviciilor secrete. (Care, astfel, nu mai erau nici măcar atât de secrete ca înainte.) Dar date fiind noile condiții, s-a hotărât disponibilizarea unei părți semnificative și din acest sector. Ceea ce a dus la nemulțumirea unor oameni ajunși brusc fără importantele privilegii cu

care s-au obișnuit. Până când, la 4 iunie, generalul Doctor Albert Bumba a organizat un puci soldat cu răsturnarea „regimului criminal al doctorului Alfred Zumba”.

Noul șef al statului s-a bucurat de încrederea populației și, după doar câteva zile, rând pe rând, a fost recunoscut și internațional, inclusiv de către Marile Puteri. În interiorul țării, Generalul Doctor Albert Bumba a fost aclamat spontan de către bătrânii și de către invalizii rămași în țară, precum și în mod organizat în așazisele „școli integrale”.

Sub regimul General Doctor Albert Bumba, situația economică a dat semne de redresare, datorită banilor trimiși acasă de cei ce lucrau în străinătate. Cei ce lucrau în străinătate, adică aproape toată populație activă. Așa că bărbații care mai puteau fi văzuți pe străzile pustii nu erau, în marea lor majoritate, decât lucrătorii serviciilor secrete. Care, astfel, nu mai erau nici măcar atât de secrete ca înainte.

Una dintre măsurile binevenite ale noului șef de stat a fost aceea ca toți cetățenii plecați la muncă în străinătate să fie obligați să revină în țară o dată la șase luni „pentru a-și reînnoi cărțile de identitate”. Cine nu se supunea, puneă în mare primejdie viața rudelor de gradul I rămase acasă. În felul acesta, vandanii aveau prilejul de a-și dovedi cu prisosință spiritul patriotic, se menționa în decret.

Un reporter din Olanda a descris astfel viața din Republica Umanistă Vandana: „În țara asta trăiești tot timpul un sentiment straniu. Poate din cauza pustiului de pe străzi și bulevarde, încât ai avea impresia că te plimbi în localități de multă vreme părăsite în urma cine știe cărui cataclism. Însă sentimentul acesta este și

mai apăsător întrucât simți tot timpul că nu ești singur, lucru ce nu te liniștește fiindcă nu știi de către cine și din ce parte ești privit.”

Desigur, situația descrisă de către olandez este istorie: între timp, pe toate străzile din Republica Umanistă Vandana au fost instalate difuzoare care transmit, zi și noapte, frumoasele melodii populare vandane.

ROMULUS BUCUR

BUNICA AVEA

bunica avea un ghețar un soi de
seif fără cifru prin partea de sus
puneai blocuri de gheață
aduse cu căruța & vândute pe stradă
iar jos era un robinet prin care ieșea
apa după topirea gheții

a ajuns la ai mei
maică-mea îl pusese
pe culoarul de la intrare ținea
ghivece de flori deasupra
ghivece goale
înăuntru

nu mai insist asupra istoriei familiale
a frigiderelor și nici a proviziilor
făcute în idee
că nu se știe niciodată

oricum niciodată nu
m-am uitat la termenul de valabilitate
al alimentelor de acolo
mai mult
rar m-a lăsat inima să arunc ceva
chiar expirat
(și pentru asta am avut multe de auzit)

cam tot așa și cu dragostea e pusă bine
la rece în frigider
sau ghețar
se scurge prin robinet ajunge de-a dreptul

la containerul de gunoi
săptămâna viitoare
sau peste două săptămâni oricum
pot să-mi iau una proaspătă
la promoția de toamnă
sau de orice alt sezon

NEVASTĂ-MEA, MUZA

poetul & muza lui e un stereotip
sau un titlu de tablou celebru
care îl ilustrează
el ține într-o mână
pana în cealaltă hârtia ea ridică mâna
să-l binecuvânteze au făcut
un pod unindu-și mâinile
dragostea

s-a dus la vale pe sub el
o altă iubită devenită muză
s-a speriat de el a fugit
în america la bătrânețe a aflat
că el ajunsese un mare poet
că marele lui poem era despre ea

*les souvenirs sont cors de chasse
dont meurt le bruit parmi le vent*

mai bine
ar fi zis
dacă mă măritam cu el
unde ar fi fost poemul ce
poet scrie poezii
despre nevastă-sa

poate că așa e nu știu
să fi scris ceva pentru jacqueline
poate totuși
cine știe din cauza
gripei spaniole

MAȘINA DE SCRIS

Visezi bine documentat prin amintiri de-o viață
la o mașină de scris

nu știi ce ai face cu ea

bineînțeleș că ești

un soi de expert în folosirea ei

bineînțeleș că știi

câtă literatură s-a născut

cu ajutorul ei a circulat datorită ei

(cel puțin între autor și editor)

ești firește capabil

de tot soiul de

giumbușlucuri grafice cu ajutorul ei

te gândești la ea ca la un nou slow food

totuși îți amintești că acum

mai bine de douăzeci și cinci de ani

când ai folosit-o ocazional te-ai mirat

că nu are funcția save

la drept vorbind nici tu n-o ai

IOAN EMANUEL GRUIA

CĂRUȚELE LUI SADUC

m-am învelit cu orizontul
și m-am făcut taină,
voind să rămân în piatră, lemn și
lanuri
Saduc – cel ce stinge soarele și
ascunde mărilor;
darhienele cu aripi și capete de bour
mi-au sfâșiat cearceaful pe-ntinderea
pustiei;
și am ajuns să-mi car iar în semințe
viața,
în harpe dorul,
în care zeii
și în mine lumea.

MELANCOLIE

Trestiile își pot plânge durerea în
tăcere.
Poeții sunt altfel...
Am învățat că astăzi îngerii nu mai
cad,
că zeii sunt morți
și că poduri peste timp
pot construi
doar copiii, visătorii și înțelepții.

Îți scriu, sărmană fiică a omenirii:

sfârtecarea naște suflete curate,
dar și creaturi cu fețe lungi și picioare
de cal,
care beau apă ziua, dar scutură grâul
noaptea în lanuri.

ROATA LUI KADOTRUN

Trei butoaie cu pulbere
ard pe-un deal.

Pe-o sârmă,
agățată de-o parte și de cealaltă
a cerului,
o țigancă
întinde rufele.
O pisică bătrână
doarme
pe-un cufăr cu perle.
Flori uscate
se ridică
din vasul de lut,
găurit de viermi.

Căruțele cu zestre,
cailor negrii
și izul lemnurilor umede,
adunate pe lângă
coliba de humă,
se pierd în răcoarea
ultimei nopți
de mai.

Doar râul rămâne
să șteargă
păcatele
acestui ținut.

DAGMAR MARIA ANOCA

LITERATURA SLOVACILOR DIN ROMÂNIA

Tema enunțată în titlu impune dezbateră¹ mai multor aspecte, în primul rând de ordin teoretic, cum sunt: definirea fenomenului urmărit, denumirea adecvată, aspecte legate de perspectiva diacronică, a istoriei literare (dezvoltarea și periodizarea), cele implicate cu precădere de sincronie-perspectiva literar teoretică și critică (trăsăturile specifice și distinctive, domenii, genuri, specii), „inventarul” / mulțimea operelor, scriitorilor, privity axiomatic sau sumarizant.

Pentru început, pornim de la premisa „clasică” a fundamentelor populare ale literaturii culte, de unde rezultă că baza culturii slovacilor din România o constituie creația populară. Din această sursă își trage forța fenomenul cult, ceea ce nu înseamnă că acesta se rezumă doar la o formă de continuare sau valorificare a impulsurilor venite din folclor.

---

¹ Chiar dacă unii cercetători literari susțin ideea postmodernistă a incapacității metodologiilor de abordare literar-istorică „tradiționale” de a cuprinde integral și adecvat, fără rest, literatura în toată complexitatea ei, vom încerca în cele ce urmează să sistematizăm problematica propusă.

Comunități ale minorității slovace trăiesc în partea de vest a României, în județele Arad, Bihor, Sălaj, Timiș, mai puțin numeroase în Caraș-Severin și Satu-Mare (la ora actuală nu mai există populație slovacă în zona de nord-est a Bucovinei), comunități rezultate în urma colonizării, pe vremea Imperiului, a meleagurilor care, după 1918, vor fi cuprinse în granițele Regatului România Mare. În cursul istoriei vor avea loc diferite tipuri de mobilitate, în funcție de perioadă, condiții economice, politice ș.a. (exodul spre țările de dincolo de ocean, la începutul secolului XX, repatrierea în Slovacia după cel de-al Doilea Război Mondial, migrația internă dinspre zonele de munte spre șes, în centre industriale ș.a.). Evoluția demografică a fost la început ascendentă pentru ca, în timp, să scadă, azi prezentându-se ca un proces mai mult sau mai puțin accentuat de scădere a numărului populației de etnie slovacă (azi însumează în jur de 13.000 de persoane).

Odată cu așezarea lor pe teritoriile actuale, slovacii au fost nevoiți să facă față diferitelor provocări, a început un proces de aculturație, în cadrul căruia grupuri venite din diferite zone, trăind împreună, au format noi entități lingvistice, etnice, culturale. Astfel s-au constituit varietăți ale limbii slovace (limbă slavă din grupul limbilor slave de apus, alături de cehă, poloneză, luzaciană, cașubă), de fapt graiuri locale, fără a se confunda cu niciun grai local sau regional din Slovacia. Limba literară (codificată în 1843 de către Ludovít Štúr) este implementată și răspândită prin intermediul învățământului în limba maternă (organizat încă de la începuturile așezării slovacilor în noua lor patrie). Totodată se manifestă și un proces de

prezervare a moștenirii culturale, de conștientizare a alterității și întărire a conștiinței naționale etnice. Se mențin, se perpetuează, se valorifică și se promovează folclorul, obiceiurile populare legate de ciclul calendaristic și cel familial.² Astfel slovacii din România au reușit să-și păstreze valorile culturale, să le dezvolte, să le îmbogățească, ridicând tradiția la un alt nivel, în anumite domenii (prin excelență, literatura), efortul lor înregistrând rezultate deosebite.

---

² Limba și vorbirea slovacilor din România au constituit și constituie obiectul cercetării pentru dialectologi și sociolingviști (Silvia Niță-Armaș, Pavel Rozkoš, Anton Tănăsescu, Miroslav Dudok ș.a.). Studii, articole cu caracter etnologic, etnografic și folcloristic au apărut în anuarul *Variácie*, precum și în alte publicații din țară și străinătate. Dintre cercetătorii slovaci din România, îi menționăm pe Pavel Rozkoš, Pavel Ľavrinc, Ondrej Štefanko, Mária Štefanková, Benedek Morong, *Jazykovedné aspekty bihorského folklóru* (Aspecte lingvistice ale folclorului bihorean, Nădlac, 2007); Pavel Rozkoš, *Dialektologický slovník slovenského nárečia v Naddlaku* (Dicționar dialectologic al graiului slovac din Nădlac, Nădlac, 2007); Gejza Rončák, *Svadba bihorských Slovákov* (Nunta la slovacii bihoreni, Nădlac, 2005). Basme populare au apărut în Slovacia în volumul *Zámok na horúcom mori* (Castelul de la marea fierbinte, Bratislava, 1995). Din colaborarea institutului etnologic din Bratislava și Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko” a luat naștere volumul bilingv *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku. Atlasul culturii populare a slovacilor din România* (Nădlac, 1998). Monografiile locale au publicat Ján Kapusniak, *Bodonoš po stopách svojich predkov* (Budoii pe urmele strămoșilor săi, Nădlac, 1996); Alžbeta Kapusniaková, *Bodonoš* (Budoii, 2007) ș.a. Recent a apărut un monumental volum colectiv *Slovacii din România* (Colecția Minorități), editori Albert Zsolt Jakab, Lehel Peti, Cluj-Napoca, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, 2018.

Literatura de expresie slovacă³ se datorează în primul rând, eforturilor unui grup de oameni talentați din localitatea Nădlac⁴ care s-au organizat în Cenaclul Literar din Nădlac (1969, sub conducerea șefului bibliotecii orășenești Ondrej Zetocha), devenit Cenaclul Literar „Ivan Krasko” în 1976, sub conducerea lui Ondrej Štefanko (1949-2008). Literatura aceasta fructifică tradiția cărturărească, de traducere și scriere în slovacă din secolul al XIX-lea și se revendică de la ea.

La un moment dat, activitatea scriitorilor de expresie slovacă s-a impus în atenția scriitorilor arădeni,⁵ regretatul

---

³ Să convenim de la bun început, pentru a putea urmări în continuare discuția teoretică, asupra termenului care să denumească fenomenul literar urmărit. S-au propus și s-au vehiculat mai multe denumiri în cadrul culturii slovace. Personal, am optat în slovacă pentru denumirea „slovenská literatúra v Rumunsku” (literatura slovacă din România), iar în română pentru *literatura de expresie slovacă* din România. Cf. Kochol, Viktor, „Rodisko hmieľ”, în „*Slovenské pohľady*,” 98, nr. 2, pp. 127-130; Peter Andruška, *Literárna tvorba národnostných menšín*, Bratislava – Nitra, Odkaz – UKF, 2000, pp. 1-24.

⁴ V. lucrarea noastră Anoca, Dagmar Mária, *Hľadanie sférického priestoru*, Nădlac, Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1997, pp. 9-32.

⁵ De altfel, slovacii au colaborat fructuos cu românii de-a lungul timpului, nu numai pe plan local în administrație, ci și pe plan politic, susținând, în alegerile din anul 1904, candidatura lui Ioan Suci, iar în 1905, a lui Vasile Lucaciu. După terminarea conflagrației mondiale, în timpul mișcărilor naționale de autodeterminare, slovacii din localitățile aflate pe teritoriul României de azi căutau o cale de a evita să ajungă într-o formațiune statală controlată de maghiari. La Nădlac, comunitatea slovacă, reprezentată de către Ludovít Boor (1855-1924) și Ivan Bujna (1881-1949) în fața comisiei de demarcare a graniței își exprimă dorința ca localitatea să intre în componența României, ceea ce va deveni realitate.

prozator Florin Bănescu atribuind creației acestora denumirea flatantă⁶ de „fenomenul literar nădlăcan”. Justificarea acestui „supranume” metaforic o constituie un adevăr simplu: centrul cultural, politic, administrativ, spiritual dominant în viața minorității slovace îl constituie orașul Nădlac (slov. Nadlak, magh. Nagylak)⁷ din județul Arad, unde trăiește aproximativ un sfert din totalul populației slovace, până în anul 1989 fiind singura localitate din țară cu majoritatea populației neromână, dar și

---

Ľudovít Boor devine senator în Parlamentul României, alături de reprezentanții celorlalte zone locuite de slovaci, care au fost aleși parlamentari - Ján Hrabovský pentru Békéš Čaba, Pavel Veselský pentru Slovenský Komlós, localități alipite temporar la România, ulterior, după stabilizarea definitivă a graniței, aceste două localități revenind Ungariei.

⁶ Dar nu gratuită, pentru că mai mulți scriitori slovaci au dobândit statutul de membri ai Uniunii Scriitorilor din România și au devenit, de asemenea, membri ai societăților de scriitori din Slovacia sau din diaspora.

⁷ Primele consemnări despre existența localității datează din anul 090. Pe aici au trecut tătarii, turcii (până în anii '50 ai secolului XX se mai vedeau vestigiile moscheii sub digul de la marginea de sud a orașului), răscoala lui Doja. Din Evul Mediu, Nădlacul a jucat rol de apărare, cu cetate din secolul al XVII-lea, imaginea căreia păstrându-se pe pecetea orașului, reluată și în blazonul modern de după revoluție. Din 1820, este declarat oraș. A jucat rolul de centru regional al județul Cenad, cu judecătorie, notariat, oficiu de stare civilă. Primul târg a avut loc la 11 iunie 1814, primul iarmaroc la 15 aprilie 1822. După primul război mondial, este integrat în România Mare, în urma demersurilor frunțașilor slovaci (Ľudovít Boor, Ivan Bujna), devenind localitate de graniță. Avantajele acestei poziționări au fost fructificate abia după 1967, când se deschide punctul de trecere a frontierei, dobândind cu timpul o însemnătate deosebită în vestul României. În anul 1968 localității i se atribuie (respectiv reconfirmă) statutul de oraș.

nemaghiară.⁸ Apogeul a fost înregistrat între 1930-1945, slovacii constituind aproape 2/3 din populația orașelului. Din punctul de vedere al religiei, „Nădlacul slovac” a fost preponderent evanghelic-luteran de confesiune augustană, dar și acest aspect suferă modificări în timp, în favoarea religiei romano-catolice și ortodoxe, în anii '70-'80. În afară de aceste biserici există și alte culte, greco-catolic și cele neoprotestante.

Având în vedere că fenomenul, deși cunoscut la nivel empiric, nu a fost tratat din perspectivă teoretică, am recurs⁹ la metodologii diferite. Eficientă ni s-a părut abordarea cu ajutorul teoriei contextelor

---

⁸ Eferescența culturală, economică, spirituală o demonstrează variate forme și tentative de organizare și asociere încă la sfârșitul secolului al XIX-lea (1865, Nădlac – *Grânarul Bisericesc*; 1869, *Societatea de Îngropăciune*; 1873, *Societatea de Ajutor Reciproc*, transformată în *Casa de Economii*; 1903, *Banca Populară Slovacă din Nădlac* ș.a., unele dintre ele având filiale în alte localități. De asemenea, după 1989, au luat ființă diverse organizații, precum *Clubul pensionarilor* (Nădlac, 1993), *Clubul tineretului slovac* (Nădlac, 1993), *Fundația de Prietenie Româno-Slovacă din Oradea* (1993), *Talentul* (Șinteu, 2001), *Asociația de Formare și Consiliere* (Nădlac, 2006-2011), *Societatea pentru Educație și Cultură* (Nădlac, 2011, 2012) ș.a. S-au constituit diverse ansambluri în mai toate zonele locuite de slovaci, precum: *Sálašan*, *Cerovina*, *Lipka*, *Venček*, *Salajka*, *Ďatelinka*, *Srdiečko*, *Šarany*, *Nádej* ș.a.

În domeniul culturii, însemnată a fost inițiativa preotului luteran Ľudovít Boor, datorită căreia, în 1904, ia ființă *Cercul Popular Slovac*, care dispune de bibliotecă proprie cu fond de carte și sală de lectură și organizează diferite manifestări cu caracter cultural și național. După 1989, această fațetă a vieții slovacilor se îmbogățește cu multiple realizări.

⁹ În lucrările noastre, precum *Slovenská literatúra v Rumunsku*, Nadlak, Vydavateľstvo Ivan Krasko 2002, ed. II, refăcută și adăugită, 2010.

aplicată, la literatura slovacilor în fosta Iugoslavie,¹⁰ de către slovacistul Michal Harpáň în spiritul teoriei comparatiste elaborate de teoreticianul slovac Dionýz Ďurišin (1929-1997). Partea pozitivă a unei atari abordări (în plan teoretic și cel practic) o constituie evitarea raportului dintre conținut și forma operei literare și concomitent aplicarea acestuia, fără să elimine alte criterii. Pornind de la această premisă, putem statua următoarele entități (noțiuni și termeni): contextul propriu al fenomenului de expresie slovacă din România, cel al literaturii din spațiul panonic (în slovacă „Dolná zem”, maghiară „Alföld”, Ținuturile de Jos – literatura comunităților de slovaci din actualele țări central europene Serbia, România, Ungaria), contextul literaturii slovace din Slovacia, cel al întregii literaturii slovacofone/contextul întregului corp al literaturii slovace; pe lângă aceste contexte, sunt decelabile și trebuie statuate: contextul literar al minorităților naționale din România (fapt susținut de existența organismului „comisia pentru literaturile minorităților naționale” din cadrul Uniunii Scriitorilor din România, confirmat de existența unui organism similar și în cadrul organizațiilor scriitoricești din alte țări) și, fără doar și poate, trebuie luat în seamă contextul național al literaturii române din România (prin transfer și cel al întregii literaturi românofone).

---

¹⁰ P. Michal Harpáň, „Singulár a plurál slovenskej literatúry na Dolnej zemi,” în *Texty a kontexty tvorby slovenských spisovateľov z Dolnej zeme*, Bratislava, AOSS, 1994, pp. 5-10. Idem, *Texty a kontexty. Slovenská literatúra a literatúra dolnozemských Slovákov*, Bratislava, 2004; Idem, *Literárne paradigmy*, Nadlak, Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2004.

Desigur, după cum se prezintă situația, nici această abordare nu este total lipsită de aspecte discutabile. În diferite cazuri și situații este dificil de stabilit care este contextul propriu al elementului urmărit. Uneori apar situații în care putem vorbi despre integrare multiplă (în mai multe contexte concomitent), uneori apar intersecții ale contextelor.

Cel mai simplu ar fi să luăm în considerare principiul incluziunii contextului propriu (local) în cel slovac național.

În acest caz, însă, este de netăgăduit nevoia de a stabili locul literaturii slovace din România în cadrul general al întregului corp al literaturii naționale, raportul cu literatura sovacofonă din Slovacia, să meditam asupra opoziției centru – periferia/regionalul.¹¹ După părerea noastră, acest aspect se prezintă ca o problemă-capcană, întrucât provincia geografică nu presupune în mod obligatoriu, o mișcare centrifugă a valorilor, deși, de multe ori, o poziționare marginală nu le favorizează pe cele adevărate.¹² La nivel pragmatic-empiric acest adevăr a fost demonstrat odată cu apariția antologiei de poezie slovacă în traducere română *Călătorind în țara făgăduinței* (1998), în care alcătuitorul și traducătorul, regretatul lider al slovacilor de pe aceste meleaguri, Ondrej Štefanko (1949-2008) a ales să așeze autorii în ordinea anului de debut literar și nu după data nașterii, principiu care a pus în evidență momentul apariției noilor orientări

---

¹¹ Conf. Petrík, Vladimír, „Pavol Bujtár: Agáta”, în *„Slovenské pohľady,”* an. 100, nr. 1, pp. 144-146.

¹² V. Čepan, Oskár, „Niekoľko otázok na tému: Literatúra medzi centrom a perifériou” în *„Dolnozemský Slovák,”* 1997, nr. 3; V. Andruška, Peter, *Literárna tvorba...*, pp. 7-24.

și experimente în literatura slovacă, dovedind că tentativele de „sincronizare” cu lumea au apărut pentru prima oară în mediul diasporei, deci la „periferie”, nu în contextul „central” din Slovacia.

Chestiunea se complică dacă vom privi lucrurile din perspectiva cititorului (în virtutea concepțiilor comunicaționale care privesc literatura ca o modalitate de comunicare *sui-generis*), pe de altă parte, acest criteriu aduce o oarecare claritate în discuție. De exemplu, opera scriitorului Peter Suchanský (1897-1979), născut la Nădlac, este citită îndeosebi de cititorii din Slovacia, deci face parte din contextul național slovac, deși prezintă realități legate de un alt context (cel al Nădlacului). În final, vom accepta ideea că nu există un răspuns definitiv la problema situării literaturii slovacilor din România în cadrul literar mai larg, ceea ce nu contrazice realitatea și nu impietează asupra comentariului literar pe baza altor criterii. Și din acest considerent scriitorii slovaci din România se revendică de la unii autori pe care îi integrează în fenomenul actual drept precursori, continuând să integreze alți autori, alte personalități descoperite de-a lungul vremii, în fenomenul numit la un moment dat literatura slovacă/ de expresie slovacă din România.¹³

---

¹³ Aceste aspecte vor constitui pe mai departe subiecte de discuție, în funcție de modul în care va evolua situația concretă. Azi încep să se manifeste situații complexe, cum este cazul unui tânăr autor slovac din România, care, după debutul literar acasă, se stabilește treptat în alte țări, continuând să publice acasă, dar și în spațiu virtual sau în Slovacia, abordează însă teme și realitățile altor medii, pe fundalul unui canon literar marcat de aceste medii noi.

Putem conchide deci că literatura slovacă din România, expresie a creativității persoanelor aparținând minorității slovace din România, constituie fenomenul literar care a luat ființă și se dezvoltă în rândurile minorității slovace trăitoare pe teritoriul României de azi, ca o componentă organică a întregii culturi aparținând acestei comunități (respectiv a subculturii / culturii minoritare naționale),¹⁴ fiind de asemenea, parte integrantă a mai multor contexte (existente de la bun început, fie apărute de-a lungul timpului, manifestându-se ca o categorie istorică). Cele mai importante contexte sunt contextul literaturii / culturii naționale române, contextul integral al literaturii/culturii slovace, cu condiția existenței contextului propriu al literaturii de expresie slovacă din România.¹⁵

Acest context definit de factori literari și extraliterari, modificat în timp, prezentând diferite aspecte, având conexiuni cu creația orală / cultura populară, raportându-se la predecesori, fructificând tradiția cărturărească (modalitate de realizare a continuității și a mersului înainte), caracterizat de trăsături precum *multiculturalitatea* și *multilingvismul*, presupune și o cercetare diacronică și sincronică în virtutea criteriilor științei literare (literar-istoric, teoretic, critic, comparatist).

Astfel, în ceea ce privește periodizarea, fenomenul *literar de expresie*

---

¹⁴ Conf. Botík, Ján, *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*, Bratislava, Lúč, 2007.

¹⁵ V. lucrarea noastră, Anoca, Dagmar Mária, *Hľadanie sférického priestoru*, Nadlak, Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1999, pp. 9-10.

slovacă din România prezintă două segmente temporale mari: *Începuturile literaturii Slovacilor din România*, vizând răstimpul de la cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea până în 1918 și *literatura slovacă din România, propriu zisă*, după 1918. Prima perioadă, „preliterară,” începând de la momentul așezării pe aceste meleaguri a populației de etnie slovacă până în deceniul al șaptelea al secolului XIX, se caracterizează prin *formarea tradiției culte*, de către cărturari precum Ľudovít Haan (1818-1891), Daniel Zajac (1804-1870), autorii monografiei *Istoria Nădlacului Vechi și a celui Nou* (1853), urmând subperioada în care se *pun bazele literaturii beletristice și primele întrepătrunderi cu alte contexte literare*, din deceniul al șaptelea al secolului al XIX-lea până în 1918. Însemnate sunt contribuția și activitatea pe tărâm literar ale *pionierilor limbajului literar, beletristic*, prozatorul *Ondrej Seberíny* (1824-1895) și poetul *Karol Hrdlička* (1837-1908), primul numărându-se printre puținii scriitori slovaci care au cultivat, în perioada respectivă, specia romanului (*Slováci a sloboda*, „Slovacii și libertatea”, 1886; acțiunea acestuia debutează la Arad!), iar ultimul înscriindu-se în istoria literaturii slovace îndeobște ca primul traducător în slovacă a poetului maghiar Petőfi Sándor. Un loc aparte îl ocupă scriitorul *Jozef Gregor-Tajovský* (1874-1940), dramaturg slovac național, a cărui ședere la Nădlac (între anii 1904-1910) a contribuit la îmbogățirea literaturii slovace cu lucrări în proză, precum și piese de teatru inspirate din viața slovacilor din localitate. În paralel, în contextul presei românești, a fost activ pe tărâm publicistic *Gustáv Augustíni* (1851-1900), promotor al colaborării dintre slovaci

și români (dar și cu alte popoare din Austro-Ungaria) de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Perioada următoare – *Literatura slovacă din România, propriu-zisă* (după 1918) cunoaște la rândul ei, două subperioade, și anume cea interbelică (1918-1945) și cea contemporană (din 1945 până azi). În perioada interbelică nu s-au afirmat multe personalități, singurii scriitori care pot fi menționați sunt *Peter Suchanský* (1897-1979) și *Ondrej Ambruš* (1920-1957), tatăl poetului contemporan, Ivan Miroslav Ambruš. În schimb, o mare însemnătate o are dezvoltarea vieții culturale a slovacilor din România, îndeosebi din localitatea Nădlac, care își întărește rolul de centru cultural al acestei minorități naționale din România. Aici au loc diferite manifestări literare, culturale, politice, iau ființă primele organizații ale slovacilor cu o rază de acțiune mai amplă, apar organe de presă, *Slovenský týždenník. Nepochitický časopis Slovákov v Rumunsku* (Săptămânalul slovac. Revistă nepolitică a slovacilor din România, 1929-1932) condusă de redactorul-șef, preotul luteran Ján Kmeť (1902-1936); *Naše snahy národné, kultúrne a hospodárske, časopis Slovákov v Rumunsku* (Strădaniile noastre naționale, culturale și economice, revistă a slovacilor din România, 1936-1941), fondată de Peter Pavel Dovál (1906-1994). Deși a apărut cu intermitențe și pe o perioadă scurtă, importanța presei slovace pentru consolidarea conștiinței naționale, de integrare sau mai bine spus de conștientizare a statutului și a problemelor rezultate din condiția de minoritar, este de necontestat. De asemenea, a contribuit la culturalizarea și emanciparea oamenilor simpli, la dezvoltarea conștiinței politice, la convergența comunităților slovace, chiar și

la apropierea de minoritatea cehă din țară, ceea ce a constituit un mare câștig, având în vedere comunicarea precară de până atunci dintre enclave. De asemenea, a oferit intelectualității autohtone, prilejul de a publica, pe lângă specii jurnalistice, și lucrări literare, fie traduceri din literatura română. Prin persoana lui Peter Pavel Dovál se înregistrează, de asemenea, eforturi în vederea colaborării cu presa românească. Primul dintre scriitorii menționați mai sus, născut pe teritoriul României, dar emigrat ulterior în Cehoslovacia, prozatorul *Peter Suchanský* (1897-1979), autor, în primul rând, al unor culegeri de schițe, nuvele (inspirate și din mediul nădlăcan sau românesc), precum și romane de aventuri pentru copii și tineret, publicate cu precădere în Slovacia, unde scriitorul s-a stabilit în 1920, este considerat unul dintre pionierii literaturii *sci-fi* slovace. Versurile poetului și cantautorului la nivel local, *Ondrej Ambruš* (1920-1957), au apărut în reviste, fiind difuzate și de radiodifuziunea din Slovacia.

O dezvoltare, în adevăratul sens al cuvântului, a literaturii slovace din România se cunoaște abia după anul 1945, devenind un fenomen complex, acoperind o serie întreagă de specii literare, cultivând un amplu diapazon tematic. Deși perioada *literaturii slovace contemporane* debutează în anii imediat următori războiului și ai deceniului cinci cu o stagnare și amortire a vieții culturale, minoritatea slovacă, asemenea întregii țări, având de suferit ca urmare a măsurilor impuse de regimul totalitarist (interzicerea în 1948 a tuturor organizațiilor, societății, asociațiilor de orice fel, colectivizarea forțată, confiscarea bunurilor, persecutarea țăranilor înstăriți, trimiterea

celor considerați dușmanii regimului în penitenciare, la muncă silnică, domiciliu forțat), dorința de cultură și spiritul creativ nu au dispărut.¹⁶ A rămas vie propensiunea pentru teatru (de amatori),¹⁷ cultură, lectură, atât din partea cadrelor didactice cât și din partea altor categorii sociale. Existența învățământului mediu cu limba de predare slovacă a constituit, de asemenea, un imbold în desfășurarea activităților culturale.¹⁸ Chiar dacă partidul își menținea

---

¹⁶ De-a lungul vremii, instituțiile de cultură ale slovacilor au organizat expoziții cu caracter etnografic, serate, spectacole de teatru și operetă, simpozioane, sesiuni de comunicări științifice ș.a. Activitatea publicistică și de propagare a valorilor proprii, începută în perioada interbelică a fost continuată după 1990. S-a înființat emisiunea în limba slovacă și cehă, devenite ulterior separate, în cadrul postului public Timișoara, al radiodifuziunii Române (redactor Vlasta Karkušová-Lazu). De asemenea, au fost difuzate emisiuni dedicate slovacilor în cadrul postului public TVR 1 (emisiunea „Conviețuiri”, din 2010 și pe postul regional Timișoara (redactor, actualmente director Andrei Boroșovici).

¹⁷ Primul spectacol a avut loc în anul 1899.

¹⁸ Slovaci evanghelici întemeiau școli primare pretutindeni unde se așezau. Învățământul mediu însă începe să se dezvolte abia după 1945, după înființarea Gimnaziului Cehoslovac de Stat, devenit în 1948, Școala Pedagogică slovacă, ce a pregătit primele cadre didactice pentru rețeaua de unități școlare cu limba de predare slovacă din România. Ulterior se transformă în școală medie de cultură generală, iar, în 1962, unindu-se cu școala română, formează o singură unitate de învățământ cu două secții, având diferite denumiri de-a lungul timpului. După revoluție a funcționat și o secție maghiară cu învățământ preșcolar și ciclu primar. Corpul profesoral de la secția slovacă a constituit nucleul de traducători care au contribuit la traducerea a numeroase titluri de manuale și auxiliare școlare, precum și la alcătuirea de manuale de limbă și literatură slovacă destinate școlilor cu limba de predare slovacă din România. Periodic, unitatea

controlul, slovacii din Nădlac au reșit să se întrunească, iar în momentul reunirii a mai multor personalități creatoare, asistăm, din deceniul al șaselea, la o progresivă afirmare, consacrare, înflorire și explozie ale acestui fenomen literar. Din 1978, apare în Editura Kriterion din București, antologia *Variácie* (Variațiuni), cu o periodicitate relativ regulată (anual până în 1990), pe paginile căreia zăresc lumina tiparului versuri, lucrări în proză, articole și studii din diferite domenii ale științei. Cenaclul literar din Nădlac devine ulterior Cenaclul Literar „Ivan Krasko”, transformându-se în anul 1994, în Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”. Instituție cu persoană juridică, depune eforturi pe tărâmul culturii, tezaurizează moștenirea culturală, desfășoară o prodigioasă activitate editorială.¹⁹ După 1989, scriitorii aparținând minorității slovace au posibilitatea de a-și publica lucrările în revista de cultură inițiată de Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România,²⁰ *Naše snahy*

școlară din Nădlac deschidea un an pedagogic în vederea pregătirii educatoarelor și învățătorilor slovaci și cehi. De asemenea, ea a îndeplinit funcția de școală pilot pentru secția de limbă și literatură slovacă de la Universitatea din București, înființată în 1949, pe baza lectoratului înființat în 1945 de către profesorul Pandele Olteanu.

¹⁹ Între anii 1978-1992 cenaclul publică antologia *Variácie*, la Editura Kriterion, din București. Odată cu înființarea Societății Culturale și Științifice „Ivan Krasko”, la Nădlac ia ființă Editura acesteia, denumită din 2000, Editura „Ivan Krasko”. Aici apare un număr impresionant de titluri de carte, unele în colaborare cu Editura Kriterion (România), Editura ESA (Slovacia) ș.a.

²⁰ Încă din primele zile ale revoluției 1989, slovacii au început să se organizeze și datorită inițiativei elitei intelectuale asociate în cadrul Cenaclului Literar „Ivan Krasko” din Nădlac, au înființat Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România,

(Strādaniile noastre), serie nouă (revistă cultural-socială, bilingvă slovaco-cehă, cu rezumat în limba română în anii 1995, 2008), cu suplimentul literar, ulterior publicație aparte, „Naše snahy plus” (Strādaniile noastre, plus); în revista pentru dialog cultural *Rovnoběžné zrkadlá. Oglinzi paralele* (1996-2008), fondată și condusă de Ondrej Štefanko; în revista comună a intelectualității slovace din Serbia, România și Ungaria *Dolnozemský Slovák* (Slovacul din Ținuturile de Jos, din 1996 până azi), revigorată de Ondrej Štefanko, preluată, după subita lui dispariție, de Ivan Miroslav Ambruš. Apar și publicații ale tineretului (între anii 1996-2002, sub egida Uniunii și a liceului din Nădlac, revista „My”- Noi, având chiar și o subredacție română „Noi”, dar și în alte localități, de exemplu la liceul din Budoii, revista „Prameň” – „Izvorul”).

Primele volume de creație literară semnate de autori slovaci datează din deceniul al șaptelea al secolului trecut, când se afirmă membrii cenaclului literar din Nădlac, scriitorii Pavol Bujtár, Ondrej Štefanko, Ivan Miroslav Ambruš, ulterior Adam Suchanský (1958-2008), Štefan Dovál (1950-2011) și alții.

Dezvoltarea *prozei* de expresie slovacă în perioada contemporană se datorează prozatorilor importanți din perspectiva constituirii contextului literar propriu: *Pavol Bujtár* (1936), *Štefan Dovál* (1950-2011), *Ivan Molnár* (1933), *Radu Molnár* (1936-1989), *Pavel Rozkoš* (1933), *Anna Rău-Lehotská* (1964), *Andrej Severíni* (pseudonimul literar al profesorului universitar român Corneliu Barborică, 1936-

---

constituită la adunarea populară din Nădlac pe data de 4 ianuarie 1990, eveniment de o importanță crucială.

2017), *Anna Chișa* (1944) ș.a. *Pavol Bujtár* s-a inspirat din realitatea imediată zugrăvind mediul, dar și modul de viață al slovacilor din vestul țării, apariția unei noi generații de intelectuali (*Agáta*), ingerințele războiului în viața liniștită de la țară (*Aneta*), procesul de maturizare a omului ca individ (*Mancinka*), caracterul multicultural al acestui spațiu (*Prievozníkov syn – „Fiul podarului”*), vremurile apuse (*Pastierik – „Ciobănașul”*) ș.a.m.d. Un succes deosebit l-a avut cu lucrările de proză umoristică pe care, ulterior, le-a reunit în mai multe volume.

Poezia slovacă din România constituie punctul forte al fenomenului literar slovac, având reprezentanți de seamă din generația de vârstă „matură”, precum și din cea medie: *Ondrej Štefanko* (1949-2008), *Ivan Miroslav Ambruš* (1950), *Adam Suchanský* (1958-2008), *Pavel Husárik* (1959), *Anna Rău-Lehotská*, *Jaromír Novák* (1970), *Anna Karolína Zimbran /Dovářlová* (1978), alături de care s-au impus *Ondrej Zetocha* (1940), *Anna Kaliánková* (1972), *Daniel Rău-Lehotský* (1990) și alții.

Personalitatea emblematică în cultura slovacilor din România a fost *Ondrej Štefanko*. Poet, prozator, traducător, istoric, critic, bibliograf, lexicograf, eseist și publicist, editor, redactor-șef al mai multor publicații de cultură, organizator al vieții culturale a slovacilor din România, cea mai „robustă” personalitate din rândurile minorității slovace din România (Milan Resutík), spiritul tutelar al fenomenului literar slovac din România (Peter Andruška), „ambasador” al acestuia în spațiul românesc (Gheorghe Mocuța), întruchiparea energiei fecunde a Câmpiei de Vest, „mușchetar” generos pus în slujba

literaturii (Florin Bănescu), și-a împlinit dorința de ridicare a unui edificiu cultural și prin intermediul a numeroaselor traduceri, efortul său fiind răsplătit de importante distincții și premii.

Dramaturgia constituie punctul cel mai slab al literaturii slovacilor din România, însumând doar câteva titluri de piese, datorate lui Pavol Bujtár și Adam Suchanský în tandem cu Pavel Husárik. În schimb, se remarcă printr-un număr relativ bogat de volume și prezintă interes *literatura pentru copii*, căreia i s-au dedicat aproape toți autorii (îndeosebi Pavol Bujtár, Ivan și Rudo Molnár, Ondrej Štefanko, Adam Suchanský, Pavel Husárik, Ondrej Zetocha ș.a.).

În domeniul științei literaturii ies în evidență Ondrej Štefanko, Pavel Rozkoš ș.a.

BIBLIOGRAFIE selectivă

ANOCA, Dagmar Maria, „Slovacii din România”, în *Confluente româno-slave de-a lungul timpului*, coord. Nicoleta Ciachir, Lyuben Karavelov, Regional Library Ruse, 2017, pp. 149-181.

ANOCA, Dagmar Mária, *Slovenská literatúra v 20.storočí. Obdobie medzi dvoma vojnami (1918-1945). Literatura slovacá din secolul XX. Perioada interbelică (1918-1945)*, București, Editura Universității din București, 2009.

ANOCA, Dagmar Mária, *Slovenská literatúra v Rumunsku*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2010.

ANOCA, Dagmar Mária, *Slovacica miscellanea*, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2012.

ARMAȘ, Silvia Niță, *Slovenské nárečie v rumunskom Banáte*. Nadlak, VKVSIK 1996.

Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku. Atlasul culturii populare a slovacilor din România, Nădlac, Editura Societății Culturale și Științifice Ivan Krasko, 1998.

Atlas tradičnej kultúry slovenských menšín v strednej a južnej Európe, Bratislava-Nadlak, 2006.

HLÁŠNIK, Pavel, PASKOVÁ, Bianka, *Slováci v Rumunsku*, Nădlac, Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1997.

HUSÁRIK, Nicoleta, „Convenția culturală româno-cehoslovacă din perioada interbelică și urmările ei,” în „*Annales Universitatis Apulensis - Series Historica*,” 2003, nr. 7, pp. 71-73.

HUSÁRIK, Pavel, *Dejiny a tradície Slovákov v Rumunsku*, vol. II, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2005.

HUSZÁRIK, Pavel, „Evenimentele de după 23 august 1944 referitoare la slovacii din România în documentele arhivelor școlare și bisericești,” în *Evenimentele de la 23 august 1944 din România și Insurecția Națională Slovacă din 29 august 1944*. Alba Iulia-Banská Bystrica, 2012, pp. 113-127.

IOANIȚIU, Cicerone, *Album al martirilor genocidului comunist*, Sibiu, Casa de presă și editură, 1999.

JURAŠEK, Jozef, *Retrospektíva Slovákov v Poiana Micului 1842-1947*, Nadlak, Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2005.

KAPUSNIAK, Ján, *Bodonoš po stopách svojich predkov*. Nadlak, Editura Ivan Krasko, 1996.

KMEŤ, Miroslav, *Historiografia dolnozemských Slovákov v 19. storočí*, Nadlak, Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2010.

KUKUČKA, Ján, *Dejiny a tradície Slovákov v Rumunsku*, vol. I, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2004.

KUKUČKA, Ján, „Slovenské kultúrne spolky a tlač v Nadlaku,” în „*Variácie*” 3, București, 1981, pp. 186-199.

KUKUČKA, Ján, *Nadlak v procese slovenského osídľovania Dolnej zeme*, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2003.

KUKUČKA, Ján, „Nădlacul și Marea Unire” în *Rovnoběžnézrkladlá. Oglinzi paralele*, II, 1997, pp. 14-20.

KUKUČKA, Ján (coautor), *Istoria minorităților din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2008.

Pamätnica. 50 rokov slovenského stredného školstva v Rumunsku - Memorial. 50 de ani de învățământ liceal cu limba de predare slovacă din România, Nădlac, 1995.

MARINESCU, Sergiu Aurel, *Prizonier în propria țară*, vol. II, Editura Du Style, 1996.

MOCUȚA, Gheorghe, *La răspântia scriiturii*, Arad, Editura Mirador, 1996.

MOCUȚA, Gheorghe, *Pe aceeași arcă*, Arad, Mirador, 2001.

MORONG, Benedek, *Folklor bihorských Slovákov*, vol. I, vol. II, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2006.

MORONG, Benedek, *Jazykovedné aspekty folklóru bihorských Slovákov*, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2006.

PORUBSKÝ, Juraj, „Niektoré problémy vzťahu Slovákov v Nadlaku k vzdelávaniu v

minulom a v prvej polovici tohto storočia”, în *Variácie* 14., București-Nădlac, Kriterion – Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1996 .

ROZKOŠ, Pavel, *Folklór Slovákov v rumunskom Banáte*, București, Kriterion, 1983.

ROZKOŠ, Pavel, *Studia Banatica Slovaca*, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2002.

SIRÁCKY, Ján, *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19.storočí*, ed. a II-a, Martin, Matica slovenská, 1971.

Slovacii din România (Colecția Minorități), editori Albert Zsolt Jakab, Lehel Peti, Cluj-Napoca, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2018.

ŠTEFANKO, Ondrej, *Pohľadaj korene svoje*, Nădlac, Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1998.

ŠTEFANKO, Ondrej, *Poldruhastoročná vydavateľská činnosť nadlackých Slovákov*, Editura Ivan Krasko, Nădlac, 2004.

ŠTEFANKO, Ondrej, *Ponachodené súvislosti*, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2004.

ŠTEFANKO, Ondrej, *Despre slovacii din România*, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2004.

ÚRADNÍK, Vendelín, *Slováci v Bukovine*, Martin, Matica slovenská, 1993.

VANKO, Juraj Dušan, *Slovenskí evanjelici v Rumunsku v 20.storočí*, Nădlac, Editura Ivan Krasko, 2015.

FLORICA R. CÂNDEA

SCRIITORI DE LA SALON

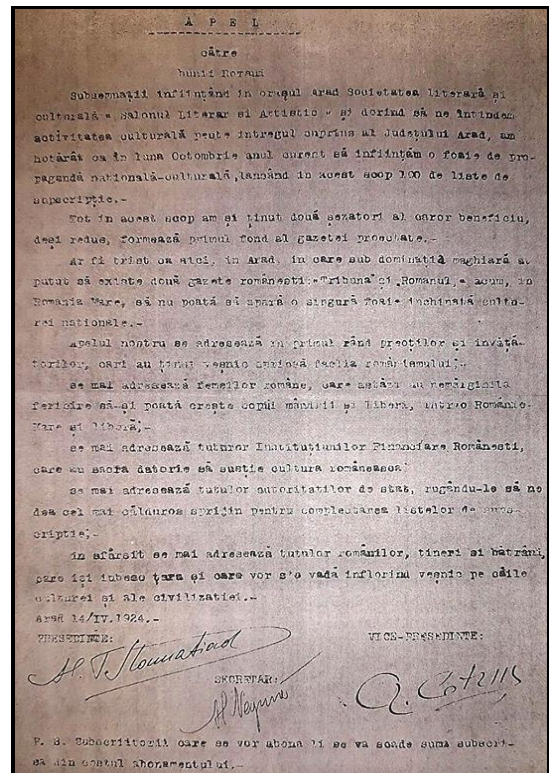
Salonul literar a fost ca un moment de istorie literară și istorie a publicisticii literare. Acum, vom asista, nu numai prin conținut, ci și prin personalitățile semnate, la un nou indicator cultural al ethosului. Contextul cultural în care apare Salonul literar era marcat de avântul unor forțe intelectuale, care promovau modernitatea, ca o reconstrucție culturală asumată, care semnifica / simboliza, axiologic, socialul.

Alexandru T. Stamatiad (mai 1886 – decembrie 1955) a fost un poet simbolist, prozator, publicist și traducător român ale cărui viață și creație s-au intersectat cu viața și cultura arădeană. Stamatiad înființează și conduce revista „Salonul literar” de la Arad (15 martie 1925 – 15 mai 1926).

Dincolo de contextul istoric, Salonul literar a fost ca un moment de istorie literară și istorie a publicisticii literare. Acum, vom asista, nu numai prin conținut, ci și prin personalitățile semnate, la un nou indicator cultural al ethosului. Contextul cultural în care apare Salonul literar era marcat de avântul unor forțe intelectuale, care promovau modernitatea, ca o reconstrucție culturală asumată, care

semnifica / simboliza, axiologic, socialul. Susținut, suspendat de orice literatură de frizom rizomatic fractat, lepădat de începuturi și alte conținuturi, Salonul a propus o altă idee – aceea de istorie literară cu geometrie variabilă, subminând contextul literar prezent în epocă.

Grupul lui Alexandru Stamatiad a fost un efect al strategiei de reconstrucție culturală, cu o liber-legitimată înscriere într-un ansamblu al jocurilor culturale. A fost, de fapt, o schimbare, un nou, în literatura momentului, legitimat ca o mutație a valorilor. Salonul literar, fenomenul literar interbelic, de orientare simbolistă cu scurtul popas arădean, aduna în jur un grup cu o nestinsă dorință de afirmare, care să contribuie la armonizarea sufletului mulțimii.

Actul de cerere pentru constituirea Salonului literar Al. T. Stamatiad

Aron Cotruș

Aron Cotruș terminase liceul la Brașov în 1911, când, Tipografia nouă din Orăștie îi tipărește volumul *Poezii*. Întrerupe anii de studii vienezi, devenind redactor al ziarului *Românul* (1913), al cărui director, Vasile Goldiș, îi va fi imbold spre poezie. Cărturarul arădean îl prețuia pe tânărul poet (...).

Cotruș trăia anii săi arădeni, după alții, petrecuți la Blaj, Brașov, Sibiu (...). Predilecția mea pentru *Tribuna nouă*, gazetă apărând la Arad (1924-1930) nu se datora numai articolelor semnate de A. Cotruș... pe Cotruș, autorul, de mai târziu, al lui Horia, îl vedeam însoțit de Stamatiad, după ce treceau pe Corso, la Arad ...(...)

O dragoste din cele mai curate duce la mariajul cu pianista Szanto Elisabeta, foarte frumoasă femeie, înaltă, cu părul ca de abanos.(...)

Cotruș scrie versuri și articole ducând la o nobilă idee, unirea tuturor românilor într-o singură țară. Mai apoi, la Arad, conduce *Biblioteca Semănătorul*, fugitiv amintim câteva nume – Andrei Mureșanu, Lucian Blaga, Mihai Gașpar, I. B. Deleanu, Ion Barac, Emil Isac, Al. T. Stamatiad, Perpessicius, I. Agârbiceanu, care vor fi tipăriți în Antologia lui I. Clopoțel.

„De aproape sau din depărtări”, închinată Elisabetei, este o tânguire, retorici și suspensii asupra ființei sale ca o întoarcere la sensul existenței („Că m-am frământat o viață ca un tânăr plop sub vânturi”).

Simbolul liliacului de primăvară, paradoxal, îl găsim în două poeme cu titluri în antonimie „Primăvara” și „În cimitir” („Primăvara îmi întinde ram de liliac în

floare” ... „E-atâta liliac în floare-acea, Doamne”).

E un port al nădejii în poezia deloc minimalistă scrisă de Aron Cotruș. Sunt simboluri necomplicate, dar colorate în flori, făcătoare minuni, singurătăți de catedrale, corăbii, biruinți, zădărnicii, nădejdi, bolți celestiale, însă nu se aștern chiar strigări sau plecări de aiurea.

Există un andrisant care se resimte, de ex. „Corabie nălucă,

Ce luneci fără dâre ca un gând / Pe vrăjita apă-a visului, prin neguri grele, / Când?

O, când

Te voiu putea vedea, pe o clipă ancorând / În rada goală-a portului nădejii mele?!”

Flori de măr, flori de prun, clopot de Dumineci, un brad de-a pururi verde, vânt, rânjet, scheletul cărnii fragede sunt câteva din simbolurile care întăresc apartenența la curentul parnasian, iar scrierea cu majuscule și adresarea, parcă ironică, *Naturo*, sporesc stilul lui Aron Cotruș.

Vom călători mai departe „Din neguri albe”, versuri populate acum de un lirism al fricii, temerii sau foametei de comparații, metafore, epitete, verbe la timpul viitor popular, forma inversă („Tresar, ca pinul sub întâia lovitură”, „Pleca-vom, singuri, goi, săraci pe veșnicie”, „Ceva în mine se fărâmə și înghiață.”)

Tablouri dedicate unei dualități, viața/moarte, surprind prin sugestivitate, vitalitate cât și legănări de valuri, drum, regăsire, înălțare, copilărie, interjecții lirice, miniaturi expresive menite a da târcoale atât dorului de țară în vreme de război, cât și a stârpi alte neliniști („Ca o sălbatecă țigancă pusta își deschide sânii înaintea

ta...?” ... în joc de umbre și lumini, păduri românești).

A fi fost poate un răzvrătit sau nu, nu știm, dar Aron Cotruș își întrepătrunde ființa cu întrebări în văzduhuri și, uneori, neputincios, iese din vise și se resemnează („De-atâtea ori m-am întrebat/De ce piciorul omului nu poate să-i urmeze pretutindeni gândul?!” căci „Mi-am deschis ferestrele spre toate anotimpurile”).

Poetul care și-a mâncat inima ca pe o pâine caldă în lungul drumurilor și ochii și-a deschis în dosul depărtărilor a fost premiat pentru volumul *Versuri* (1925) de către SSR.

Al. Popescu Negură

Născut în 1893, a fost atât poet, cât și gazetar (m. 1974). De orașul Arad îl leagă CFR, unde a fost angajat. A debutat în 1920 la revista *Dacia*. A avut și alte colaborări precum *Familia*, *Adevărul*, *Rampa*, *Lucașul*, *Renașterea română*, *Viața socială*, *Duh* ș.a.

Câteva volume „Sărmanul pescar” (1926), „Parodii adevărate” (1930), „Ardealul” (1941), „Ecolul tăcerii” (1972).

Trecerea lui Al. Popescu-Negură prin *Salonul Literar* stamatidian e una destul de rară. Am remarcat atât poeme în proză (*Pustnicul*), cât și poeme în versuri. Proza include descriere și dialoguri, dar și învățăminte de viață din care desprindem ideea efemerității, a trecătoarelor zile pe lângă viața unui om.

Poemele sunt de factură simbolistă fără detalii anume, cu unele dedicații (Al. T. Stamatiad), dar și cu o portretistică aparte (*Zidarul*), ceea ce am observat și la Aron Cotruș (*Minerul*). Un poet personal cu o pană a discursului interior, îi dedică lui Al. T.

Stamatiad, un poem (*Vin dorurile acasă*) din care se răzbat neliniști care îi îngheață suflarea „Cum dorurile-mi toate, azi înfrânte/Se-ntorc acasă”.

„Pescarul” din poema cu același nume e văzut „cu brațe de oțel, cu umeri largi”, pe țărmul mării unde își aruncă arma ca o împletitură a sforilor de ape.

Eugeniu Speranția

Este fiul folcloristului Theodor Speranția. S-a născut la București (1888), doctor în Litere (1912).

Se afirmă în perioada vremii în paginile diferitelor grupări literare (*Analele literare*, cenaclul lui Al. Macedonski (1905-1906), cenaclul lui Ovid Densușianu, *Vieța nouă* ș.a.)

A publicat diferite lucrări pe teme filosofice, sociologice, critică muzicală, amintiri literare la revista *Steaua*.

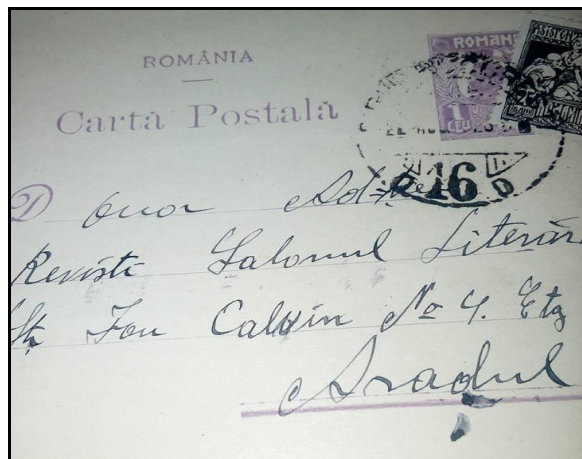
A avut și o bogată activitate didactică la Oradea și Cluj.

A realizat numeroase *Medalioane literare* (1967), și *Figuri universitare*, a schițat *Amintiri din lumea literară și Inițiere în Poetică* (1968).

Opera se compune din „Zvonuri din necunoscut” (1921), „Pasul umbrelor și al veciei” (1930), „Sus” (1939), „Poezii” (1966).

Iată și câteva reviste la care a colaborat *Revista Literară* (1904-1905), *Românul Literar* (1904), *Analele Literare* (1905), *Revista idealistă* (1906), *Viața nouă* (1907-1915), *Revista celorlalți* (1908), *Farul* (1910), *Sărbătoarea eroilor* (1913), *Flacăra* (1913-1916), *Cele trei Crișuri* (1921-1941), *Salonul literar* (1930), *Îndreptar* (1930), *Gând românesc* (1935), *Lucașul* (1940-1944), *Steaua*, *Tribuna* ș.a.

În *Salonul Literar* de Arad a publicat „Sărutarea lui Antistene”, proză, „Lumină ce cobori din mine”, poezie. De fapt, în poezie expresivitatea este sub semnul unei Lumini binefăcătoare și de speranță, dătătoare „Lumină, simt cum crești în mine” ... sunt humă ... dar voi fi Lumină”.

**Dovadă a trecerii poetului
Al. T. Stamatiad prin Arad**

Ceea ce a atras la Salonul literar a fost, în primul rând, creația. Element matriceal al noului, lirica de factură simbolistă era reprezentată prin Al. Stamatiad și Aron Cotruș. Dacă, din punct de vedere factologic, ne referim la recontextualizarea câmpului literar sau al secvenței temporale, această apariție a Salonului literar rămâne în literatura română un melanj de tradiționalism cu expirări simboliste, dar și cu accente de parnasianism, modele literare trecute la acel moment de istorie.

Consemnăm, ca o concluzie, și alți scriitori la *Salonul literar*: Eugeniu Ștefănescu-Est, V. Demetrius, Ion Minulescu, T. Vianu, Perpessicius, Al. Grigoriu, Mihai Celarianu, George A. Petre, Al. Macedonski, Adolphe Clarnet, Leo Bachelin, George Demetrescu ș.a., cu

amendamentul că Aron Cotruș, Al. Popescu Negură sunt eternizați în Parcul Botanic al comunei mele natale, Macea, pe Aleea Poeților, Ansamblu Sculptural semnat Pavel Mercea, sculptor local.

BIBLIOGRAFIE

Colecția Salonului Literar 1925-1926.
Colecția Hotarul 1934, 1935, 1937, 1938.

Colecția Ethos, 1944.

Aspecte ale modernismului, Tradiție și modernitate în „Științele umaniste și sociale”, Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2008.

Nica, Melente, Groza, Gabriela, Șimândan, Emil, *Evoluția și tipologia presei arădene*, Arad, Editura Fundației Ioan Slavici, 2006.

Pascu, Petre, *Aproape de ei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987.

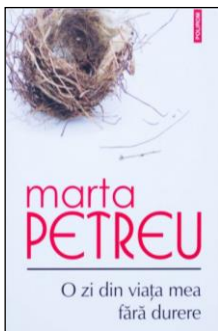
Portrete de dascăli, AGIRO, Arad, Editura Tiparnița 2011, 2012.

ANCA GIURA

„O ZI DIN VIAȚA MEA FĂRĂ DURERE” DE MARTA PETREU, IAȘI, EDIT. POLIROM, 2012

„Oare dacă n-ar fi suflet ar fi timp sau nu?”, așa ne captează atenția cartea acesta, care debutează cu afirmația lui Aristotel din „Fizica”. Poate că doar nebunilor și asceților li s-ar întâmpla să trăiască o zi măcar fără de durerea sufletească ori fizică. Pentru unii, durerea trupească a devenit o constantă a cotidianului, iar dacă avem șansa să fim ocoliți de ea, ne rămân suficiente frustrări și umilințe zilnice care se înscriu durerilor sufletești de mai mică anvergură, însă toate se acumulează una câte una pe principiul picăturii chinezești.

Prin urmare, vă propun o carte de eseuri, o carte a devenirii purtând semnătura Martei Petreu. Fără îndoială, cea mai interesantă eseistă a momentului și una dintre puținele mele scriitoare favorite. O apreciez pe Marta Petreu pentru că se

dovedește un om de cultură de sofisticată erudiție, manifestând o privire mereu proaspătă asupra filozofiei – inclusiv din perspectiva psihanalizei –, elaborând eseuri care îngemănează harul poetic cu logica, originalitatea spiritului cu tradiția academică.

Ce mi-a atras atenția în volum, dincolo de stilistica fină, a fost perioada elaborării majorității eseurilor: începutul anilor nouăzeci. N-am putut să nu constat că acei ani erau încă

favorabili muncii intelectuale decise și riguroase. Erau anii de dinaintea internetului și anii traducerilor din Cioran și din Eliade, din numeroși autori străini prohibiți până în 1989. Astfel că eseurile Martei Petreu abordează mari momente literare și culturale românești, doar că o fac într-o manieră la care nu v-ați fi gândit încă. Așa ni se aduc la cunoștință detalii psihanalitice despre proza unui Mircea Eliade, Marin Preda, Petru Dumitriu, Thomas Mann, F. M. Dostoievski ori Elias Canetti, aprofundări din Aristotel sau Hegel, impresii și amintiri cu Andrei Șerban ori cu Vlad Mugur, evocări de călătorii franceze sau moscovite ș.a.m.d. Sau pur și simplu, asimilăm reflecții pe baza confruntării perpetue cu devenirea noastră, dintre care cele mai percutante rămân probabil cele pe seama bolii și a sistemului medical românesc: „Răul trupului mă conține ca o carcasă, unica pe care o am. Ne purtăm reciproc nici nu mai știu cine pe cine duce, eu îmi duc bolile sau bolile mă duc pe mine Stau în trup, adică în boală și îi cunosc gradațiile, nuanțele, variațiile de intensitate ale durerii. Știu, ceea ce este mai rău n-a venit încă, știu că, oricât m-aș antrena, atunci când va veni, tot o să mă ia prin surprindere”. Dar mai presus de orice, și în ciuda Morții ca idee în sine, Marta Petreu face parte din specia scriitorilor borgesieni pentru care raiul nu poate fi decât o infinită bibliotecă. Iar iadul ar fi spaima de a nu putea epuiza într-o viață toate marile cărți ale lumii. Așa că, născută într-o familie țărănească din Transilvania, după atâtea exerciții ale devenirii personale, universitare sau scriitoricești, poeta, eseista, prozatoarea și profesoara clujeană se întoarce la copilul care a fost, în varianta lui solară, probabil și din pricină că singura perioadă a vieții în care ne putem socoti nemuritori va fi fiind primul deceniu al vieții. Și iată cum visul copilei închipuind „viața perfectă sub forma unei biblioteci așezate în mijlocul unei grădini de pomi. Pe mine însămi, imaginația mea m-a plasat spontan în mijloc, întinsă comod ca-n iarba grădinii de acasă și citind fără oprire”... a devenit o profesie definitorie și un modus vivendi.

GABRIELA-ADINA MARCO

**PETRU ȘTEȚCU, CRISTINA DUMA,
COMUNICAREA VERBALĂ ȘI
NONVERBALĂ
ARAD : CONCORDIA, 2019, 547 P.**

Secretele comunicării. Arta comunicării. Comunicarea eficientă. Ce este comunicarea? Cea mai importantă unealtă: comunicarea. Sfaturi. Abilități. Istoric, evoluții, funcții, caracteristici, componente, forme, metode, mijloace, structuri, tipuri, factori, structură, factori, tehnici, interpretări, analize, studii, articole, cărți... Există o complexă și numeroasă literatură de specialitate ce abordează arta comunicării, teoretizând și alcătuind, organizând și sistematizând, explicând și analizând acest proces fundamental al ființei umane.

Cu siguranță, apariția editorială „Comunicarea verbală și nonverbală” a autorilor Petru Ștețcu și Cristina Duma, Arad, Editura Concordia, 2019, 547 p., se încadrează în sfera cercetărilor din aria comunicării, devenind o scriere determinantă în domeniu, exact printr-o amănunțită, detaliată și atotcuprinzătoare prezentare a subiectului propus. Tema comportă și o latură practică, prin exemplificări pertinente, ce se pot aplica în mod concret în practică și cu siguranță, pot fi aplicate în viața fiecăruia dintre noi.

Abordarea duală, teoretică și practică, reprezintă un element obligatoriu pentru orice specialist în comunicare, asigurând însușirea și implementarea continuă a noțiunilor specifice, fixate prin punerea în practică a teoriei comunicaționale.

Volumul înglobează patru părți distincte ale procesului comunicațional: „Despre comunicare”, „Comunicarea verbală”, „Comunicarea nonverbală”, „Comunicarea în diverse domenii de activitate”, diseminând informația de la general la particular, prin secțiuni particularizante ce definesc foarte clar conceptele cu care se operează, precum și accepția lor adoptată în volum.

Partea întâi, „Despre comunicare”, încadrează comunicarea prin prisma factorilor și condițiilor necesare ca actul referențial să existe, prezentând o abordare procedural-conceptuală prin multiple definiții, prezentate în primul capitol, ce conturează semnificația termenului și indică caracteristicile sale esențiale, reflectate ulterior în demersul istoric ce tratează evoluția comunicării. Conceptele „semn”, „limbă”, „limbaj”, analizate formal în cadrul celui de-al treilea capitol, validează cercetarea în speță printr-un studiu obiectiv, pornind de la definiții, funcții, clasificări și caracteristici, până la particularități individuale și tulburări ale limbajului.

Abordând semiotica, acceptată drept știința generală a semnelor, autorii își asumă termenul polisemantic al „semnului”, facilitând astfel o operaționalizare a definiției comunicării, în sensul că utilizarea acestuia (cuvânt, indiciu, icon, simbol) reprezintă diferența specifică prin care disting comunicarea de celelalte tipuri de interacțiuni.

Actanții comunicării, emitentul și receptor, mesajul, feedback-ul, în speță modelul propriu-zis de comunicare este conturat progresiv, din punct de vedere structural și funcțional, determinându-se, de asemenea, și factorii ce „intervin în desfășurarea comunicării și a interacțiunilor cu care aceștia se corelează” (p. 103). Comunicarea implică diverse forme și funcții, atent analizate în volumul recenzat, de la comunicarea verbală, nonverbală, paralimbajul, comunicarea incidentală, consumatorie, instrumentală, verticală, orizontală, formală, informală, grafică până la schimbul de informație – perceput drept latură esențială a comunicării.

Volumul – complex prin analiza dimensiunilor comunicative, abordează în partea a doua, comunicarea verbală, structurând analitic și funcțional informațiile oferite prin scopul comunicării verbale, caracteristici și modalități ale comunicării orale și scrise, bariere și factori ce influențează performanța procesului comunicațional.

Comunicarea nonverbală, pe larg prezentată în cadrul celei de-a treia părți a volumului, își prezintă utilitatea prin aplicarea sa în procesul de comunicare, prin serie de coduri nonverbale ce acompaniază și nuanțează semnificațiile, facilitând înțelegerea intențiilor emițătorului.

Structurarea analitic-funcțională evidențiază în amănunt influența și importanța comunicării nonverbale, de la senzații și percepții, funcții și elemente

componente, la limbajul corpului, al spațiului, timpului, lucrurilor, vestimentar și coloristic, până la paralimbaj și tehnicile de interpretare a comportamentului nonverbal.

Abordarea detaliată a normelor de comunicare nonverbală, este utilă fiecăruia dintre noi, deoarece astfel precizăm, într-o manieră implicită, poziția pe care ne-o asumăm în interacțiunea socială și dorința de a fi perceput în conformitate cu această poziție de către ceilalți participanți comunicaționali.

Nu se poate să nu comunicăm.

Verbal sau nonverbal, noi existăm prin comunicare. Este o axiomă nu numai a comunicării umane, dar și a vieții sociale, în general. Când luăm în considerare mesajele verbale și când ne bazăm pe cele nonverbale? Când mesajul este „natural”, așa cum se întâmplă în mod obișnuit, majoritatea oamenilor iau în considerare semnalele verbale; când se observă o incongruență între mesajele verbale și nonverbale, cei mai mulți se ghidează după semnalele nonverbale.

Partea a patra a volumului, „Comunicarea în diverse domenii de activitate”, este focalizată pe comunicarea aplicată în diplomație, administrație publică, comunicarea în procesul muncii, completând astfel sfera aplicativă a noțiunilor teoretice, determinând o singură concluzie a recenzorului de volum: imposibilitatea non-comunicării în viața umană deoarece comunicarea reprezintă un proces natural, necesar și, bineînțeles, vital.

Abordarea analitică a autorilor reliefează și structurează un volum practic și atent conceput, un adevărat ghid al procesului comunicării ce cu siguranță, este util fiecărui cititor interesat.

ARTE

NICOLAE NICOARĂ-HORIA

MARCEL OLINESCU (4/17 SEPTEMBRIE 1896 - 15 FEBRUARIE 1992)

Fiu al Moldovei, născut la Dorohoi, la 4/17 septembrie 1896.

Tatăl său, Teofil Olinescu, profesor de limba germană, bucovinean din Adâncata, mama, Terezia, născută Kernbach, dintr-o familie de medici germani.

Face școala primară la Dorohoi, gimnaziul la Pomârla (1907-1911), liceul la Botoșani (1911-1915), Școala de Arte Frumoase la Iași, (1919-1921), unde îl are ca profesor la clasa de sculptură pe maestru I. Mateescu.

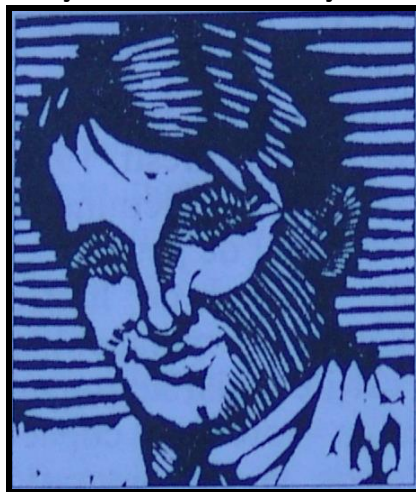
Un an mai târziu îl întâlnim la București în clasa unui alt împătimit al artei, Dimitrie Paciurea.

După absolvirea Școlii de Arte Frumoase, în anul 1923, obține un post de profesor la Brad pentru caligrafie și desen. În cei trei ani cât a stat în peisajul tulburător și mereu repetat în amintirile sale, al Țării Moșilor, fascinat de cântecul dureros al celor ce viețuiau acolo, precum șopârlele de aur strecurate printre stânci – „*Munții noștri aur poartă...*”, realizează cele zece gravuri din „*Suita aurului*”.

Tot aici prind viață portretele revoluționarilor din Munți: Iancu, Balint,

Buteanu, după cele executate cu ani în urmă de Barbu Iscovescu, la vremea răzvrătirii lor, 1848-1849.

Astfel, în anul 1925, deschide la Ateneul Român din București prima expoziție de pictură – „*Din Țara Moșilor*”, publicând și un album cu același titlu.

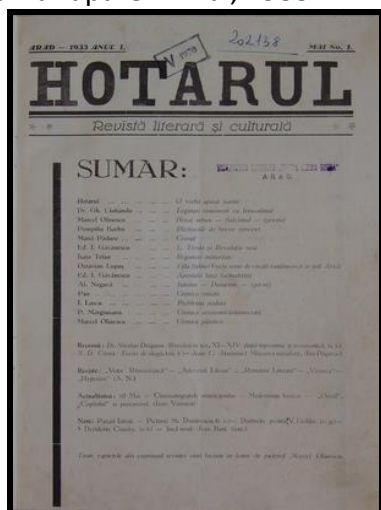

În anul 1926, părăsind Bradul, Ardealul, pentru un an, ajunge la Botoșani, la liceul „August Treboniu Laurian”, de unde rădăcini nevăzute și durabile îl trag înapoi, înspre Vestul acesta de țară și, în anul 1927, se stabilește la Arad, ca profesor de desen la liceul comercial de băieți (Școala superioară comercială de băieți).

Aici, în Orașul de pe Mureș, pe lângă activitatea didactică și artistică, este redactor la ziarul „Știrea” (1933-1937), alături de Alecu Constantinescu – tatăl dramaturgului Paul Everac, pune bazele societății artistice „Ateneul Popular Arădean”, care ia ființă la 16 septembrie 1931.

Împreună cu un colectiv de redacție, format din Tiberiu Vuia, Alexandru Negură, Mihai Păun, Isaia Tolan, Pompiliu Barbu, Alecu Constantinescu, Eduard Găvănescu, protopop dr. Gheorghe Ciuhandu și

Octavian Lupaș, membrii ai „Ateneului Popular Arădean”, editează „revista literară și culturală” *Hotarul*, în 24 de pagini, al cărei prim număr apare în mai, 1933.

În articolul de fond al primului număr, *O vorbă spusă înainte*, semnat, se pare, de Alex. Negură, se argumenta programul acestei reviste: „*Suntem o sămânță aruncată la cea mai îndepărtată graniță și nu putem rămâne bob nerodnic... Dacă din truda noastră nu va ieși la lumină decât un simplu fir de iarbă, nu-l vom nega. Atât am putut da!*”.

La scurt timp, în octombrie 1934, editează și revista „Duh”, „*revistă de artă, critică literară și filozofie*”.

În curtea liceului comercial, într-un atelier improvizat, realizează busturile pedagogului Petru Pipoș și al ziaristului de la „Știrea” – D. Mărculescu. Tot în atelierul său, Marcel Olinescu zămislește bustul lui Crișan, după portretul în ulei din celula Albei Iulii, făcut de către Johan Stook din Sibiu, bust turnat la Arad, în atelierul lui Matuz și care va fi amplasat în satul natal al eroului de la 1784, Vaca, azi localitatea Crișan.

Face parte din echipele de cercetare sociologică organizate de Dimitrie Gusti în satele Cuveșdia și Sâmbăteni. În anul 1936, pune bazele grupării literar-artistice „Pro Arte”.

Dar Marcel Olinescu a fost și poet! Poezia lui era soră bună cu pictura.

După apariția la Arad, în anul 1934, a plachetei celor 17 gravuri în lemn din „Părerii de rău”, ce constituiau „o sinteză de artă pură”, publică în anul următor primul său volum de versuri „Eu – poeme în versuri și linii”.

Dar dintre toate îndeletnicirile sale, cele mai mari satisfacții i le-a dat gravura, pe care a început-o la Arad în anul 1928!

Era printre puținii gravori în lemn din acea vreme. Lucrările sale stau încrustate în tiparele unor volume ca „Părerii de rău”, „Vin țigani”, „Botoșanii care se duc”.

Tot în această perioadă, Marcel Olinescu leagă prietenii literare cu Petre Pascu, originar din Șeitin, cu arădenii Lucian Emandi, Alexandru Negură, Gheorghe Moțiu, cu Volbură Poiană, pseudonimul colonelului Constantin Năsturaș – militar de carieră, născut la 13 martie 1890, în satul Galbeni de lângă Roman.

De menționat este faptul că, la Arad, „avea să se nască în mintea mea ideea alcătuirii unui manual de mitologie românească” și, astfel, în anul 1944, la editura Casa Școalelor din București, la Imprimeria națională, cu ilustrații gravate în lemn de către autorul ei, apărea „Mitologia românească”, tulburând spiritele contemporanilor săi.

În anul 1937, după zece ani de ședere în Arad, este numit profesor la Școala normală din București. Aici îi are ca elevi pe Nae Antonescu, Marin Preda, Răzvan

Theodorescu, îi cunoaște pe Ion Th. Ilea, Valentin Streinu, Vlaicu Bârna, originar din Vaca, satul lui Crișan.

În revista „Hotarul”, an IV, nr. 6-8, iunie 1937, colegii săi de redacție consemnau următoarele: „*Marcel Olinescu, prietenul primelor începuturi ale Ateneului Popular, ne părăsește pentru a-și înnoda bucuriile visate cu realitatea unui deceniu de frământări, aici, în mijlocul nostru. Micul nostru Leonardo – așa cum obișnuiam să-i zicem între noi – vrăjit de lumina Capitalei, s-a vrut cetățean al ei și-a reușit [...] Marcel Olinescu, deși pleacă din Arad, rămâne cu sufletul între noi, cari l-am înțeles și l-am iubit, ca pe cel mai bun dintre noi!*”.

Multe din lucrările sale luminează și astăzi înrămate în casele moșilor din Apuseni și nu numai ale lor.

Nu este loc aici să mărturisim pe larg despre toate lucrările, despre expozițiile personale în țară și din străinătate, de la Buenos Aires la Phenian, din Botoșani, Deva și de peste tot spațiul românesc pe care l-a nemurit în operele sale.

A semnat în presa vremii o parte din poeziile, desenele, gravurile și articolele sociologice și de folclor și sub pseudonimul

Ion Păgânu, M. Moldoveanu ori Bătrânul Stradivarius.

La București, de la etajul șapte al unui bloc de pe bulevardul Metalurgiei din Berceni-sud, privirea maestrului se îndrepta mereu înspre Ardealul său drag, înspre Bradul celor ce scormoneau măruntaiele pământului, după aurul tuturor durerilor. Drumurile spre Tara Moșilor i-au rămas bătătorite în suflet.

În ziua de 15 februarie 1992, zărirele acelea s-au surpat pentru totdeauna peste pleoapele maestrului.

Artistul, la cei 95 de ani ai săi, se retrăgea sărac să se odihnească în umbra înghețată a cimitirului Bellu.

Își dorise atât de mult, ca la aniversarea a 90 de ani de viață, să realizeze o retrospectivă în Sala Dallas, chiria ce i se pretinsese atunci pentru spațiu fiind peste măsura puterilor sale. Nici romanul „Marele meșter” nu apucase să vadă lumina tiparului, roman la care lucrase împreună cu Alexandru Mitru, din anul 1984.

„Mitologia românească” avea să apară într-o ediție postumă abia în anul 2001, cu xilografurile și desenele autorului.

Lucrarea „Miorița”, publicată în anul 1940, într-un tiraj de... 100 de exemplare!, reeditată în anul 1985 – după 45 de ani, la Editura „Junimea” din Iași, rămâne una dintre capodoperele liricii noastre populare.

BIBLIOGRAFIE

Hotarul, 1933, An. I, Nr. I.

Pârva, Ioan, *Oameni și locuri din Țara Moșilor*, Deva, Ed. Călăuza v. b., 2006.

Sasu, Aurel - *Dicționarul biografic al literaturii române*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2006.

LUCIA BIBARȚ

Marketing, metodic, bibliografic, documentare și
cercetare

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

OVIDIU MAITEC.

DIALOG ÎNTRE ARHAIC ȘI MODERN

Ovidiu Maitec s-a născut în Arad și-a murit pretutindeni.

Despre Ovidiu MAITEC, ca artist, ca împlânzitor al materiei organice, din orice esență ar fi ea, s-au spus îndreptățit, vorbe mari, pline de miez, ca lucrările sale.

Mari artiști, critici de artă au admirat arta sa de a face materia să vorbească, să vibreze, să trăiască. Deloc simplu, deloc la îndemână, deloc întâmplător, Maitec transformă, însuflețește piatra, metalul, lemnul într-un fel anume, numai al său, cu originalitate. Atingerea lui măiastră, învie.

În arta românească, Maitec a avut un „magister” excepțional, de la care s-a

inspirat, care i-a dat impulsuri geniale: Constantin Brâncuși.

Deopotrivă cu uriașul său înaintaș spiritual, artistul arădean este asemeni unui copac mitic cu rădăcinile puternic înfipte în oasele, tradițiile, superstițiile și credințele strămoșești și ale lumii. Din ele își ia esența cea tare, pe care o metamorfozează, cu forța inspirației și a actului său artistic, în noutate absolută.

„Asemeni genialului său predecesor, Brâncuși, căruia îi este cel mai puternic urmaș spiritual, Ovidiu Maitec regăsește această dublă inspirație: terestră și aeriană, prin care omul veacului XX reia simbolismul arhaic ce însuflețește marile mituri cosmogonice. El a izbutit să introducă lumina în material” (Mircea Eliade – Revista „Secolul XX”).

Ca orice artist adevărat simte pulsul pământului, a copacilor, pietrei, metalului, iar actul de creație și nașterea operelor sale, nu sunt decât eliberări ale formelor din materie.

Orice material pentru un artist este „valabil, valoros, interesant” – spune artistul. Drept urmare, copacul prelucrează esențele tari ale neamului, inspirat de harul lui Dumnezeu. Pentru că „Dumnezeu m-a iubit” – simte și recunoaște el.

Parcursul de la material la sculptura propriu-zisă, drumul obsesiei până la obiectele tridimensionale, a constat în „scormonirea” și găsirea vestigiilor unor civilizații românești și universale dispărute și preschimbarea lor în piese moderne, mirosind a istorie, a începuturi, a totem. Cum a reușit Ovidiu Maitec această mutație a materiei organice pure într-un obiect de artă modern? Printr-un procedeu propriu.

Lucrărilor sale le-a „atașat” componente materiale și imateriale, pământene și cerești. Acestea sunt într-o relație de interdependență biunivocă legând omenescul de dumnezeiesc, pământul de cer.

Dintre piatră, metal și lemn, preferat este lemnul pentru căldura lui, pentru prelungirea vieții din trunchiul copacului, în piesa tratată artistic. Materia meșteșugită, șlefuită de mâna artistului permite aerului și luminii să o traverseze și străpungă, creând astfel, un dialog între material, lumină, spațiu și aer. Ultimele componente sunt imateriale și doar prima, materială.

„...îmi dau seama că, fără spațiu, fără lumină, fără mișcarea spațiului... (obiectul artistic n.n.) este ciuntit, este minimalizat” (Ovidiu Maitec).

Maitec este obsedat de legăturile indestructibile între două sau mai multe elemente universale și le întrupează în „încheieturi”, „îmbinări”, „articulații”, „vertebre”, „brațe”, „aripi”, „radare” nonfigurative, ca și când ar porni viața de la capăt, dintr-o celulă stem. Operele sale sunt fructele coborârii la străfundurile originii lucrurilor, în momentele mitice, când ele erau doar germenii începutului, primii atomi

din care au înflorit și s-au dezvoltat credințele, venerațiile, iubirile, idolatriile civilizației.

„În sculptura lui Ovidiu Maitec descoperim un gând brâncușian dus mai departe” spunea criticul arădean Horia Medeleanu.

Elemente naturale, organice sunt ordonate modern sub formă de Porți, Aripă, Prapori, Tronuri, Coloane, Arcuri de triumf, Arici, Containere - sarcofag etc.

Ceea ce a uimit mereu la Maitec este forța lui de-a se formula/reformula, prospețimea și admirabila lui originalitate.

*

* *

„Ovidiu Maitec a debutat în 1953 și a fost unul dintre cei mai apreciați artiști români în plan internațional. În 1968 era remarcat în cadrul Bienalei de Artă de la Veneția la care, în mod excepțional, până în 1989, avea să participe de trei ori, ceea ce i-a oferit oportunități extraordinare pentru un artist provenind din blocul țărilor comuniste din Est: în 1969, era invitat să deschidă prima expoziție personală din carieră, la Circle Gallery din Londra, iar în 1971, era selectat de celebrul galerist Richard Demarco să participe la Festivalul Internațional de la Edinburgh, în cadrul expoziției de Artă Românească. Prima expoziție personală în țară a avut loc la Galeria Nouă din București, în 1976, iar în 1985, expoziția de la Sala Dalles reunea cele mai importante lucrări ale sculptorului din perioada maturității creatoare” – Ileana Ploscaru Panait, realizator și producător al Campaniei „Maitec – Lemn, aur, lumină”.

*

* *

În orașul său natal, Arad, Ovidiu Maitec se regăsește doar în două piese în Sala de Artă a Complexului Muzeal – care îi poartă numele. „Cumpăna neagră” și „Poarta închisă” sunt singurele sculpturi ale lui Maitec care fac parte din expoziția permanentă a Muzeului de Artă Arad.

Maestrului sculpturii arădene și universale i s-a refuzat în anul 1998, propunerea de a sculpta un monument de for public pentru Arad, Monumentul Marii Uniri. A fost politicos și civilizat invitat de către autoritățile locale de atunci, să participe la concurs. Drept urmare, un monument al Marii Unirii nu este nici azi în orașul nostru, după 100 de ani!

Ce a dat artistul orașului său? Este inutil să ne întrebăm.

Dar ce i-a dat orașul artistului, aceasta ne-am putea întreba neconținut...

GEORGE SABĂU

KINEMA IKON LA 50 DE ANI

Tocmai am încheiat după mai bine de un an „Istoria proiectului kinema ikon” cu un consistent *Tablou sinoptic*, totalizând 150 de pagini, studiu dedicat catalogului aniversar cu prilejul celor cinci decenii de activitate creative, pe cât de experimentală, pe atât de ludică (1970-2020). Versiunea scurtă de șase pagini a acestui articol conține datele esențiale ale evoluției proiectului în dimensiunea sa de practică estetică.

Astfel, primul *moment-cheie* a fost anul înființării, respectiv în 1970 toamna, când, cu licența obținută în Estetică, am fost angajat cu două jumătăți de normă didactică, pe de o parte, la Școala de Artă unde am dezvoltat un cineclub pe care l-am botezat *Atelier 16* pentru a realiza filme de scurt-metraj. Pe de altă parte, am preluat catedra de Estetică de la nou înființatul Liceu de Artă din Arad, constituind câteva decenii, principala sursă și resursă umană pentru punerea în practică a *proiectului teoretic kinema ikon*, care presupunea producerea unor filme experimentale de către *tineri autori exclusiv din afara câmpului cinematografic*, adică graficieni, pictori, sculptori, muzicieni, arhitecți, fotografi și scriitori, enunț definitoriu care circumscrie corect *specificitatea demersului teoretic și practic* rezultat din activitatea

grupării kinema ikon în etapa realizării celor 62 de filme experimentale de autor pe parcursul a două decenii, între 1970 și decembrie 1989. Etapă care a cuprins și organizarea a trei simpozioane naționale cu teme interdisciplinare: „Filmul experimental ca gen estetic autonom” în anul 1980, apoi despre „Rolul invarianților creativi” în anul 1984 și „Despre interval în discursul artistic” în anul 1988; toate desfășurate în sala *Studio* a Teatrului de Stat din Municipiul Arad. Menționez și faptul anecdotic că, în aceeași perioadă, un număr de 18 membrii kinema ikon au „fugit” peste graniță, oprindu-se în California, între Hollywood și LA, ceea ce a făcut să intrăm în atenția organului represiv numit *securitate* și în consecință, a urmat interdicția de a participa la evenimente culturale de genul festivalurilor de film sau a expozițiilor de artă din occident.

Oricum, imediat după revoluția din decembrie '89, gruparea a fost transferată la Muzeul de Artă cu titulatura *kinema ikon_atelier multimedia*, începând astfel o nouă etapă de creație experimentală sub semnul noilor tehnologii. Cu alte cuvinte, atelierul va trece printr-o scurtă tranziție de *video-art* și de *mixed-media*, plus editarea jucăușei reviste *Conversația*, din anul 1990 până în anul 1994, când s-a transformat în revista *Intermedia* ca urmare a unei „lovituri de atelier” a tinerilor membrii marcați de invazia pixelilor în floare, menționându-i pe filologul-artist vizual Călin Man și pe informaticianul cu viziuni creative Caius Grozav. Cei doi au fost principalii vinovați (sic!) de schimbarea paradigmei creativ-estetice ceea ce a condus, în primii 15 ani, spre un vector de realizare a unor lucrări artistice produse cu ajutorul computerului,

etapă pe care am denumit-o riscant ca *exclusiv digitală*, adică instalații hypermedia interactive, lucrări pe suport electronic (cd.rom, dvd) precum și lucrări pe suport Web (net.art); ultimul gen digital fiind practicat îndeosebi de către Călin Man *aka* reVoltaire, actualul manager al atelierului kinema ikon. Este momentul să notez faptul că abia în anul 1995, am avut posibilitatea logistică și financiară de a onora o mai veche invitație făcută de către Centrul Pompidou din Paris pentru a proiecta public în spațiul numit Cinéma de Musée, o selecție de 22 filme experimentale de la atelierul kinema ikon, proiecții urmate de comentarii ale specialiștilor și a unui public avizat.

Revin la etapa exclusiv digital dintre 1995 și 2005, când s-au petrecut cel puțin patru evenimente remarcabile musai de a fi notate cu scurte explicații. Astfel, în anul 2002, am organizat la Muzeul de Artă din Arad, un simpozion național intitulat „Este sau nu este sistemul digital (și) un nou mijloc de creație artistică?” la care au participat activ, timp de două zile, tineri critici de artă și artiști multimedia preocupați de fenomenul artei digitale, prezentând texte de susținere teoretică a unor lucrări digitale din expoziție. În acest context extrem de competent pentru momentul respectiv, kinema ikon a prezentat și susținut lucrarea „alteridem_exe”, constituită din opt proiecte individuale realizate de Călin Man, Caius Grozav, Peter Hügél, George Sabău, Mitzi Kapture, Judit Angel, Ioan Ciorbă și Romulus Bucur, eveniment de referință reflectat într-un număr special al revistei *Intermedia*, dar și comentarii critice favorabile apărute în presa culturală

românească pe care le-am menționat în sus-amintitul *tablou sinoptic*.

Aceași lucrare, ușor revizuită și completată, a fost selectată de către o comisie de specialitate în arta contemporană, pentru a reprezenta România la Bienala de Artă de la Veneția, din anul 2003. Lucrarea a fost asamblată în Pavilionul românesc de către Călin Man, numit în funcția de comisar al expoziției, fiind în același timp și co-autor, așa cum rezultă din titlul expoziției notat pe afiș și în catalog: „alteridem.exe 2”, cuprinzând trei module astfel: kinema ikon cu titlul *alteridem.exe*, încadrat de două module semnate Călin Man, respectiv *Esoth Eric* și *net.art_kit*.

În anul următor (2004), consistent epuizați și cu câțiva membrii virusați de emigrare, am înțeles că putem avea probleme de continuitate și așa se face că abia am apucat să fim îngrijorați, când, pe nepusă masă, la o mică dar reprezentativă expoziție kinema ikon realizată pentru publicul arădean, ne-am trezit cu mai bine de 30 (treizeci) de tineri artiști vizuali arădeni, proaspeți absolvenți ai facultăților de artă din Cluj și Timișoara, pe care i-am recunoscut, fiind foști elevi ai Liceului de Artă din Arad, unde, precum aminteam mai sus, predam disciplina numită Estetică. Din acel moment, a început o foarte bună colaborare cu ceea ce eu numesc *zona kf* care atunci, în acea zi de grație, era „under construction”, punând cu toții umărul la demersul artiștilor-manageri Ioana Eremiaș și Gabriel Cosma; colaborare care a însemnat lucrări comune, adică Instalații, expoziții și evenuri la atelier, la mirobolantul sediu al *kf*, la muzeul arădean de artă și în alte locații. Între acestea din

urmă s-a petrecut al patrulea eveniment important din etapa „exclusiv digital”, respectiv participarea a nouă componenți din *zona kf* în calitate de membri ki, cu tot atâtea lucrări la marea expoziție kinema ikon de la Muzeul Național de Artă Contemporană din București, în toamna lui 2005.

Etapa recentă (2005-2020) a stat și continuă să stea sub marca eclecticului prin combinarea analogicului cu digitalul și în plus, beneficiem de o sală dedicată în totalitate proiectelor kinema ikon la Muzeul de Artă, ceea ce a condus la o adevărată dezlănțuire expozițională, realizând în zece ani, nici mai mult nici mai puțin, decât 50 de expoziții/evenimente marka kinema ikon care au fost grupate taxonomic de către Călin Man & Ileana Selejan astfel: „Serialul kinema ikon” în trei sezoane, cu un total de 40 de episoade sub forma de expresie a instalațiilor de autor; apoi „Seri Wunderkammer” cu trei expoziții, rămânând în starea de *work in progress*; în fine, sub titulatura de Media Art Festival Arad (MAFA) au fost produse șase mega expoziții-eveniment, având susținerea logistică a Centrului Municipal de Cultură Arad, cu artiști vizuali invitați din țară și străinătate, transformând astfel *atelierul* în *platforma* kinema ikon sub dubla baghetă Călin Man & Ileana Selejan. Toate aceste evenimente kinema ikon au constituit subiecte ale unor analize pertinente în presa culturală națională și locală, inclusiv în mediul online.

Între timp s-au petrecut câteva lucruri de-a dreptul relevante pentru destinul atelierului/grupării/platformei kinema ikon. Astfel, tinerii noștri colegi din *zona kf* au slăbit turația demersului creativ, rămânând

activi doar o mână de persoane... Apoi ne-am trezit căutați în primăvara anului 2015, de un grup dinamic de zece absolvenți ai unor Facultăți de cinematografie care sunt arădeni prin naștere, fiind deja constituiți în gruparea *CitiZenit* cu proiecte proprii (*Particles* după 2015), devenind concomitent și foarte buni colaboratori de proiecte comune cu kinema ikon, iar doamnele de la CMCA au înțeles cum stau lucrurile și i-au încurajat să se implice în programele care vizau utopica dorință a capitalei culturale europene... Este vorba despre proiectele din spațiile TEBA, din spațiile expozițiilor MAFA și, ulterior, la Cinema Arta, acesta din urmă continuând să funcționeze, inclusiv cu sprijinul kinema ikon prin contribuția logistică a lui Călin Man, doar că din cei zece cinești au mai rămas doar doi și îmi este teamă să nu se sfârșească ca în poezioara cu cei zece negrii mititei...

În aceeași primăvară ușor ușor bezmetică (2015) am fost căutați de zece tineri arădeni, de această dată arhitecți, care, a doua zi, s-au organizat, devenind grupul *L'ene*, dorind la rândul lor să se implice alături de kinema ikon în demersuri expoziționale și evenimente artistice, ceea s-a și întâmplat, contribuind consistent la scenografia expozițiilor de la TEBA, precum și la acelea de la expozițiile MAFA din spațiile neconvenționale în care acestea au avut loc. Oricum, au mai rămas activi doar trei arhitecți și teama revine...

Apoi foarte recent (2018), un număr de șaisprezece tineri elevi din clasele de arte vizuale de la același Liceu, denumit nu de mult, Colegiu de Arte, adunați în jurul profesoarei Nita Mocanu (membru ki), s-au constituit într-un grup autodenumit *subsol*

16 și au prezentat deja două expoziții în sala kinema ikon de la muzeu, bineînțeles de factură experimental-jucăușă și chiar sunt curios câți vor rămâne în aceeași paradigmă creativă până la anul; deocamdată contăm în mod sigur pe Cătălin Alb, dar vom vedea...

Ultimele trei fraze terminate cu *puncte-puncte* vor să spună ceva despre a treia generație de artiști vizuali („douămiiști”) care bătut prin kinema ikon care, spre deosebire de primele două (generațiile '80 și '90), sunt altceva-altcum; așadar „ăștia mici” sunt tot atât de talentați și deschiși la minte ca „ăia bătrânii”, dar extrem de inconstanți și inconsecvenți, ceea ce face să li se potrivească cunoscuta zicală că *mulți ați fost și puțini ați rămas* de unde și farmecul special al generației cu pricina, dar, la urma-urmei, sunt convinși că vor răzbate în viața artistică doar că *noi* (adică nucleul hard ki) i-am vrea preocupați preponderent de modelul experimental-ludic practicat la atelier.

Oricum, ceea ce caracterizează lucrările și expozițiile kinema ikon în acest al cincilea deceniu de existență, poate fi sintetizat prin două tipuri stilistice de evenimente creative de natură artistică. Pe de o parte, expozițiile specifice proiectului kinema ikon, instalate în sala ki a muzeului arădean de artă, ce sunt expresii practice ale unor concepte estetice experimental-jucăușe de factură analogico-digitală (predominantă) și puse în scena galeriei de artă de către tineri artiști vizuali și membri ai „atelierului”. Pe de altă parte, este vorba despre „platforma” kinema ikon care organizează anual evenimentul Media Art Festival Arad (MAFA) cu participarea, în calitate de invitați din țară și străinătate a

unor artiști vizuali cu evidente calități creative asemănătoare cu cele practicate la kinema ikon, invitați pe care îi numim cu empatie și respect, „membrii asociați”, precizând că Ileana Selejan și Călin Man sunt cei doi masteri care asigură curatoriatul acestor evenimente remarcabile în peisajul cultural arădean. Musai să adaug participarea unor lucrări kinema ikon la expoziții naționale (Cluj, Timișoara, București) și internaționale între care menționez cele mai recente de la Ghent, Bruxelles și Paris în cadrul *Sezonului cultural Franța-România* din 2019.

În sfârșit, chiar acum spre capătul acestui an, *membrii activi*, precum și *membrii asociați* lucrează de zor pentru aniversarea din 2020 a celor cinci decenii de funcționare creativă a grupării/atelierului kinema ikon. În principal ne concentrăm pe: 1. *Expoziția*-eveniment la sala ki de la muzeul arădean de artă. 2. Set de *Cataloge* cu ilustrații și separat cu texte și 3. Un *film documentar* de reprezentare pe orice tip de suport.

O explicație finală: textul de față este subiectiv cât încap deoarece sunt concomitent fondator, istoriograf, teoretician, plus autor de obiecte estetice și așa se face că am scris această scurtă poveste a *proiectului kinema ikon* la persoana întâi singular...

Arad, în august 2019

***

(George Săbău este fondatorul proiectului kinema ikon în anul 1970 și teoretician multimedia. A mai fost profesor de Estetică la Liceul de Artă, de Cinema la Școala de Artă, de muzeograf la secția Artele spectacolului de la Museum Arad și a publicat texte teoretice în reviste naționale de cultură și artă precum și în catalogele expozițiilor cu participare kinema ikon).

INEDIT

IOAN TULEU

SFÂNTUL ILIE ADUCE PLOAIA

La miezul verii, mai precis la 20 iulie, în calendarul creștin ortodox este pomenit și sărbătorit prorocul Ilie Tesviteanul, cel care, în această zi, s-a înălțat la cer într-un car cu roți de foc. Sfântul Prooroc Ilie aparține Vechiului Testament, dar prin viața și minunile săvârșite de el și mai ales prin înălțarea la cer anunță minunile și mai mari ce vor fi împlinite de Fiul Omului, de Hristos Domnul. Sfântul Ilie a intrat în tradiția populară ca fiind ocrotitorul recoltelor, fiind investit cu puterea dumnezeiască de a aduce ploaia pe pământ, în care calitate este stăpânul fulgerelor și a tunetelor, venite din carul de foc pe norii cerului.

În Cartea a III-a a Regilor, este povestită pe larg minunea făcută de Sfântul Ilie, care a adus ploaia în Israel, după ani cumpliți de secetă veniți ca pedeapsă de la Dumnezeu pentru evreii care la îndemnul împăratului Ahab și a soției lui, Isabela s-au îndepărtat de el și s-au închinat la zei străini: „O secetă groaznică se abătu atunci ca febra asupra pământului: totul fu sec, devastat, ars. Bărbații, femeile, copiii, animalele sălbatice, toate mureau din lipsa hranei. Izvoarele secară, plantele se ofileau și nimic nu scăpa urgiei îngăduite de Dumnezeu, cu speranța că foametea va face pe poporul lui Israel să se căiască și să se

întoarcă la credința cea dreaptă”. Teribila pedeapsă Dumnezeiască și-a făcut efectul și prorocul Ilie a fost căutat de către Ahab și rugat să se roage Dumnezeului celui adevărat să trimită ploaie pe pământul lui Israel. Minunea s-a săvârșit și Dumnezeu a binecuvântat Israelul cu ploaia aducătoare de viață. Pentru faptele sale bune, pentru cucernicia sa și viața ireproșabilă, Sfântul Prooroc Ilie a fost unul dintre pușinii care au fost înălțați la cer fără să treacă prin moarte, minune care, așa cum am arătat, se sărbătorește de întreaga creștinătate ortodoxă.

MARIA TRUȚĂ

Animație culturală și împrumut carte pentru copii
Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

„MARATONUL DE POVEȘTI”

Anul 2020 a fost unul care ne-a pus în fața unor situații deosebite. Fiecare din noi a ajuns în situația de a gestiona ceea ce știam până în acel moment, în așa fel încât să ne adaptăm situației provocate de pandemia COVID 19, noilor reguli, dar totuși, cu obligația, de a găsi puterea și resursele de a continua să muncim, de a continua să asigurăm aceleași servicii, prin noi metode.

Așa a luat naștere prima ediție a proiectului internațional „Maratonul de povești”, un proiect cu un impact colosal în mediul online și media, tocmai prin faptul că, până în momentul implementării lui, nimic asemănător nu a mai avut loc.

De ce „maraton”? – Pentru că timp de 8 ore s-a citit continuu online, prin transmisie live, povești pentru copii.

De ce 70 de bibliotecari, din 70 de biblioteci publice? Pentru că anul 2020 a marcat al 70-lea an de când s-a celebrat pentru prima dată în România și Republica Moldova „Ziua Copilului”.

1 Iunie 2020

MARATONUL DE POVEȘTI

ÎN CIFRE:

ROMÂNIA

50 BIBLIOTECI PUBLICE, ȘCOLARE ȘI COMUNITARE

- Biblioteca Metropolitană București
- 11 Biblioteci Județene
- 7 Biblioteci Municipale și Orășenești
- 27 Biblioteci Comunale
- 1 Biblioteca Școlară
- 3 Biblioteci Comunitare – Citim Împreună România, Ce le citim copiilor și Biblioteca de acasă

DIN 21 JUDEȚE ȘI MUNICIPIUL BUCUREȘTI

REPUBLICA MOLDOVA

5 BIBLIOTECI PUBLICE

- Biblioteca Națională pentru Copii
- Biblioteca Municipală „B. P. Hasdeu” și
  - Filiala Adam Mickiewicz
  - Filiala Târgoviște
- Biblioteca pentru Copii S. Tomai - Raionul Leova

MUNICIPIUL CHIȘINĂU ȘI RAIONUL LEOVA

CĂRȚI ȘI POVEȘTI CITITE

70 CE CĂRȚI ȘI POVEȘTI CITITE

- 22 autori din literatura română
- 48 autori din literatura universală

LIVE FACEBOOK

- 21.000 de vizualizări
- 41.000 de minute de vizionare
- 40.000 de persoane, impact
- 8 ore de transmisie în direct

@70 de povești pentru copii

ECHIPA DE PROIECT:

- Melania Butnariu - Biblioteca Județeană Brașov
- Claudia Șerbănuță - ANBPR
- Margareta Tătăruș - Școala „I. Basgan” Focșani
- Mariana Lucia Marian - Biblioteca Județeană Sălaj
- Maria Truță - Biblioteca Județeană Arad
- Mihaela Stanciu - Biblioteca Județeană Brăila
- Maria Olaru - Biblioteca Județeană Vrancea
- Vlăduț Andreescu - Biblioteca Județeană Dâmbovița

#maratonuldepovești

PARTENERI: ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ A BIBLIOTECARILOR ȘI BIBLIOTECILOR PUBLICE DIN ROMÂNIA, BIBLIOTECA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI, EDITURA CARTEA COPILOR, EDITURA SIGNATURA

PROGRAM MARATONUL DE POVEȘTI

70 DE POVEȘTI CITITE LIVE PE FACEBOOK

**70 DE BIBLIOTECARI
DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA**

PENTRU 70 DE ANIVERSĂRI

ZIUA INTERNAȚIONALĂ
A COPILULUI

1 Iunie 2020

Între orele:
10.00 - 18.00

**LIVE PE PAGINA DE FACEBOOK
@70 DE POVEȘTI PENTRU COPII**

Monalisa Livia Gheorghiu - Filiala nr. 2 a Bibliotecii Județene „V. A. Urechia” Galați
- *Ursul și Decebal*

Violeta Dumitrescu - Biblioteca din Comuna Ocnița, Dâmbovița
- *Cămașa țaranului* de P. D. Popescu

Maria Truță - Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad
- *Jocurile copilăriei* de Sonja Danowski

Maria Avramescu - Biblioteca Orășenească „M. Popescu Fieni, Dâmbovița
- *Micul print*, de Antoine de Saint-Exupery

Raluca Istrate - Biblioteca Județeană Satu Mare
- *Vesta șoricelului*, de Yoshio Nakae

Steliana Mițoi - Biblioteca din Comuna Gura Ocniței, Dâmbovița
- *Povestea unui băiețel care n-a fost luat la oraș* de Lev Tolstoi

Eugenia Bejan - Biblioteca Națională pentru Copii Chișinău, Republica Moldova
- *Prietenul devotat* de Oscar Wilde

Crina Popescu - Biblioteca din Comuna Pietrari, Vâlcea
- *Lupul cel neobrăzat și melcul înțelept* - poveste franceză

Lavinia Ramona Marinescu - Biblioteca Județeană „A. A. Aman” Dolj
- *Legenda Macului* din cartea Legendele Florilor

Ana Georgiana Antohi - Biblioteca din Comuna Conțești, Dâmbovița
- *Păianjenul cel harnic* de Eric Carle

Florentina Belbe - Biblioteca din Comuna Voinești, Dâmbovița
- *Socrate - Gânditorul care știa că nu știe nimic* de E. A. Dal Maschio

Mariana Negoită - Biblioteca din Vălenii de Munte, Prahova
- *Doctorul Aumădoare* de Kornei Ciukovski

Ana Damșa - Biblioteca din Comuna Bălan, Sălaj
- *Tudor și Tania în lumea poveștilor* de Silvia Bodea Sălăjan

Florina Rotaru - Biblioteca Județeană „I. H. Rădulescu” Dâmbovița
- *Piticul Nas-Lung* de Wilhelm Hauf

Mariana Lucia Marian - Biblioteca Județeană „I. Scipione Bădescu” Sălaj
- *Malala și creionul magic* de Malala Yousafzai

Margareta Tătăruș - Școala Gimnazială „Ion Basgan” Foșcani, Vrancea
- *Fetița care voia să salveze cărțile* de Klaus Hagerup și Lisa Aisato

**INTERVAL ORAR:
16.00 - 17.00**

**INTERVAL ORAR:
17.00 - 18.00**

De ce în mediul online live? Pentru că anul 2020 a fost anul provocărilor, când fiecare domeniu a trebuit să vină cu soluții inovative pentru a continua activitățile ce le desfășoară, așa și bibliotecile, bibliotecarii și cărțile trebuiau să găsească soluția de a ajunge în casa utilizatorilor, cu toate restricțiile respectate.

Ce am învățat din toată această experiență? Că se poate, că o echipă de 7 oameni răspândiți în toată țara, au reușit, doar prin mediul online, să ajute alții 70, să depășească frica și zona de confort, și așa să ajungă să „citească cu voce tare”, în fața unui monitor/cameră de înregistrare, o poveste pentru copii. Nu este ușor pentru oameni care practică această meserie de ani de zile, să facă trecerea de la a da o carte împrumut, la a învăța să pornești internetul, să îi verifici conexiunea, să stăpânești „un device” personal sau de împrumut astfel încât la ora stabilită, să fii în fața camerei și într-un timp limitat de timp, să citești un fragment, fără a putea să vezi căldura din ochi copiilor.

„Maratonul de povești” – un proiect ce aduce povestea – și cât de dor ne este de poveștile copilăriei! – în sufletul fiecăruia dintre noi; un proiect în care Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” din Arad a integrat un bibliotecar experimentat ca membru al echipei de organizare, incluzând și 4 bibliotecari ce au contribuit cu „povestirea” poveștilor de suflet și pentru suflet! Un proiect ce unește suflete de orice vârstă, din toată România și Republica Moldova! Un proiect și o experiență pe care o vom repeta în viitorul apropiat!

MARIUS STOICA

Digitizarea și conservarea colecțiilor
Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „A. D. XENOPOL” ARAD APLICAȚIA PENTRU MOBIL

Folosind noua noastră aplicație, puteți efectua căutări în catalogul online, puteți intra în contact cu un bibliotecar, puteți ține pasul cu evenimentele din bibliotecă, puteți accesa Biblioteca Digitală și multe altele.

„Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad devine, începând de la începutul lunii octombrie a anului trecut, prima bibliotecă județeană din țară care dispune de o aplicație pentru telefoanele mobile în care sunt integrate toate serviciile online ale bibliotecii. Venim astfel în întâmpinarea cititorilor, punându-le la dispoziție întreaga noastră bibliotecă digitală, mai ales că am reușit, după cincisprezece ani de muncă, să definitivăm și reperle monografice ale tuturor localităților din județul nostru. Biblioteca Județeană «Alexandru D. Xenopol» Arad, de câțiva ani încoace se adaptează continuu acestor noi tendințe și cerințe, astfel că Biblioteca... digitală se îmbogățește cu conținut în fiecare zi. Iar condițiile sanitare nefericite prin care trecem au fost pentru

noi, deopotrivă și o provocare, dar și o oportunitate de a interacționa cu publicul, respectând distanțarea socială. Astfel cititorii pot fi în siguranță și doar la un click...distanță de noi”, punctează dr. Doru Sinaci, directorul instituției.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
Alexandru D. Xenopol
ARAD

APLICAȚIA PENTRU MOBIL

INSTALEAZĂ ACCESÂND QR CODUL:

APP.BIBLIOTECAARAD.RO

SAU VIZITÂND
APP.BIBLIOTECAARAD.RO
ÎN GOOGLE CHROME SAU
SAMSUNG INTERNET

LA INSTALARE
APLICAȚIA DE MOBIL
NU NECESITĂ PERMISIUNI SPECIALE.

Meniu

- Despre noi
- Știri și articole
- Biblioteca digitală
- Harta cu monografii
- Caută în catalog
- Intreabă un bibliotecar
- Recomandă o carte

Aplicația pentru mobil a fost concepută pentru a integra serviciile online ale Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad în experiența specifică pe care o oferă utilizarea dispozitivelor mobile, atât din punct de vedere funcțional, precum și vizual. Aplicația reunește sub aceeași interfață conținutul online oferite de serviciile bibliotecii arădene prin:

- WEBSITE-UL OFICIAL -
bibliotecaarad.ro – ce cuprinde articole, știri și informații privind acțiunile desfășurate de

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” din Arad;

- BIBLIOTECA DIGITALĂ – digital.bibliotecaarad.ro – cu open-access la cărți, periodice și documente digitalizate;

- CATALOGUL ONLINE – catalog.bibliotecaarad.ro – cititorii interesați pot identifica titlurile dorite din colecțiile fizice ale Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” din Arad;

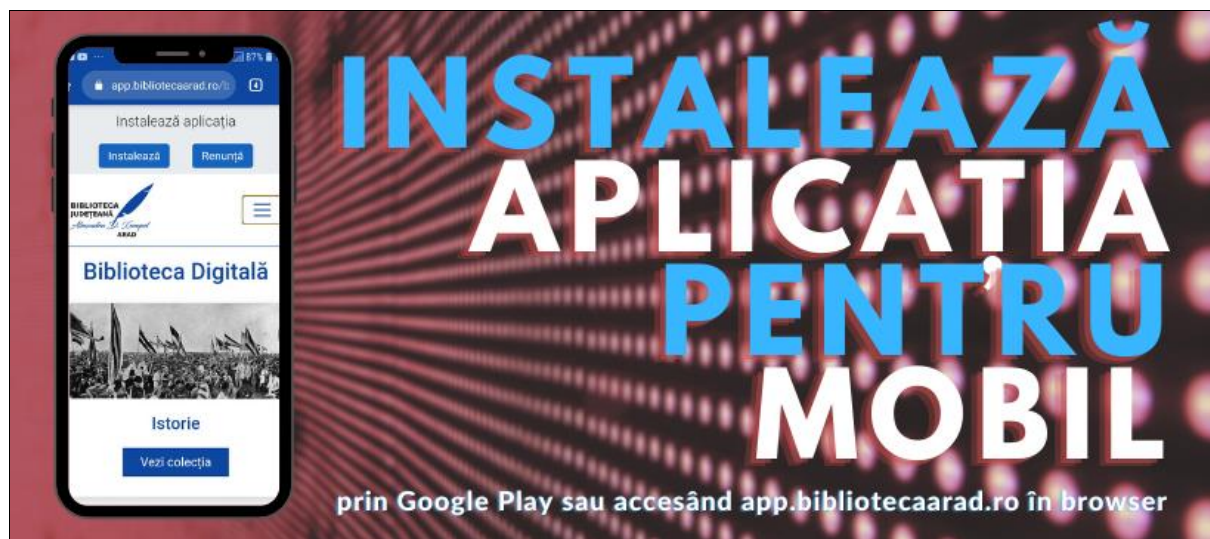
- HARTĂ MONOGRAFICĂ A JUDEȚULUI ARAD – acces deschis și liber către lucrările monografice digitalizate, cu referire la localitățile județului Arad.

Aplicația utilizează funcționalități interactive de comunicare cu cititorii, prin serviciul „Întreabă un bibliotecar” – suport

live prin intermediul ferestrei de comunicare virtuală, precum și „Recomandă o carte” – o modalitate de a ne semnala noi apariții editoriale sau titluri ce pot fi achiziționate de bibliotecă, la recomandarea cititorilor.

Aplicația pentru mobil poate fi descărcată de pe Google Play. Aplicația poate fi găsită cu numele Biblioteca Arad: <https://play.google.com/store/apps/details?id=ro.bibliotecaarad.app.twa>

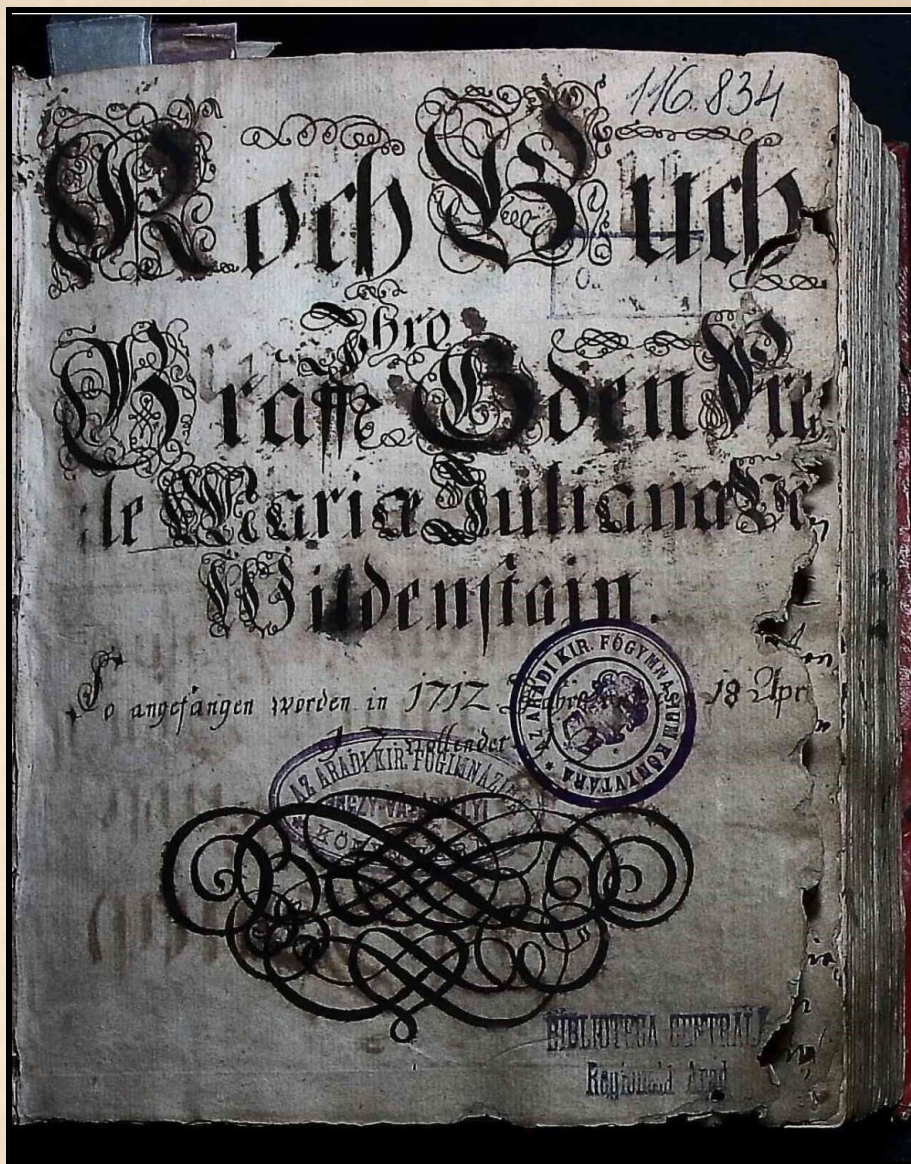
De asemenea, aplicația poate fi instalată direct prin Google Chrome accesând adresa <https://app.bibliotecaarad.ro>.

**INSTALEAZĂ
APLICATIA
PENTRU
MOBIL**

prin Google Play sau accesând app.bibliotecaarad.ro în browser

1712. Kochbuch - Cartea de bucate manuscrisă
a contesei Maria Juliana von Wildenstein

BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ

Alexandru D. Xenopol
ARAD